

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE
DÖVİZE ENDEKSLİ BİREYSEL KREDİLER

Şeref YILDIRIM
2501556196

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Sefer ŞENER

İSTANBUL - 2014

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
1982 ENSTİTÜSÜ

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : ŞEREF YILDIRIM

Numarası : 2501556196

Anabilim/Bilim Dalı : İKTİSAT POLİTİKASI

Danışman : PROF. DR. SEFER ŞENER

Tez Savunma Tarihi : 24.12.2014

Tez Savunma Saati : 13.00

Tez Başlığı : “ DÖVİZE ENDEKSLİ BİREYSEL KREDİLER ”

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. SEFER ŞENER		Kabul
2- DOÇ. DR. ERCAN SARIDOĞAN		KABUL
3- YRD. DOÇ. DR. SELMAN YILMAZ		Düzeltilme

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. BİNHAN ELİF YILMAZ		
2- DOÇ. DR. ELİF HAYKIR HOBİKOĞLU		

ÖZ

TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE

DÖVİZE ENDEKSLİ BİREYSEL KREDİLER

ŞEREF YILDIRIM

Bu çalışmada Bireysel Krediler genel başlığında Döviz Endeksli Bireysel Krediler konusu anlatılmaya, tercih edilme nedenleri, kullanım koşulları, döviz kurlarında beklenmeyen yükselmelerden doğan risklerin bankalar ve kredi kullanıcılarına etkileri incelenmeye çalışılmaktadır.

Ülkemizde bankalar 2009 ortalarından bu yana döviz endeksli kredi (DEK) kullandırmamakta olsalar da önceki yıllarda kullandırılan DEK bireysel krediler sektörde yaşanan finansal kriz dönemlerinde önemli bir sorun kaynağı olmuş, ciddi toplumsal sonuçlara yol açmıştır ve etkileri günümüzde de devam etmektedir.

Türk Lirası bireysel kredilere göre sağladığı avantajlar nedeniyle özellikle düşük gelir grubu tarafından tercih edilen bu kredilerde, bankacılık sektöründe yaşanan krizlerin de önemli nedenlerinden olan döviz kuru yükselmeleri taksit geri ödeme tutarlarında büyük boyutlu yükselmelere yol açmış, kredi kullanan kesimler ciddi ödeme zorlukları yaşamışlardır. O derece ki bu durum dövizzedeler diye bilinen toplumsal bir kesimin doğmasına yol açmıştır. Bu toplum kesimi yargı yoluyla geri ödeme tutarlarını düşürmenin yasal yollarını aramaya yönelik uzun süreli çabalarını hala sürdürmektedir.

Çalışmanın temel konusu, yaşanan ve tekrarlanan her krizde yeniden gündeme gelen bu soruna rağmen insanların neden hala döviz endeksli kredi almakta ısrar ettikleri ve neden her krizde aynı trajik olayların tekrarlandığı olacaktır.

Temel tezimiz geçmişte bir çok kez tekrarlanarak yaşanan olumsuzluklara rağmen ülkemizde koşullar oluştuğunda gelecekte de DEK bireysel kredi kullanılmaya devam edileceği ve yaşanan her krizde döviz kurlarında meydana gelecek beklenmedik artışlar nedeniyle benzer sorunların yaşanacağıdır.

Anahtar Sözcükler : Kredi, Tüketici Kredisi, Bireysel Kredi, Döviz Kredisi, Döviz Endeksli Kredi.

ABSTRACT
FOREIGN CURRENCY INDEXED LOAN
IN BANKING SECTOR OF TURKEY
SEREF YILDIRIM

Present research within the context of Consumer Loans aims to cover the subjects related with Foreign Currency Indexed Loan, motives to prefer, terms of service, effects on banks and credit users arising from the risks of unpredicted increases in exchange rates.

Although banks do not let foreign currency indexed loans since 2009, previous foreign currency indexed loans had caused serious problem during financial crisis in the sector, had led to crucial social affairs and subsequent impacts still continues.

The concerning loans which had been preferred by lower income class due to the advantages compared to TL consumer loans had caused massive installment paybacks during exchange rate increases that was one of the major reasons of the crisis in banking sector and eventually credit users had faced ponderous payment difficulties.

The effect is so tremendous that a new group in society was born: “exchange rate victims”. This social group have been still seeking redress in court for a very long time and trying to decrease payback amounts

Main concern of this very research is trying to understand continuous motives to prefer foreign currency indexed loans in spite of this repetitious problematic issue that is always on the agenda in each crisis and also is to understand why tragical events will be witnessed again in each crisis.

Grounding thesis states that foreign currency indexed loan usage will be carried on again with fair terms in future despite iterative unfavorable facts in our country and similar problems will be seen again after unpredicted exchange rate increases in each crisis.

Key Words : Retail Credits, Consumer Loans, Foreign Exchange, Foreign Exchange Credits,

ÖNSÖZ

Her kriz döneminde dövize endeksli kredi kullanan kişilerin karşılaştıkları sorunlar ve yaşanan trajediler beni bu konuda inceleme yapmaya itti ama bu konuda derli toplu yazılı bir kaynak bulunmamaktadır. Bu nedenle bu konuyu işleyen bir tez çalışması yapmaya karar verdim.

Araştırmada temel kaynağım mesleki bilgi birikimim ve iş deneyimlerim oldu. Konuyu araştırırken sürekli veri bulma sıkıntısı ile uğraşmak zorunda kaldım. Basılı kaynak bulamadığım gibi internet ortamında da doğrudan ve derli toplu kaynak bulamadım. Bulabildiğim veri ve bilgiler işlenmeye muhtaç dolaylı kaynak niteliğinde oldu. Gereksinim duyduğum faiz oranı, döviz kuru vb temel verileri birkaç özel bankanın elektronik arşivinden ve kişisel yazılı dosyalarımından elde edebildim.

Çalışmanın ülkemizde yarattığı sosyolojik ve psikolojik sonuçlar nedeniyle ilgilenilmesi ve incelenmesi gerektiğini düşündüğüm bu konuda yeni çalışmalara kaynak oluşturması ve yol göstermesi en büyük arzumdur.

Çalışmada bana gösterdiği yakın ilgi ve içten yardımları için bankacı arkadaşım İsmail ACAR ve tez danışmanım Sn Prof. Dr. Sefer ŞENER'e teşekkür ediyorum

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZ	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
TABLO LİSTESİ	xiii
GRAFİK LİSTESİ	xiv
KISALTMA LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM : TEMEL KAVRAMLAR ve AÇIKLAMALAR

1. Kredi	3
1.1. Ticari Kredi	4
1.1.1. Yatırım kredileri	4
1.1.2. Spot krediler	5
1.1.3. Rotatif döviz kredileri	5
1.1.4. Döviz endeksli ticari krediler	5
1.1.5. Eximbank kredileri	5
1.1.6. Ülke kredileri	6
1.1.7. Forfaiting	6
1.1.8. Sanayi kredileri	6
1.1.9. Tarım kredileri	6
1.2. Bireysel Kredi	6
1.2.1. Bireysel Kredilerin Arz ve Talebini Etkileyen Etkenler	8
1.2.1.1. Bireylerin Kredi Talebini Etkileyen Etkenler	8
1.2.1.2. Bankaların Kredi Arzını Etkileyen Etkenler	10
1.2.1.2.1. Bireysel Kredi Arzını Etkileyen Makro Etkenler	11
1.2.1.2.1.1. Maliyet Etkenleri	11

1.2.1.2.1.2. Parasal Aktarım Mekanizması	11
1.2.1.2.2. Bireysel Kredi Arzını Etkileyen Mikro Etkenler	12
1.2.1.2.2.1. Hatalı Seçim Riski	14
1.2.1.2.2.2. Temerrüt Riski	14
1.2.1.2.2.3. Yasal Düzenlemeler	14
1.2.1.2.2.4. Bilgiye Erişim Olanağı ve Kredi Büroları	15
1.2.2. Bireysel Kredilerin Sınıflandırılması	19
1.2.2.1. Kullanım Şekillerine Göre Bireysel Krediler	20
1.2.2.1.1. Doğrudan (direkt) Krediler	20
1.2.2.1.2. Dolaylı Krediler	20
1.2.2.1.2.1. Otomobil Kredileri ve Konut Kredileri	20
1.2.2.1.2.2. Diğer Krediler	21
1.2.2.2. Taksit Ödeme Periyotlarına Göre Bireysel Krediler	21
1.2.2.2.1. Aylık Ödemeli Eşit Taksitli Krediler	21
1.2.2.2.2. Esnek Ödemeli Taksitli Krediler	22
1.2.2.3. Kullanılan Para Cinsine Göre Krediler	22
1.2.2.3.1. Döviz Endeksli Kurumsal / Ticari Krediler	23
1.2.2.3.2. Döviz Endeksli Bireysel Krediler	23
1.2.3. Bireysel Kredinin Teminatlandırılması	24
1.2.3.1. Şahsi Teminat Alınması	24
1.2.3.2. Maddi Teminat Alınması	25
1.2.4. Bireysel Kredinin Kullanılması	26
1.2.4.1. Doğrudan Kredi Türlerinde Kullanım	26
1.2.4.2. Dolaylı Kredi Türlerinde Kullanım	26
1.2.5. Bireysel Kredi Takip Süreci	27
1.2.5.1. Rutin Takip	27
1.2.5.2. İdari Takip	28
1.2.5.3. Yasal Takip	29
1.2.6. Bireysel Kredi Sürecini Etkileyen Risk Faktörleri	30
1.2.6.1. Piyasa Riski	30
1.2.6.1.1. Likidite Riski	31

1.2.6.1.2. Faiz Oranı Riski	31
1.2.6.1.2.1. Yeniden Fiyatlandırma Riski	32
1.2.6.1.2.2. Gelir Eğrisi Etkisi	32
1.2.6.1.3. Kur Riski	32
1.2.6.1.4. Ülke Riski	32
1.2.6.2. Kredi Riski	33
1.2.6.3. Operasyonel Riskler	34
1.2.6.3.1. Operasyonel Zarar Riski	35
1.2.6.3.2. Operasyonel Strateji Riski	35

2. BÖLÜM : DÖVİZ KREDİLERİ ve DÖVİZE ENDEKSLİ KREDİLER

2.1. Tanımlar	37
2.1.1. Para	37
2.1.2. Döviz	38
2.1.3. Döviz Kuru	38
2.2. Döviz Kredileri	41
2.2.1. Kısa Vadeli İhracat Kredileri	43
2.2.2. Orta ve Uzun Vadeli İhracat Kredileri	44
2.2.3. Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kapsamındaki Krediler	44
2.2.3.1. Turizm Kredisi	44
2.2.3.2. Uluslararası Nakliyat Pazarlama Kredisi (UNPK)	45
2.2.3.3. Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kredisi	45
2.2.3.4. Yurt Dışı Fuar Katılım Kredisi	45
2.2.4. Dünya Bankası Kaynaklı Krediler	46
2.2.5. İhracata Dönük Üretim Finansmanı Kredisi	46
2.2.6. Serbest Bölgeler ile ilgili Krediler	46
2.3. Döviz Endeksli Kredi	47
2.3.1. Döviz Endeksli Kurumsal / Ticari Krediler	47
2.3.2. Döviz Endeksli Bireysel Krediler	49
2.4. Döviz Kredisi ve Döviz Endeksli Kredi Arasındaki Farklar	50
2.5. Türkiye’de Döviz Kredileri ve Döviz Endeksli Kredilerin Durumu	52

3. BÖLÜM : DÖVİZE ENDEKSLİ BİREYSEL KREDİLER

3.1.Dolarizasyon	66
3.1.1. Varlık Dolarizasyonu	67
3.1.2. Yükümlülük Dolarizasyonu	67
3.2. Türkiye’de Dolarizasyon Sürecinin Gelişimi ve Nedenleri	69
3.3. DEK Kredi Kullanımının Bankalar Açısından Yararları	76
3.3.1. Kredi Riskinin Dağıtılması	76
3.3.2. Kur Riskinin Transfer Edilmesi	78
3.4. DEK kredi Kullanımının Kişiler Açısından Yararları	80
3.4.1. Faiz Oranı Avantajı	80
3.4.2. Döviz Kuru Avantajı	83
3.5. DEK Kredi Kullanımının Bankalar Açısından Riskleri	87
3.5.1. Açık Pozisyon ve Kur Riski	87
3.5.2. Geri Ödenmeme Riski	91
3.6. DEK kredi Kullanımının Kişiler Açısından Riskleri	92
3.6.1. Faiz Oranı Riski	93
3.6.2. Döviz Kuru Riski	93
3.6.3. Kur Farkı Üzerinden Ek Vergiler Riski	94
3.6.3.1. DEK Bireysel Kredilerde Ödeme Tarihine Bağlı Olarak KKDF Matrahının Belirlenmesi	96
3.6.3.1.1. Taksit Ödemesinin Sözleşme Koşullarına Uygun Olarak Vadesinde Yapılması Durumunda	96
3.6.3.1.2. Taksit Ödemesinin Vadesinden Önce Yapılması Durumunda	96
3.6.3.1.3. Taksit Ödemesinin Gecikmeli Olarak Yapılması Durumunda	96
3.6.3.1.4. Kalan Borcun Defaten (Bir Defada) Ödenerek Kapatılması Durumunda	98
3.6.3.1.4.1. Kredi Faizi ve Anaparanın Kredi Vadesi Sonunda Bir Defada Ödenmesi Durumunda	98

3.6.3.1.4.2. Kredi Faizinin Tamamının Kredi Vadesi Sonunda, Anaparanın ise Eşit Taksitler Şeklinde Ödenmesi Durumunda	98
3.6.3.1.4.3. Kredi Faizinin Taksitler Halinde, Anaparanın Tamamının ise Kredi Vadesi Sonunda Ödenmesi Durumunda	99
SONUÇ	103
KAYNAKÇA	111
EKLER	127

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo - 1 : TL ve Döviz Tüketici Kredisi Kullandırımı	62
Tablo - 2 : Tüketici Kredileri Kullanım Miktar ve Oranları	62
Tablo - 3 : Yıllık Dış Ticaret işlemleri	63
Tablo - 4 : Finansal Kesim Dışındaki Şirketlerin Yükümlülükleri	63
Tablo - 5 : Dolarizasyon Göstergeleri ve Döviz Kuru Değişimi	73
Tablo - 6 : Ocak – Aralık 2007 Bireysel Kredi Faiz Oranları	81
Tablo - 7 : Ocak – Aralık 2008 Bireysel Kredi Faiz Oranları	82
Tablo - 8 : Faiz Oranlarına Bağlı Olarak Aylık Taksit Ödemeleri	83
Tablo - 9 : Döviz Kurlarının Gelişimi (1996-2000)	84
Tablo - 10 : Döviz Kurlarının Gelişimi (2001-2007)	84
Tablo - 11 : Döviz Kurlarının Gelişimi (2008-2012)	85
Tablo - 12 : Tüketici Kredileri Kullanım Tutarları (2006-2010)	86
Tablo - 13 : Tüketici Kredileri Kullanım Oranları (2006-2010)	86
Tablo - 14 : DEK Kredi Aylık Taksit Tutarlarında Kurlara Bağlı Değişim	92
Tablo - 15 : Örnek Bir DEK Konut Kredisi Ödeme Tablosu	100
Tablo - 16 : DEK Kredilerde Kur Farkı Üzerinden BSMV ve KKDF Ödemeleri	101

GRAFİK LİSTESİ

	Sayfa No
Grafik- 1 : Ocak 07- Aralık 08 Döneminde Bireysel Kredi Faiz Oranları	82
Grafik- 2 : DEK kredi aylık taksit tutarlarında kurlara bağlı değişim	92

KISALTMA LİSTESİ

AYB : Avrupa Yatırım Bankası

BDDK : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

BSMV : Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

BYKP : Beş Yıllık Kalkınma Planı

CHF : İsviçre Frangı

DAB : Döviz Alış Belgesi

DB : Dış Borç

DÇM : Döviz Çevrilebilir Mevduat

DEK : Döviz Endeksli Kredi

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

DSB : Döviz Satış Belgesi

DTH : Döviz Tevdiat Hesabı

DTŞ : Dış Ticaret Şirketi

EFIL : İhracat Finansmanı Aracılık Kredisi

E-MAIL : Elektronik Posta

EUR : Euro - Avrupa Birliği Para Birimi

Eximbank : Türk İhracat ve İthalat Bankası

GBP : Grand Britain Pound – İngiliz Sterlini

GSM : Global System of Mobile Communication

GSMH : Gayri Safi Mili Hasıla

GSYİH : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

İB : İç Borç

İHK : İhracata Hazırlık Kredileri

IMF : International Monetary Found – Uluslararası Para Fonu

JPY : Japan Yen – Japon Yeni

KDV : Katma Değer Vergisi

KKB : Kredi Kayıt Bürosu

KKDF : Kredi Kullanımını Destekleme Fonu

KOBİ : Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

LIBOR : London Interbank Offered Rate

MIT : Massachusetts Institute of Technology

NETWORK : Çalışma Ağı

RK : Reeskont Kredisi

SDTŞ : Sektörel Dış Ticaret Şirketleri

SÖİK : Sevk Öncesi İhracat Kredileri

Spread : Döviz Alış ve Satış Fiyatı Arasındaki Fark

SSRK : Sevk Sonrası Reeskont Kredisi

TBB : Türkiye Bankalar Birliği

TC : Türkiye Cumhuriyeti

TCMB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TCZB : Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası

TDK : Türk Dil Kurumu

TİP : Toplam İç Borç

TKK : Tüketiciyi Koruma Kanunu

TL : Türk Lirası

TPKK : Türk Parası Kıymetini Koruma (Kanunu)

TÜFE : Tüketici Fiyatları Endeksi

USA : United States of America – Amerika Birleşik Devletleri

USD : United States Dollar - Amerikan Doları

WEB : İnternet Ağı

YP : Yabancı Para

YPIB : Yabancı Para İç Borç

GİRİŞ

Bu çalışmada bireysel krediler ve bu kapsamda dövizde endeksli bireysel krediler konusu incelenmeye, ülkemiz özelinde dövizde endeksli kredi kullanımlarından kaynaklanan riskler ve gerek bankalar gerekse de bireyler açısından yaşanan sorunlar analiz edilmeye çalışılmaktadır.

Ülkemizde bireysel krediler uygulaması 1998 sonlarında başlamış, dövizde endeksli kredi kullanımı ise 2001 yılından itibaren sektörde yerini almıştır.

Bankalar açısından döviz kuru riskinin kredi kullanan kişilere aktarılması, kredi kullanan kişiler açısından ise düşük faiz oranlarıyla sağladığı avantajlar nedeniyle rağbet gören dövizde endeksli krediler iç ve dış piyasa koşullarında döviz kurlarında ve yapılan büyük oranlı devalüasyonlarla oluşan beklenmedik artışlar her iki taraf için de ciddi sorunlar yaratmıştır.

Özellikle ekonomik krizin yaşandığı 2001 ve 2008 yıllarında döviz kurlarında oluşan yükselmeler sorunun derinleşmesini ve büyük boyutlarda sosyoekonomik ve psikolojik sorunların yaşanmasını beraberinde getirmiş, kredi kullanan kesimlerde trajediler yaşanmasına yol açmıştır.

Asıl hayret uyandırıcı konu ise gerek bankalar gerekse de kredi kullanıcıları açısından kriz dönemlerinde yaşanan bu olumsuz sonuçlara rağmen krizin etkilerinin azaldığı izleyen dönemlerde dövizde endeksli kredi kullanımlarının yeniden başlamış olmasıdır.

Bu açıdan bakıldığında 2008 krizinin doğurduğu sonuçlarla 2009 ortalarında durdurulmuş olan dövizde endeksli kredi kullanımının yakın gelecekte yeniden başlaması ve döviz kurlarında oluşacak artışlarla benzer sorunların yeniden yaşanması olası görülmektedir.

Birinci bölümde genel olarak bireysel kredi türleri, kullanım amacı ve yerleri, değerlendirilmesi, teminatlandırılması ve takibi konuları ayrıntılı bir bakış açısıyla incelenmeye çalışılmaktadır.

İkinci bölümde döviz kredileri ve dövize endeksli krediler incelenerek, döviz kredileri ile dövize endeksli krediler ile Türk Lirası krediler arasında karşılaştırmalı değerlendirme yapılmakta, bankalar ve kredi kullanıcıları açısından avantajları yanı sıra olası riskler ve doğurdukları olumsuzluklar incelenmekte, tarihsel veriler ışığında değerlendirmeler yapılmaktadır.

Üçüncü bölümde ise ülkemizde dövize endeksli krediler uygulaması irdelenmekte, bu bağlamda özellikle kurlarda oluşan değişimlerin geri ödeme maliyetleri üzerindeki etkileri anlatılmaya çalışılmaktadır.

Bu kapsamda ülkemizde dövize endeksli kredilerin tarihsel gelişimi, bankalar ve kredi kullananlar açısından tercih nedenleri, sağladığı avantajlar ve doğurduğu olumsuz sonuçlar incelenmektedir.

1. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR ve AÇIKLAMALAR

Bu bölümde banka, kredi, banka kredileri ve kredi türleri açıklanmakta ve çalışmanın temel konusu olan bireysel krediler tanımlanmakta ve sınıflandırılmaktadır.

1.1. Kredi

Kökeni inanma ve güven duyma anlamına gelen Latince credere kelimesine dayanan kredi, dilimizde mali itibar ve güvene dayalı alış-veriş anlamlarında kullanılmaktadır. ¹

Genel olarak kredi, belli bir süre sonra ödenmek vaadiyle mal, hizmet veya satın alma gücü sağlanması şeklinde tanımlanmaktadır. Başka bir anlatımla kredi, bir mevcudun belli bir süre sonra geri alınmak kaydıyla verilmesi veya verilmiş bir varlığın ödenmesine kefil alınmasıdır. Bankacılıkta kredi denildiğinde ise bir banka tarafından üzerinde anlaşılmış koşullarda ve vadede geri ödenmek üzere gerçek veya tüzel kişilere verilen bir borç anlaşılmaktadır. ²

Bankacılık faaliyetlerinin yasal çerçevesini belirleyen 4389 sayılı Bankalar Kanunu 11.1. maddesinde kredi şu şekilde tanımlanmaktadır. Bkz. Ek : 1

“Bir bankanın vereceği nakdi krediler ile teminat mektupları, kefaletler, aval, ciro ve kabuller gibi nakit dışı krediler, satın alacağı tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette vereceği ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdi krediler ile nakit dışı kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ortaklık payları izlendikleri hesaba bakılmaksızın kredi sayılır”. ³

¹ Online Etymology Dictionary, “Credit”, (Çevrimçi), <http://www.etymonline.com/index.php?term=credit>, 05.08.2012.

² Renan Baykan, **Tüketici Hukuku-Mevzuata İlişkin Yorum-Eleştiri-Öneri**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın no:22, İstanbul, 2004, s. 311 ve 312.

³DPT Elektronik Kütüphane, “4389 Sayılı Bankalar Kanunu”, (Çevrimiçi), <http://mevzuat.dpt.gov.tr/kanun/4389/index.html>, 05.08.2013.

Bu açıdan bakıldığında bir kişiye kredi verilmekle ona hem mali bir olanak sağlanmakta hem de saygınlık kazandırılmaktadır.

Diğer bir tanımla kredi, kredi veren banka ile kredi kullanan gerçek veya tüzel kişi arasında karşılıklı imzalanan sözleşmeye dayanan bir borç-alacak ilişkisi olarak açıklanmaktadır.⁴

Bankalarca kullandırılan krediler değişik kaynaklarda niteliklerine, limit büyüklüğüne, alınan teminat türüne, vadesine, yetki merciiine, kaynağına ve kullanım amacına göre türlere ayrılabilmekte olup çalışmamızda limit büyüklüğü ve kullanım amacına göre sınıflandırılma yöntemi tercih edilmektedir.⁵ Tez konumuz gereği kurumsal ve ticari krediler göz ardı edilmekte yalnızca bireysel krediler incelenmektedir.

1.1. Ticari Kredi

Bankalarca şirketlere ticari amaçlarla kullandırılan kredilerdir. Yatırım kredileri, spot krediler, rotatif krediler, döviz endeksli ticari krediler, rotatif döviz kredileri, eximbank kredileri, ülke kredileri, forfaiting, sanayi kredileri ve tarım kredileri gibi türleri bulunmaktadır.⁶

1.1.1. Yatırım kredileri

Fabrika binaları ve üretim tesisleri yapım, yenileme ve genişletme işlemlerinin finansmanında kullanılmak üzere açılan, genelde orta ve uzun vadeli nakit ve nakit dışı kredilerdir.

⁴ Nazlı Aydoğan , “Kredinin Ekonomik ve Hukuki Tanımı”, (Çevrimiçi), <http://www.nazliaydogan.av.tr/kredi/> ,16.07.2014.

⁵ (Editör) Ferudun Kaya, **Bankacılık Giriş ve ilkeleri**, 1. baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2012, s. 265-268.

⁶Finansbank, “Kurumsal ve Ticari Krediler”, (Çevrimiçi), <http://www.finansbank.com.tr/krediler/kurumsal-ve-ticari-krediler/kisa-vadeli-krediler.aspx>, 11.03.2014.

1.1.2. Spot krediler

Kredi kullandırma aşamasında saptanan faiz oranının vade sonuna kadar değiştirilmediği, faiz ile vergi ve diğer kesintilerin, üzerinde anlaşılan dönemlerde, anaparanın ise kredi vadesi sonunda bir kerede ödendiği kredilerdir.

1.1.3. Rotatif döviz kredileri

Kısa süreli nakit ihtiyacın karşılanması amacıyla kullandırılan, belirli bir vade içermeyen ve faiz tahsilatları dönemsel yapılan döviz kredisidir. Kredinin rotatif kullanımı ile üç ayda bir faiz ödeme özelliği sayesinde finansal planlamalarda kolaylık ve esneklik sağlar. İhracat taahhüdü yerine getirildiği durumda vergi, resim ve harç muafiyeti sağlanır ve ihracatın finansmanında kolaylık sağlamaktadır.

1.1.4. Döviz endeksli ticari krediler

ihracata dönük üretim yapan firmaların her türlü ticari ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bir yabancı döviz endekli olarak açılan ancak Türk Lirası olarak kullandırılan kredilerdir.

1.1.5. Eximbank kredileri

Sektörel Dış Ticaret Şirketleri (SDTŞ), imalatçılar, imalatçı-ihracatçılar ve ihracatçı firmalara, Türk menşeli mallarının serbest dövizle, kesin olarak ihracat taahhüdü karşılığında, TL yada döviz endeksli olarak kullandırılabilen, azami 360 gün vadeli, diğer kullanım koşulları ve faiz oranı Eximbank tarafından belirlenen Eximbank kaynaklı kredilerdir.

1.1.6. Ülke kredileri

ithalat ağırlıklı faaliyet yürüten firmaların ihracatçı firmanın ülkesine ait kaynaklardan çalıştıkları banka aracılığı ile ve İhracat Kredisini Garanti Kuruluşlarının Sigortası altında orta veya uzun vadeli olarak kullandıkları kredilerdir.

İhracatçı firmanın ülkesine göre farklı isimler alan ülke kredilerinin başlıcaları şunlardır : USA eximbank (Amerika), Hermes (Almanya), Coface

(Fransa), Sace (italya), , OKB (avusturya), ECGD (ingiltere), ERG (isviçre), Ducroire (belçika), CESCE (ispanya)

1.1.7. Forfaiting

ihracat firmalarının yurt dışı satışlardan kaynaklanan alacaklarının devri karşılığında bankalardan kullandıkları kredileridir.

1.1.8. Sanayi kredileri

Sanayi sektöründe faaliyet yürüten kurumsal firmalara üretim sürecinde oluşacak ihtiyaçların finansmanında kullandırılan kredilerdir.

1.1.9. Tarım kredileri

Büyük ölçekli tarımsal sınai ürünleri üretim faaliyeti yürüten kurumsal firmaların arazi alımı, üretim aracı ve ara girdi temini gibi ihtiyaçlarının finansmanında kullandırılan kredilerdir.

1.2. Bireysel Kredi

Tüketici kredisi, ferdi kredi, nakit kredi, ihtiyaç kredisi olarak da isimlendirilen bireysel krediler, gerçek kişilerin yani bireylerin ticari amaç taşımayan mal ve hizmet alımları finansmanında kullanmak üzere ve üzerinde anlaşılan bir plan çerçevesinde belli periyotlarla taksitler halinde geri ödenmek üzere banka ve diğer finans kurumlarından aldıkları ödünçler olarak tanımlanabilir.⁷

Bu tanımda sözü edilen tüketici kredisi, 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da “..tüketicilerin bir mal veya hizmet edinmek amacıyla kredi verenden nakit olarak aldıkları kredidir..” şeklinde anlatılmaktadır.

Aynı kanun kapsamında tüketici, “bir mal veya hizmeti ticari veya mesleki olmayan amaçlarla edinen, kullanan veya yararlanan gerçek ya da tüzel kişi” olarak, kredi veren ise, “mevzuatlar gereği tüketicilere nakit vermeye yetkili olan banka, özel

⁷ Müge Akın, “Uluslararası Bankacılıkta Ticari Kredilerin Firma Analizi Açısından Etkinliği : Sektörde Bir Uygulama”, 9 Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2010, s. 165

*finans kuruluşu ve finansman şirketleri" olarak tanımlanmaktadır.*⁸

Burada sözü edilen kredi veren banka ve diğer finans kurumları ise 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda *tanımlanan* “..mevduat bankaları, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları..” ile banka dışı finansman kurumlarını anlatmaktadır.

Bu tanımdan ticari kredilerin gerçek kişiler yanında tüzel kişilere de açılabilceği, ticari veya mesleki olmayan amaçlarla bir tüzel kişinin, örneğin bir ticaret şirketinin de tüketici olarak kabul edilebileceği sonucuna varılmaktadır. Bu açıdan tüketici kredileri bir mal veya hizmetin, ticari veya mesleki olmayan amaçlarla edinmek, kullanmak veya yararlanmak için alınmış olmalıdır. Bu özel amaç dışında, ticari veya mesleki amaçlarla alınan krediler tüketici kredisi kapsamına girmemektedir.

Bunun yanı sıra bazı tanımlarda bireysel kredi kapsamına giren kredi kartları ve kredili mevduat hesapları bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Ülkemizde 1990 öncesi bankalarca bireysel kredi verilmezken günümüzde bankaların toplam kredileri içinde bireysel kredilerin oranı % 50 civarında seyretmektedir.⁹

Bu konunun daha iyi anlaşılabilmesi için bireysel kredilerin bankalarca arz nedenleri ile bireylerce talep gerekçeleri konusuna değinmek gerekmektedir.

1.2.1. Bireysel Kredilerin Arz ve Talebini Etkileyen Etkenler

Bireysel kredilerin önemi ekonomideki bütün kesimler için her geçen gün daha da çok artmaktadır. Tüketiciler, ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri nakit para kullanmaksızın ve ödemelerini taksitlendirerek alma olanağına kavuşurken, üretici ve satıcılar da mal ve hizmetlerinin parasını peşin olarak tahsil edebilmektedirler. Tüketici kredilerine erişim olanağı, efektif taleple beraber tüketimin canlanmasına

⁸ 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, Madde 10, TBB yayın No.273, İstanbul, 2011

⁹ BDDK, “Genel Görünüm, Mart 2012”, (Çevrimiçi), www.bddk.org.tr/.../10862tbs_genel_gorunum_mart2012.pdf, s. 21, 12.06.2013.

neden olurken sonuçta üretimin ve dolayısıyla milli gelirin de artmasını sağlamaktadır.

Bankalar açısından ise bireysel krediler, risklerin dağıtılabilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu tür krediler, ticari kredilere oranla daha küçük tutarlarda ve daha fazla müşteri tarafından kullanıldıkları için, bankalar kredi portföylerini çeşitlendirerek risklerini azaltabilmektedirler.

Bireylerin pazarlık gücünün kurumlara göre daha düşük olması, kredi yükümlülüklerini yerine getirmede kişisel itibar etkisinin yüksek olması, faiz ve alınan komisyonların nakit girişini sağlaması ve kredi portföyünün çapraz satışına olanak sağlaması nedeniyle, bankalar ve tüketici finansman kurumları için bireysel krediler karlı bir alan olmaktadır. Kredi kanalı bu şekilde daha çok işlerlik kazanırken, bankalar asli aracılık görevlerini daha iyi yerine getirebilmektedirler.

Bu bağlamda bireylerin kredi talebini ve finansal kuruluşların kredi arzını belirleyen etkenlerin açıklanması yararlı olacaktır.

1.2.1.1. Bireylerin Kredi Talebini Etkileyen Etkenler

Ekonomideki gelişmelerden en çok etkilenen kesimlerden birisi olan bireylerin tüketim ve borçlanma tercihleri, emek ve varlık gelirleri, tasarruflar, işsizlik ve faiz oran gibi makro etkenlerden etkilendiği gibi, toplumun demografik ve sosyokültürel yapısından da etkilenmektedir.¹⁰

Bireyler, gelirleri dalgalanmalar gösterse de tüketimlerini borçlanma yoluyla sabit tutabilmekte ve bu sayede ekonomik dalgalanmaların boyutları daha düşük ve tahmin edilebilir olmaktadır. Ayrıca, bireysel kredilerde yaşanan gelişmeler, enflasyon ve dış ticaret dengesi üzerinde olumlu ya da olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Bu durum, bireysel kredilerin yalnızca bireyler için değil ekonominin geneli açısından da önemini arttırmaktadır. Bundan dolayı, bireylerin tüketim harcamaları ve krediye erişim olanaklarını belirleyen makro etkenlerin yanı

¹⁰ Arda Tekirdağ, “Türkiye’de Bireysel Kredi Artışı ve Risk Analizi”, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, 2009, s. 9

sıra, bireylerin yaş, eğitim düzeyi, medeni durumu gibi sosyoekonomik yapılarına yönelik daha mikro bazlı analizlerin yapılması, hem para hem de maliye politikalarının oluşturulması için önem taşımaktadır.

Bireylerin tüketim harcamalarını ve borçlanma yeteneklerini açıklayan ve genel kabul görmüş iki teori vardır. Bunlar sürekli gelir hipotezi ve yaşam döngüsü hipotezidir.

Literatürde bireysel tüketim harcamalarının açıklanmasına yönelik yapılan en önemli çalışmalar sırasıyla Friedman ve Modigliani tarafından yapılan sürekli gelir hipotezi ve yaşam döngüsü hipotezidir.

Friedman tarafından geliştirilen sürekli gelir hipotezine göre, bireylerin temel tüketimi, sürekli gelirinin bir fonksiyonudur. Herhangi bir zaman diliminde, bireyin gözlenen tüketimi, tatil, eğitim, sağlık harcaması ya da acil durumlar gibi birçok geçici etkenin etkisiyle temel tüketiminden rastlantısal bir biçimde sapmaktadır. Benzer şekilde, ödemelerin zamanlaması ve işsizlik ya da artan vergiler gibi ekonomik koşullarda yaşanan beklenmedik değişimler, gözlenen gelirin de sürekli gelirden sapmasına neden olmaktadır. Ancak, sürekli gelir hipotezi, uzun dönemde, geçici ve kısa dönemli etkenlerin etkilerinin ortadan kalkacağı ve uzun dönemli dengeye varılacağını savunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Friedman hipotezinde beklenen tüketimin temel tüketime göre şekilleneceğini yani onun bir fonksiyonu olacağını ve bireylerin servetlerinin ve tasarruflarının getirisini ifade eden faiz oranlarının, söz konusu payı belirleyeceğini savunmaktadır.¹¹

Modigliani'nin geliştirdiği yaşam döngüsü hipotezine göre ise tüketim ile gelir ve varlık arasındaki ilişkide, yaş çok önemli bir rol oynamaktadır. Bireyler yaşamları süresince önce artan, belli bir yaştan sonra ise azalan bir gelire sahiptirler. Bir başka ifadeyle, çalışma hayatlarının başlarında gelirleri düşükken, ilerleyen dönemlerde artarak tepe noktasına ulaşır ve emeklilikleriyle birlikte tekrar azalarak yatay bir şekilde kalır. Buna karşılık, bireylerin klasik tüketim kalıpları gelirlerine göre çok daha düzgündür. Bunun sonucunda, bireyler, gençken ve emekli olduklarında tasarruf etmez ya da edemezken, borç stoklarını arttırmak zorunda

¹¹ Tekirdağ, a.g.e. s. 18

kalmaktadırlar. Orta yaşlarında ise hem gençliklerinde oluşan borçlarını ödemek hem de emeklilikleri için para ayırmak güdüsüyle tasarruf etmeye çalışmaktadırlar.

Bir tüketicinin, gelirini bugünkü ve gelecekteki tüketim harcamaları arasında pay ettiğini ve bunu yaparken de yaşam boyunca maksimum faydayı sağlamaya çalıştığını savunan yaşam döngüsü hipotezine göre, tüketici sürekli olarak bütçe kısıtına maruz kalmaktadır. Diğer bir ifadeyle, tüketicinin cari tüketim harcamaları, gelecek dönem gelirleri ve tasarruflarının toplamının bugünkü değerini geçemeyecektir.

Bireylerin gelirlerinden daha fazla harcama yapabilmesi ve istediği tüketim seviyesine ulaşabilmesi, ancak onlara borçlanma olanağının verilmesi ya da birikimlerini kullanabilmeleri ile mümkün olacaktır. Ancak, bu her birey için geçerli olamamaktadır. Bazıları gerek eğitim düzeyleri, gerek gelir ve servet düzeyleri bakımından optimum tüketimlerini, bugünkü gelirlerine bağımlı kalmadan belirleyebilirken, bazıları tamamen likidite kısıtı altında yaşamakta ve tüketimlerini ancak bugünkü gelirlerine göre şekillendirebilmektedir.¹²

Özetle yaşam döngüsü hipotezinde, bireylerin toplam kredi talebi ve borçluluk düzeyini yaş, gelecek dönem gelir beklentisi ve gelecek dönem faiz oranlarına yönelik beklentiler belirlemektedir.

1.2.1.2. Bankaların Kredi Arzını Etkileyen Etkenler

Bireysel kredilerde yaşanan gelişmeler sadece bireylerin talebine bağlı olarak oluşmamaktadır. Finans kurumlarının kendi içsel koşullarına ve ekonominin genel durumuna göre belirlediği kredi politikaları da, bireysel borçlanmanın belirleyicisi olabilmektedir. Sözelimi normal koşullar altında likidite kısıtına maruz kalmayan bireyler, bankaların kredi standartlarını sıkılaştırmasıyla birlikte, finansman ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma düşebilmektedirler. Bu nedenle finans kurumlarının kredi politikalarını belirleyen makro ve mikro etkenler üzerinde durulması gerekmektedir.

¹² Tekirdağ, a.g.e. s. 18

1.2.1.2.1. Bireysel Kredi Arzını Etkileyen Makro Etkenler

Banka ve diğer finans kurumlarının bireysel kredi arzını etkileyen makro Etkenler, bu kurumların maliyetlerini etkileyen unsurlar ve bankacılık faaliyetlerini yönlendiren kamu otoritelerinin parasal aktarım mekanizmalarına ilişkin politikalar başlıklarında incelenmektedir.

1.2.1.2.1.1. Maliyet Etkenleri

Banka ve finans kurumlarının kredi arzını belirleyen etkenlerin başında maliyet etkenleri gelmektedir. Bankalar, yurt içi ve yabancı kaynaklardan sağladıkları fonları, ihtiyaç sahiplerine plase ederek aracılık görevlerini yerine getirmektedirler. Sendikasyon kredileri gibi yabancı kaynakların maliyeti bankaların ve ülkelerin kredibilitesine bağlı olarak değişmektedir. Ancak yurt içi kaynaklardan fon elde etme maliyetlerinden biri olan interbank faiz oranları genelde kredi oranlarının belirlenmesinde temel unsur olarak kabul edilmektedir. İnterbank faiz oranları büyük ölçüde para otoritelerince belirlendiği için, para politikalarının kredi faiz oranlarına etkisi ekonomik açıdan önemli olmaktadır. Finansal sistemdeki rekabet, yasal düzenlemeler, enflasyon oranı ve geleceğe yönelik beklentiler kredi fiyatlandırmasında ve arzında rol oynayan diğer önemli etkenler olmaktadır.¹³

1.2.1.2.1.2. Parasal Aktarım Mekanizması

Bilindiği gibi merkez bankaları para politikası araçlarını enflasyonu kontrol altında tutmak için kullanmaktadırlar. Para otoriteleri bu araçları kullanarak ekonomideki para miktarını ayarlayıp, toplam talep ve arzı değiştirerek harcamaların artıp azalmasını sağlayabilmekte ve enflasyonu hedefler doğrultusunda tutabilmektedirler. Literatürde, para politikasındaki değişimin reel kesimler üzerinde yarattığı etki parasal aktarım mekanizması olarak tanımlanırken, bunların bireylerin

¹³ Halil İ. Aydın, "Interest Rate Pass-Through in Turkey", **TCMB Çalışma Tebliği** , 05, 2007, p. 8-10, (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/WP0705ENG.pdf>, 03.01.2014.

ve bankacılık sektörünün bilançosu üzerindeki etkileri önemli olmaktadır.¹⁴

Firmaların sermaye piyasalarından fon temin edebilmeleri bunların banka kredilerine bağımlılığını azaltırken, aynı durum likidite kısıtı altındaki bireyler için söz konusu olamamaktadır.¹⁵

Ekonomilerde oluşan parasal daralmalar kredi talebinden bağımsız olarak, ticari bankaların bireysel kredi arzı üzerinde daraltıcı etki yapmaktadır. Daraltıcı para politikası, özellikle borçlanma açısından bankalara bağımlı olan bireylerin krediye erişim olanaklarının azalmasına yol açarken, alternatif kaynak arayışından kaynaklanan maliyetlerin de artmasına yol açmaktadır.

Ekonominin yavaşladığı ve faiz oranlarının arttığı dönemlerde, bankalar fonlarını ticari krediler gibi kısa vadeli varlıklara plase etmekte ipotekli konut kredileri gibi daha uzun vadeli olan kredilerin ise arzından kaçınmaktadırlar. Uzun vadeli kredilerin kısa vadeli krediler ile ikame edilmesinin, bankalara mevduatlar azalsa bile, ticari kredi arzını arttırabilmelerine ya da en azından değiştirmemelerine, ancak ipotekli kredi arzını süratli bir şekilde kesmelerine olanak sağlamaktadır. Ayrıca, bireysel kredilerin ve özellikle kredi kartı faiz oranlarının katılığı sıkı para politikası dönemlerinde, bankaların faiz marjlarının düşmesine yol açmakta ve bu nedenle de bankalar ticari ve sınai kredilere yönelmektedir.

1.2.1.2.2. Bireysel Kredi Arzını Etkileyen Mikro Etkenler

Kredi koşullarına bağlı olarak, finans kurumları önemli ölçüde faiz, kur, refinansman ve temerrüt riskine maruz kalmaktadırlar. Ancak, homojen ve istikrarlı bir yapı izleyen bireysel kredilerden kaynaklanan riskler ticari kredilere göre daha kolay takip edilip yönetilebilmektedir. Bunda, ticari kredilerin onaylanma sürecinde firmaların finansal verilerinin dikkatli bir şekilde incelenmesinin tek başına yeterli olmaması, bunun yanı sıra firmanın faaliyet gösterdiği sektördeki gelişmelerin,

¹⁴TCMB, “Parasal Aktarım Mekanizması”, (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/ParasalAktarim.pdf>, s. 1-3, 11.03.2014.

¹⁵ Tekirdağ, a.g.e. s.26.

küresel ekonomik durumun ve yöneticilerinin niteliklerinin de değerlendirmeye katılma gerekliliği rol oynamaktadır.

Bankaların bireysel kredi arzını etkileyen mikro etkenler müşteri odaklı olabileceği gibi, bulundukları piyasalara göre de değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin, aşırı rekabet bankaları daha çok kredi arzına yöneltirken, bireysel kredilere yönelik sıkı yasal mevzuat tam tersi etki yaratabilmektedir.

Bankaların karşılaştıkları en önemli riskler müşterilerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle bankalar başvuru puanlama yöntemi ile doğru müşteriye seçmeye çalışırken, risk yönetim tekniklerini geliştirmektedirler. Ancak, buna rağmen genel ekonomide görülen olumsuz gelişmeler ve sağlık, işsizlik gibi beklenmeyen nedenler müşterilerin temerrüt riskini arttırmaktadır. Buna rağmen talep edilen teminatların doğru bir şekilde değerlendirilmesi, bankalar açısından temerrüt durumunda dahi zararların en aza indirilmesine olanak vermektedir.

1.2.1.2.2.1. Hatalı Seçim Riski

Bankaların risk analizlerinde, başvuru sahibinden aldıkları bilgilere bağımlı olmaları, bazen yeterli ya da doğru olmayan bilgiye göre karar vermek zorunda kalmalarına yol açabilmektedir. Bu durum, bankaların hatalı seçim ve ahlaki risk ile karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır.

Bireysel kredilerde kişilerin risklilik derecesi, onların gelirlerine, birikimlerine ve eğitim düzeyi ile medeni durumları gibi sosyokültürel etkenlere göre değişiklik göstermektedir. Borçlular bankalara göre bilgi konusunda daha avantajlı durumda olacakları için, bankaların riskleri tamamen öngörmesi mümkün olmamaktadır.

Bu durum bankaların kredi kullandırdıkları kişiler arasında yaptıkları seçimlerde hatalar yapma riski doğurmaktadır.¹⁶

¹⁶ Özgür Burak Kaptan, “Bireysel Kredilerin Risk ve Tüketici Davranışı Açısından Analizi”, (Çevrimiçi), <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/6212/tez.pdf?show>, 21.05.2014, s. 81-82.

1.2.1.2.2.2. Temerrüt Riski

Borçlunun kredi ödemelerini aksatması ya da temerrüde düşmesi bankaların sürekli olarak karşılaştıkları ve yönetmek zorunda oldukları en önemli risktir.¹⁷ Borçlunun hangi koşullar altında zor duruma düşebileceği ve borçlunun iflası durumunda hangi varlıklara el konulabileceği konusu banka ve başvuru sahibinin motivasyonu üzerinde önemli rol oynamaktadır. Ekonomideki konjonktürel dalgalanmaların, iş gücü piyasasındaki ve bireylerin bilançosu üzerindeki etkilerinin anlaşılması temerrüt riskinin sağlıklı olarak analizi için gerekli yapı taşlarını oluşturmaktadır. Örneğin, artan konut fiyatları bireylerin varlık değerlerini yükseltirken, krediye erişim olanaklarını ve isteğini de artırmaktadır. Ancak, bireylerin borç düzeyinde görülen aşırı artışlar ve gerçek değerinden abartılı şekilde sapan varlık fiyatları, olası ekonomik durgunluk dönemlerinde dalgalanmaların daha ciddiye alınmasına yol açarken, bankaların kredi arzını ciddi şekilde kışmasına neden olabilmektedir.¹⁸

Bireysel kredilerin temerrüt riski ve bunun bankalara olan maliyeti kredi türlerine göre değişiklik göstermektedir. Konut ve otomobil kredilerinde, malın sahipliğinin yitirilecek olması borçluyu motive eden en önemli etken olurken, bu tür kredileri bankalar için de daha düşük riskli hale getirmektedir. Diğer kredi türleri görece daha düşük tutarlı olduğu için yasal takip sonucunda elde edilecek tutar çoğu zaman giderleri bile karşılamaya yetmemekte ve bazen bankalar, borçlu ile pazarlık ederek borcun yeniden yapılandırılması yolunu seçebilmektedir.

1.2.1.2.2.3. Yasal Düzenlemeler

Bireysel kredi piyasasına yönelik düzenlemeler ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, mevcut düzenlemeler de ülke içinde ekonomik konjonktüre göre değişebilmektedir.

¹⁷ Ela Doğan , “BDDK Türk Bankacılık Sektörü Konut Kredileri Raporu 2006” , (Çevrimiçi), https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/13132006-1.pdf, 07.04.2014, s. 22

¹⁸ Aydın, **a.g.e.** s. 8-10

Düzenlemelerdeki sıkılaşmalar bireysel kredi piyasalarını farklı açılardan etkilemektedir. Bazı durumlarda, düzenlemelerdeki aşırılıklar bankaların faaliyet alanlarını sınırlarken, maliyetleri arttırmakta ve bireylere yönelik kredi arzını daraltmaktadır. Müşteriler de pek çok bürokratik işlemle uğraşmak zorunda kaldığı ya da artık krediye erişemeyeceğini düşünmeye başladığı için taleplerini azaltmaktadırlar. Ancak, düzenlemeler sayesinde şeffaflık artarken, taraflar da olumsuz gelişmelere karşı daha çok korunmaktadırlar.

Gelişmekte olan ülkelerde bu güçlükler ve yasal engeller, işlem adedinin gelişmiş ekonomilere göre çok düşük düzeylerde kalmasına neden olmakta, dolayısıyla bireysel kredi arzı da gelişmekte olan ülkelerde diğer ülkelere göre sınırlı olmaktadır.

1.2.1.2.2.4. Bilgiye Erişim Olanağı ve Kredi Büroları

Bankalar açısından kredi başvurusunda bulunan kişilere ilişkin sağlıklı değerlendirmenin yapılabilmesi ancak bu kişiler hakkında gerekli bilgilere ulaşılması ile mümkün olmaktadır. Bankacılık sektörü otomasyon alt yapılarında ciddi ilerlemeler kaydedilmesi yanı sıra banka ve finans kurumlarının veri paylaşımına olanak sağlayan sistemlerin kurulması bankaların bilgiye erişim olanaklarını arttırmıştır.

Ülkemizde bankaların bilgi paylaşımı yapmalarına yönelik olarak kurulmuş olan Kredi Kayıt Bürosu A.Ş. güçlü otomasyon altyapısı ile bankalara bu olanağı sunmaktadır.¹⁹

Bankalar kendilerine yapılan her tür bireysel kredi başvurusunda başvuru sahibine ait bilgileri KKB sistemine göndererek kişinin geri ödeme gücü ve alışkanlığı hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşabilmekte kredinin geri ödenmeme riski hakkında öngörülere ulaşabilmektedirler.

¹⁹ Kredi Kayıt Bürosu, (Çevrimiçi), <http://www.kkb.com.tr/btr/faydalar/günlük-yaşamınızda.aspx>, 21.05.2014.

Başvuru sahibi için banka tarafından gönderilen TC kimlik no ve az sayıda birkaç bilgi ile yapılan bu sorgulamada KKB veri tabanından döndürülen sorgu sonucunda ilgili bankaya aşağıdaki bilgiler gönderilmekte, banka otomasyon yazılımları ile bu bilgilerden bir sonuca varılmaktadır : ²⁰

Başvuru bilgileri : Başvuru sahibinin ulusal bankalara yaptığı, onaylanmayan yada onaylanan ama kullanmadığı her tür kredi kartı, bireysel kredi ve kefalet bilgilerini kapsar.

Kredi kartı kullanım bilgileri : başvuru sahibinin bankalardan almış olduğu kapanmış yada halen açık durumdaki kredi kartlarına ait bilgilerini kapsamaktadır. Kart sahibi banka bilgisi yer almayan bu bilgiler arasında kredi kartlarına ait veriliş tarihi, kart limiti, kullanım tutarları, güncel borç ve asgari ödeme tutarı gibi bilgiler yer almaktadır. Başvuru sahibinin kredi kartı limit ve borç tutarları ile kullanım şekilleri (özellikle toplam kullanım içinde harcama ve nakit çekim oranları hayati önem taşımaktadır) konusunda önemli veriler sunan bu bilgiler başvuru sahibinin risk değerlemesinde banka için büyük öneme sahip olmaktadır.

Kredi kartı borç ödeme performansı : başvuru sahibinin kapanmış yada halen taşımakta olduğu kredi kartlarından yaptığı harcama ve nakit çekimlerle oluşan borçlarını ödemede nasıl bir performans gösterdiğine ait bu bilgiler arasında başvuru sahibinin kart borçlarını zamanında ödeyip ödemediği, kart borçlarının tamamını mı yoksa sadece asgari ödeme tutarlarını mı ödediği, kredi kartları için her ay yapılan ortalama ödeme tutarları gibi veriler yer almaktadır. Geriye dönük 1-2 yıllık süre için alınabilen bu bilgiler başvuru sahibinin kredi kartı ekstre borçlarını ödeme alışkanlığı ve ödeme gücüne ait önemli veriler sunan bu bilgiler banka açısından büyük önem taşımaktadır.

Bireysel Kredi kullanım bilgileri : başvuru sahibinin bankalardan kullanıp kapatmış olduğu yada halen açık durumdaki bireysel kredilere ait bilgileri kapsamaktadır. Kullandıran banka bilgisi yer almayan bu bilgiler arasında bireysel kredilere ait kullandırım tarihi, kredi türü ve limiti, aylık taksit tutarı, taksit ödeme

²⁰ Kredi Kayıt Bürosu, “Kredi Referans Sistemi”,(Çevrimiçi), <http://rapor2012.kkb.com.tr/tr/faaliyetler.asp>, 21.05.2014.

periyodu, döviz cinsi, kalan anapara tutarı ve taksit sayısı gibi bilgiler yer almaktadır. Başvuru sahibinin bireysel kredi limit ve borç tutarları ile kullanım şekilleri konusunda önemli veriler sunan bu bilgiler başvuru sahibinin risk değerlemesinde banka için büyük öneme sahip olmaktadır

Bireysel Kredi geri ödeme performansı : başvuru sahibinin kapanmış yada halen açık durumdaki bireysel kredilere ait borçlarını ödemede nasıl bir performans gösterdiğine ait bu bilgiler arasında başvuru sahibinin taksit ödemelerini zamanında yapıp yapmadığı, bireysel kredi taksitleri için her ay yapılan toplam ödeme tutarları gibi veriler yer almaktadır. Geriye dönük tüm ödemeler için alınabilen bu bilgiler başvuru sahibinin bireysel kredi taksitlerini ödeme alışkanlığı ve ödeme gücüne ait önemli veriler sunan bu bilgiler banka açısından büyük önem taşımaktadır.²¹

Kefil olunan bireysel kredi bilgileri : başvuru sahibinin sahibi / ortağı olduğu şirket adına kullandırılan ticari kredi veya başka bir gerçek kişi adına kullandırılıp başvuru sahibinin kefil olduğu bireysel kredilere ait bilgileri kapsamaktadır. Banka açısından kefaletin de bir risk unsuru olması nedeniyle başvuru sahibinin kefil olduğu kredilerin tutarları, kalan anapara borçları, kalan taksit tutarları ve bu kredilerin ödeme performansları banka açısından çok önemlidir. Yine başvuru sahibinin ödeme gücünü ölçmede kefil olduğu krediler de bankaca dikkate alınmakta olduğundan bu bilgiler banka için büyük öneme sahip olmaktadır.

Kefil olunan bireysel kredi ödeme performansı : kefil olunan kredilerde ödeme sorunları yaşanması ve hatta bu kredilerin yasal takibe atılmış olması kefil olan başvuru sahibinin doğrudan bağladığından kefil olunan kredilerin ödeme performansları tutarlarından daha büyük öneme sahip olmaktadır. Başvuru sahibinin kefaletten kaynaklanan sorumlulukları toplam bireysel riskini arttırdığından kefil olunan kredilerin geriye dönük ve güncel ödeme performansları banka açısından önemli veriler sunmakta olduğundan önemlidir.

²¹ Kredi Kayıt Bürosu, “Risk Raporu Yorumlanması”, (Çevrimiçi), <http://www.kkb.com.tr/btr/%C3%BCr%C3%BCnler/risk-raporu/risk-raporu-yorumlanmas%C4%B1.aspx>, 21.05.2014.

Bireysel kredilere ait idari ve yasal takip bilgileri : bankalardan kullanılan kredi kartlarında son ödeme gününde ekstre minimum ödeme tutarı ödenmeyen kredi kartları ve taksitleri gününde ödenmeyen bireysel krediler için kredi kayıt bürosuna ödememe kaydı gönderilmektedir.

İki ay üst üste ödeme yapılmaması durumunda ilgili müşteri için bankalarca idari takip süreci başlatılmakta ve bu durum kredi kayıt bürosuna bildirilerek müşteri verileri güncellenmektedir. Ekstre minimum tutarı ödenmeyen ay sayısı 3'ü geçen kredi kartları ile ödenmeyen taksit sayısı 3'ü geçen bireysel krediler kullanıma kapatılmakta ve ilgili banka tarafından yasal takip süreci başlatılmaktadır. Diğer bir anlatımla ilk ödememe tarihinden başlayarak 89 gün geçen kredi kartı ve/veya bireysel kredi limiti kullanıma kapatılmakta ve yasal takip süreci başlatılmaktadır. Kredi kayıt bürosu veri tabanında hakkında yasal takip kaydı bulunan kişilerin (bu kayıtları sonradan kapanmış bile olsa) bankalardan yeni kredi kartı ve/veya bireysel kredi kullanmaları hemen hemen imkansızdır. Banka açısından ciddi risk taşıyan bu durumun başvuru sahibi için sorgulanması bankalar için çok büyük önem taşımakta, KKB – kredi referans sistemi de bankalara bu olanağı hem de çok kısa bir sürede sunmaktadır.²²

KKB puanı (credit score) : kredi kayıt bürosu veri tabanında yer alan bilgilerin kullanılan yazılım tarafından yorumlanarak her kişi için bir oluşturulan ve bankalardan gelen bilgilerle her ay güncellenen bir puandır. Bu puan bankaların otomatik değerlendirme yapmada kullandıkları temel veridir.²³

Normal koşullarda 800-1200 arasında yer alan bu puan bankalardan kullanılan kredi ürünleri süresi arttıkça ödemeler de sorunsuz yapılıyorsa yükselmekte, ödemelerde sorun yaşanması durumunda ise düşmektedir. Yasal takip kaydı oluşması durumunda ise bu puan bir anda 800'ün de altına inmektedir. Birden çok yasal kaydı bulunan kişilerin kredi skorları bu kayıtlar yapılan ödemelerle sonradan kapatılsa bile 2-3 yıldan önce kabul aralığına yükselememektedir.

²² Kredi Kayıt Bürosu, **a.y.**

²³ Kredi Kayıt Bürosu, "Bireysel Kredi Notu", (Çevrimiçi), <http://rapor2012.kkb.com.tr/tr/bireysel-kredi-notu-bkn.asp>, 21.05.2014.

“Kredi skoru, kredi için başvuru yapan kişinin veya kuruluşun kredi alma yeterliliğini ölçen bir puanlama sistemidir. Bu puanlama sistemine etki eden elementler, kredi başvurusunda bulunan kişinin sistem içindeki tüm kredi faaliyetlerini göz önünde bulundurur. Bu faaliyetlerle; kişinin kaç adet ve tutarda kredi / kredi kartı kullandığı veya kefil olduğu, kaç adet ve sıklıkta kredi / kredi kartı için başvuruda bulunduğu, ödeme davranışlarının ne olduğu, geliri, demografik bilgileri gibi ekonomik durumundan tutun da sosyal durumuna kadar genişleyen bir spektrumda puanlama yapar ve kredi başvurusunda bulunanın ödeme yada ödememe olasılığını bir puan olarak verir.”²⁴

Bankalar, izledikleri kredi pazarlama politikalarına bağlı olarak bir eşik puan belirlemekte, hakkında yapılan kredi kayıt bürosu sorgulamasında dönen kredi skoru bu eşik değerin altında çıkan kişilerin başvuruları ön değerlendirmede red kararı almaktadır.

KKB sorgulamasında dönen kredi skoru banka eşik puanının üstünde çıkan kişilerin başvuruları ise ön değerlendirmede onay kararı almakta ve bu işlem KKB otomasyon alt yapısının olağan üstü hızı sayesinde dakikalar içinde sonuçlanmaktadır.

Örneğin banka KKB eşik puanı 1.100 olarak belirlenmişse TC kimlik no bilgisi gönderilerek KKB’de sorgulanan başvuru sahibi için dönen kredi skoru <1.100 ise başvuru için otomatik red , > 1.100 ise otomatik ön onay kararı verilecektir.

1.2.2. Bireysel Kredilerin Sınıflandırılması

Bireysel krediler kullanım şekilleri, taksit ödeme periyotları, kullandırılan para cinsi gibi nitelikleri ile farklı sınıflandırmalarla ayrıntılandırılarak incelenebilir.

²⁴ Tüketici Finansman, “Kredi Skoru Nedir?”, (Çevrimiçi), <http://www.tuketicifinansman.net/kredi-skoru-nedir-kredi-skoru-tanimi/>, 06.03.2013

1.2.2.1. Kullanım Şekillerine Göre Bireysel Krediler

Kullanım şekillerine göre bireysel krediler doğrudan krediler ve dolaylı krediler olarak ikiye ayrılır.²⁵

1.2.2.1.1. Doğrudan (direkt) Krediler

Kullanım amacı ve yerine bakılmaksızın, başvuran kişinin ödeme gücü ve güvenilirliğine göre özgülenmiş kredi tutarının doğrudan başvuru sahibine ödendiği kredilerdir. Nakit kredi, tüketici kredisi, ihtiyaç kredisi, ferdi kredi şeklinde adlandırılan bu tür kredilerde teminatlandırma, başvuran kişinin kişisel imzasıyla sınırlı olmakta, kredi tutarına bağlı olarak krediyi kullandıran kurumca gerekli görülmesi durumunda kefil (ler) istenebilmekte yada ek maddi teminatla da kullandırılabilir.

1.2.2.1.2. Dolaylı Krediler

Başvuran kişinin ödeme gücü ve güvenilirliğine göre özgülenmiş kredi tutarının doğrudan başvuru sahibine değil kullanılacak kredi ile satın alınacak mal veya hizmetin satın alınacağı kişi yada kuruma ödendiği kredilerdir.²⁶

Bu tür kredilerde kullanılacak kredi tutarı başvuru sahibinin ödeme gücü ve güvenilirliği yanı sıra satın alınacak mal veya hizmetin gerçek tutarı ile belirlenmektedir. Otomobil kredileri ve konut kredileri genel olarak bu başlıkta yer almaktadır.

1.2.2.1.2.1. Otomobil Kredileri ve Konut Kredileri

Krediyi kullandıracak banka veya finans kurumu bu tutarı başvuru sahibinden isteyeceği satın alınacak mal veya hizmete ait bir proforma fatura ile belirlemektedir. Başvuru sahibinin ödeme gücü ve güvenilirliği daha yüksek bir kredi tutarını almaya uygun olsa bile kredi tutarı proforma faturadaki tutarı aşmamaktadır. Ülkemizdeki uygulamada bankalar kullanılacak otomobil kredisi tutarını satın alınacak

²⁵ Selçuk Öztekin, “Genel Olarak Tüketici Kredileri ve Tüketici Kredilerinde Kişisel Teminatlar”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 67, 2008, s. 8.

²⁶ Öztekin, a.y.

otomobiller için proforma faturadaki tutarın %70-75'i ile, konut kredilerinde de satın alınacak konutun expertiz değerinin %70-80'i ile sınırlandırmaktadırlar.²⁷

Bankaca olumlu değerlendirilen dolaylı kredi başvurularında özgülenecek kredi tutarı direkt kredilerden farklı olarak başvuru sahibinin kendisine ödenmeyip, satıcının hesabına havale / eft edilmektedir.

Otomobil ve konut kredileri gibi dolaylı kredi başlığında incelenen başka kredi türleri de vardır, bunlara aşağıdaki şekilde kısaca değinmek yeterli olacaktır.

1.2.2.1.2.2. Diğer Krediler

- Deniz Aracı Kredisi
- Bireysel Leasing
- Konut tamamlama / Tadilat kredisi
- Bina Güçlendirme Kredisi
- Ofis Gereçleri Kredisi
- Nişan / Evlilik Kredisi
- Tatil / Seyahat Kredisi
- Hac – Umre Kredisi²⁸
- Eğitim Kredisi

1.2.2.2. Taksit Ödeme Periyotlarına Göre Bireysel Krediler

Taksit ödeme periyotlarına göre bireysel krediler aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir.

1.2.2.2.1. Aylık Ödemeli Eşit Taksitli Krediler

Bankalarca kullanılarak geri ödemesi, taraflarca anlaşılıp karşılıklı olarak imzalanmış sözleşmenin ayrılmaz parçası niteliğindeki ödeme tablosunda gösterilmiş

²⁷ Koç Finans, "Taşıt Kredisi", (Çevrimiçi), <http://www.kocfinans.com.tr/contentviewpage.aspx?PageId=107>, 04.11.2013.

²⁸ Türkiye Finans, "Umre Ziyareti Finansman Desteği", (Çevrimiçi), http://www.turkiyefinans.com.tr/tr/bireysel_bankacilik/kampanyalar/umre_finansman_destegi.aspx, 07.04.2014.

olan aylık eşit taksitler şeklinde yapılan kredilerdir. Bu ödeme tipi bireysel kredilerin geri ödenmesinde en çok kullanılan taksit ödeme periyodudur ve 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanuna md.10'a göre aylık taksit tutarları kredi vadesi süresince değiştirilememektedir.²⁹

1.2.2.2.2 . Esnek Ödemeli Taksitli Krediler

Bankalarca kullanılarak geri ödemesi, taraflarca anlaşılıp karşılıklı olarak imzalanmış sözleşmenin ayrılmaz parçası niteliğindeki ödeme tablosunda gösterilmiş olan, taksit ödemeleri her ay eşit tutarda değil başvuru sahibinin isteği ve ödeme gücüne bağlı olarak aşağıdaki türlerde olabilmektedir :³⁰

- 3 yada 6 Ayda Bir Ödemeli Eşit Taksitli Krediler
- Belli Dönemlerde Ek Ödemeli Aylık Eşit Taksitli Krediler
- Taksit tutarları bankaca değiştirilebilen Taksitli Krediler
- Belli Verilere (TÜFE oranı, devlet memuru maaş artış oranı, inşaat malzemeleri fiyat artış oranı) Endekslenmiş Değişken Taksitli Krediler
- Esnek Ödemeli Taksitli Krediler.

1.2.2.3. Kullanılan Para Cinsine Göre Krediler

Türkiye’de bankalardan kullanılan krediler temel prensip olarak TL cinsinden kullanılmakla birlikte bir yabancı para cinsine endekslenmiş olarak da kullanılmaktadır.

1.2.2.3.1. Döviz Endeksli Kurumsal / Ticari Krediler

Döviz kredisi kullanamayan, ancak döviz endeksli ve/veya döviz cinsinden gelir elde etme kapasitesi olan firmalara, her türlü ticari faaliyetlerinin finansmanı amacıyla kullanılan kredilerdir.³¹

²⁹ Denizbank, “Tüketici Kredisi”, (Çevrimiçi), <http://www.denizbank.com/bankacilik/bireysel-bankacilik/bireysel-krediler/tuketici-kredisi.aspx>, 07.04.2014.

³⁰ Yapı Kredi Bankası, “Esnek Ödeme Modeli”, (Çevrimiçi), <http://www.yapikredi.com.tr/bireysel-bankacilik/krediler/esnek-geri-odeme-modeli.aspx>, 07.04.2014.

³¹ Vakıfbank, “Döviz Endeksli Kredi”, (Çevrimiçi), <http://www.vakifbank.com.tr/dovize-endeekli-kredi-dek.aspx?pageID=203>, 07.04.2014.

Döviz endeksli krediler, bir firma lehine tespit edilen kredinin belli bir döviz cinsine endekslenerek, firmalara bu limit dahilinde, ödeme tarihindeki banka döviz alış kurları üzerinden TL olarak ödenen kredilerdir.

Temel prensip olarak bireysel krediler ulusal para cinsinden kullanılmaktadır. Bu çerçevede ülkemizde gerçek kişilere kullanılan tüm krediler TL cinsinden kullanılmakta ve muhasebeleştirilmektedir.

Buna karşın Türk Parası Kıymetini Koruma (TPKK) hakkında 32 sayılı karar ile buna bir istisna getirilmiş ve 17. Md (b) ve (e) bendinde buna “.. *Bankalar, Türkiye’de yerleşik kişilere ticari veya mesleki amaçla döviz endeksli kredi kullanırlarlar..*” şeklinde bir istisna getirilmiş ve gerçek kişilere yabancı bir para cinsine bağlanmış yani döviz endeksli kredi kullanılmasına izin verilmiştir.

1.2.2.3.2. Döviz Endeksli Bireysel Krediler

Bir şahıs lehine tespit edilen kredinin belli bir döviz cinsine endekslenerek, kişiye bu limit içinde ödeme tarihindeki banka döviz alış kurları üzerinden ,TL olarak ödenen kredilerdir.³²

Döviz endeksli krediler TL hesaplarda izlenir. Söz konusu krediler dönem sonlarında cari kurlarla değerlendirilir ve değerlendirme sonucu oluşan olumlu farklar dönemsellik ilkesi gereği reeskont hesapları kullanılarak ilgili gelir hesaplarına kaydedilir.

Döviz endeksli bireysel krediler genel uygulama olarak konut satın alımlarında ve satın alınacak konut üzerine döviz ipoteği konulmak suretiyle kullanılır. Özel durumlarda lüks segment otomobil satın alımlarında ve satın alınacak otomobil üzerine döviz cinsinden haciz konulması suretiyle de kullanılabilir, genel amaçlı nakit kredi kullanımı ise bankalarca pek tercih edilmemektedir.

³² Emlak Kulisi, “Bireysel Döviz Endeksli Kredi”, (Çevrimiçi), <http://emlakkulisi.com/guncel/bireysel-dovize-endeksli-kredi/262916>, 07.04.2014.

Döviz kurlarında oluşan ani ve yüksek oranlı dalgalanmalardan kaynaklanan kur riskinin kredi borçlusunca üstleniliyor olması nedeniyle dövize endeksli bireysel kredi faiz oranları ulusal para cinsinden kullanılan bireysel kredi faiz oranlarından %30-40 daha düşük olmakta ve bu çoğu tüketiciye cazip gelmektedir.

İhtiyaç duyulan kredi limitinin ulusal para cinsinden kullanılması durumunda aylık taksit tutarını ödeyecek gelire sahip olmayan bireyler, aylık geliriyle ödeyebileceği taksit tutarları sunan dövize endeksli kredileri tercih etmektedirler. Ancak özellikle ekonomik kriz dönemlerinde oluşan beklenmedik oranda kur artışları kullanılan dövize endeksli kredinin aylık taksit tutarlarının ulusal para cinsinden değerini çok arttırmakta, oluşan yüksek taksit tutarları kredi borçlularının ödeme gücünü aşarak ödenemez duruma gelmektedir. Bu ise gerek banka gerekse de kredi borçlusu açısından ciddi sorunlar yaratmaktadır. Çalışmanın ana konusunu oluşturan bu durum ilerleyen bölümlerde ayrıntısıyla incelenecektir.

1.2.3. Bireysel Kredinin Teminatlandırılması

Bankalarca kullanılan bireysel krediler şahsi teminat ve/veya maddi teminat alınması yoluyla güvenceye alınmaktadır.

1.2.3.1 Şahsi Teminat Alınması

Başvuru sahibinin kişisel güvenilirliğine dayalı kullanılan bireysel kredilerde teminat başvuru sahibinin kişisel imzasıdır. Genel kural olarak kullanılan tüketici kredileri başvuru sahibince imzalanmış olan bireysel kredi sözleşmesi ile teminat altına alınmakta ek teminat alınması gerekli görülmemektedir.

Buna karşın özellikle yüksek limitli kredilerde banka başvuru sahibi kişisel teminatını yeterli görmeyip ek teminat alınmasına gerek görebilir. Örneğin bankaca uygun görülen bir başka gerçek kişinin kefaletini isteyebilir. Bu durumda bireysel

kredi sözleşmesine başvuru sahibi yanısıra kefaleti istenen kişinin kefalet imzası da alınır.³³

Çok sık görülmemekle birlikte banka kişisel teminat yanısıra başvuru sahibine ait otomobil üzerine rehin konulması veya taşınmaz üzerine ipotek konulması gibi ek bir teminat alınmasına gerek görebilmekte, bu durumda aşağıda yazılı teminatlandırma prosedürü de uygulanabilmektedir.

1.2.3.2. Maddi Teminat Alınması

Kullandırılan krediyle satın alınan konut ve otomobil kredisi gibi dolaylı kredilerde teminat bizzat krediye konu maddi varlığın kendisi olmaktadır. Otomobil kredilerinde bireysel kredi sözleşmesine başvuru sahibinin kişisel imzası alınmakta, beraberinde aynı anda satın alınan otomobil üzerine rehin veya peşin haciz işlemi uygulanmakta ve bu durum otomobil ruhsatına işlenmektedir. Böylece başvuru sahibinin bankanın yazılı izni olmadan sahibi olmasına karşın otomobilini satmasının yolu kapanmaktadır.³⁴

Kullandırılan krediye ait borç bittiğinde ilgi banka otomobil üzerindeki rehin veya peşin hacizin kaldırılmasına izin veren yazılı bir belge düzenlemekte, başvuru sahibi bu belgeyle birlikte ilgili trafik tescil şubesine giderek otomobil üzerindeki rehin veya peşin haciz kaydını kaldırmakta ve ruhsatı yenilemektedir.

Konut kredilerinde ise bireysel kredi sözleşmesine başvuru sahibinin kişisel imzası alınmakta, beraberinde krediye konu taşınmaz üzerine ipotek konulmakta ve tapu kayıtlarına işlenmektedir. Böylece başvuru sahibinin bankanın yazılı izni olmadan sahibi olmasına karşın taşınmazı satmasının yolu kapanmaktadır.

Kullandırılan krediye ait borç bittiğinde ilgi banka taşınmaz üzerindeki iptek kaydının kaldırılmasına izin veren yazılı bir belge düzenlemekte, başvuru sahibi bu belgeyle birlikte ilgili ttapu dairesine giderek taşınmaz üzerindeki ipotek kaydını kaldırmakta ve tapu belgesini yenilemektedir..

³³ Selçuk Özbek , “Genel Olarak Tüketici Kredileri ve Tüketici Kredilerinde Kişisel Teminatlar”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 67, 2008, s. 12-14.

³⁴ Özbek, **a.g.e.** s. 15.

1.2.4. Bireysel Kredinin Kullanılması

Bankaya yapılıp otomatik veya manuel değerlendirme sürecinden geçerek olumlu sonuçlanan bireysel kredi başvurularında onaylanan kredi limitinin kullanımı aşamasıdır. Doğrudan ve dolaylı kredi türlerinde kredi kullandırım yöntem ve aşamaları farklılıklar göstermektedir.

1.2.4.1. Doğrudan Kredi Türlerinde Kullanım

Teminat koşulları yerine getirildikten sonra, onaylanan kredi tutarı kredi tahsis masrafları düşüldükten sonra başvuru sahibi için ilgili banka şubesinde açılan vadesiz mevduat hesabına yatırılmak suretiyle kullandırılmaktadır.

1.2.4.2. Dolaylı Kredi Türlerinde Kullanım

Teminat koşulları yerine getirildikten sonra, onaylanan kredi tutarı kredi tahsis masrafları düşüldükten sonra önce başvuru sahibi için ilgili banka şubesinde açılan vadesiz mevduat hesabına yatırılmaktadır.

Daha sonra başvuru sahibinden alınan yazılı izine dayanılarak kredi tutarı bu kredi ile satın alınan mal veya hizmetin satın alındığı gerçek yada tüzel kişiye ait banka hesabına aktarılmak suretiyle kullandırılmaktadır.

Kredi tutarının kullandırılması işlemiyle kredilendirme süreci sona ermekte, kredi tutarının geri ödeme aşamasına geçilmektedir.

1.2.5. Bireysel Kredi Takip Süreci

Kullandırılan bireysel kredi geri ödemelerinin düzenli bir şekilde yapılıp yapılmadığının banka tarafından takip edilmesi (izlenmesi) sürecidir. İyi niyetli ve ödeme gücüne sahip müşterilerin ödeme düzenini aksatmamaları için hatırlatıcı, sorunlu müşteriler için ise uyarıcı mesajların düzenli olarak gönderilmesine dayanan işlemler bütünüdür.³⁵

³⁵ (Editör) Ekrem Erdem, **Bankalarda Kredi Yönetimi**, 2. Baskı, Eskişehir , Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2531, 2013, s. 176-180

Kullandırılmış olan kredilerin izlenmesi kredi kullanan müşterinin başvuru değerlendirme aşamasında uygun görülen ödeme gücünün devam edip etmediğinin ve beraberinde ödeme alışkanlığının gözlenmesi gibi önemli bir işleve sahiptir.

Gününde ödenmeyen taksitlerde kullanım faiz oranından daha yüksek oranda gecikme faizi alınacak olsa da bu, bankalar açısından istenen bir durum değildir.

Çünkü ödemeleri sorunlu duruma gelen kredilerin kapatılıp karşılık ayrılması gibi bir risk söz konusudur bu ise banka için ek maliyet anlamına gelmektedir.

Kredi izleme süreci işlev ve içerik açısından rutin, idari ve yasal takip olarak 3 bölümde sınıflandırılmaktadır.

1.2.5.1. Rutin Takip

Banka otomasyon sistemleri her müşterinin taksit ödeme günlerini veri tabanından çekerek bu günlerden 1-2 gün öncesinde müşterilere kayıtlı GSM no.larından SMS mesajlarıyla ve/veya kayıtlı e-posta adreslerine yazı ile hatırlatıcı mesajlar göndermektedirler. Hemen tüm bankalarca standart olarak gönderilen bu mesajların formatı aşağıdakine benzer olmaktadır.

“Sn., Şeref YILDIRIM, bankamızdan 15.03.2013 tarihinde kullanmış olduğunuz 245.000.00 TL limitli, 12 ay vadeli Otomobil Kredisine ait 09. taksit ödeme tarihinin 15.12.2013 ve taksit tutarının 22.545.00 TL olduğunu hatırlatırız.”

Taksit ödeme günlerinden 2 işgünü sonra ise müşterilere kayıtlı GSM no.larından SMS mesajlarıyla ve/veya kayıtlı e-posta adreslerine yazı ile uyarıcı mesajlar göndermektedirler. Hemen tüm bankalarca standart olarak gönderilen bu mesajların formatı da aşağıdakine benzer olmaktadır.

“Sn. Şeref YILDIRIM, bankamızdan 15.03.2013 tarihinde kullanmış olduğunuz 245.000.00 TL limitli, 12 ay vadeli Otomobil Kredisine ait 09. taksit ödenmemiş görünmektedir. Ödeme yaptı iseniz lütfen bu mesajı dikkate almayınız.”

Bunun yanısıra kullandırılan bireysel kredi taksit ödemelerinin aksatılmaması için her hafta başında gün sistemden o hafta içinde ödenmesi gereken taksitleri olan kredilere ait raporlar alınmakta, bireysel müşteri temsilcileri her gün taksit ödemelerini kontrol ederek ödeme yapılmayan kredi müşterilerini taksit ödeme gününden 2 işgünü sonra arayarak uyarıda bulunmaktadır.

1.2.5.2. İdari Takip

4077 sayılı tüketicinin korunması hakkında kanunda ödenmeyen bir taksidin gecikmiş sayılabilmesi için ödeme günü üzerinden 90 gün geçmiş olması gerektiği yazılmaktadır.

“Kredi veren, taksitlerden birinin veya birkaçının ödenmemesi halinde kalan borcun tümünün ifasını talep etme hakkını saklı tutmuşsa, bu hak; ancak kredi verenin bütün edimlerini ifa etmiş olması durumunda ve tüketicinin birbirini izleyen en az iki taksidi ödemede temerrüde düşmesi halinde kullanılabilir. Ancak kredi verenin bu hakkını kullanabilmesi için en az bir hafta süre vererek muacceliyet uyarısında bulunması gerekir. Tüketici kredisinin teminatı olarak şahsi teminat verildiği hallerde, kredi veren, asıl borçluya bas vurmada, kefilden borcun ifasını isteyemez.”³⁶

İdari takip süreci bankalar tarafından geliştirilmiş 90 günden fazla gecikmiş alacakları direkt kanuni takip sürecine almak yerine tebligat yapıldıktan sonra temerrüt faizini devreye alarak borcu yeni bir ödeme planına alma sürecidir. Her banka idari takip yapmamakta, bazı bankalar 90 gün sonunda direk yasal takip başlatmaktadır.

Bir kredi taksit borcu ödemesi 90 gün geciktikten sonra yasal bir zorunluluk olarak kredi hesabı kapatılmakta ve ödeme planından koparılmaktadır. Bu noktadan sonra müşterinin, sözleşmede önceden karşılıklı olarak anlaşılmış olan koşulları yerine getirmeyeceği kabul edilmekte olduğundan borçluya noter kanalıyla yazılı ihtar çekilmekte ve 7 gün içinde tüm borcun ödenmesi istenmektedir. Bu süre sonunda borçlunun kendisine tebliğ edildiği şekilde ödeme yapmaması durumunda, alacaklı kurum belirli bir süre avukata devretmeden yani icra işlemleri başlatılmadan önce idari takip aşamasında takibat yapmaktadır. Bu takibat kurumun tahsilat

³⁶ 4822 Sayılı Kanunla Değişik 4077 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, Md. 10 / i, Resmi Gazete Yayın Tarihi: 14 Mart 2003 Sayı: 25048,

ekiplerince aramalar ile yapılmakta ve müşteri yeniden bir ödeme planına bağlanmaya çalışılmaktadır.

Bu aşamadan sonra akdi kredi faizi değil temerrüt faizi işlemektedir. Borçlu yeni ödeme planına göre de ödemelerini düzgün gerçekleştirmezse, artık kanuni takip aşamasına geçilerek icra takibi başlatılmaktadır.

İdari takip sürecinde bilinmesi gereken önemli bir başka konu ise idari takibe uğrayan borçluların gecikme durumlarının KKB kayıtlarında yer almasıdır. Aynı kanuni takibe uğrayan borçlular gibi idari takibe uğrayan borçluların da başka kurumlar ile tekrar bir kredi ilişkisi kurmaya çalıştıklarında bu durumları nedeniyle kredi taleplerinin red edilme olasılıkları artmaktadır.³⁷

1.2.5.3. Yasal Takip

Bankaca yürütülen idari takip işlemlerinden de sonuç alınmaması durumunda yasal takip yani icra süreci başlatılmaktadır.

İkinci taksidin ödenmemesi ve ihtarnamenin çekilmesinin ardından, banka 1 ay bekleme sürecine girmekte, bu bekleme süresi içinde de tüketicinin ödenmeyen iki taksiti ödeyerek yasal takibe son vermesi mümkün olmaktadır. Ancak bu sürede de bir ödememe yapılmaması halinde banka bu kez yine noter kanalıyla ihtarname çekerek, bu kez kredinin tamamının ödenmesini isteme hakkına sahip olmaktadır.

Bu aşamada ilgili banka kredi hesabını kapatarak borcu yasal takip hesaplarına aktarmakta, kalan alacak tutarı üzerinden karşılık ayırmakta ve kredi dosyasını banka avukatlarına yada anlaşmalı hukuk bürolarına devretmektedir.

Yasal takip sürecinde ilgili bankaca kullandırılan kredi için alınmış olan teminatlar nakte çevrilerek alacağın tahsili yoluna gidilmektedir.

- Kişisel imza ile teminatlandırılmış olan kredilerde borçlunun tüm mal varlıkları ve alacakları üzerine haciz konulmakta ve alacağın icra yoluyla

³⁷ Tüketici Finansman, “İdari Takip Nedir, Kanuni Takiple Farkı Nedir?”, (Çevrimiçi), <http://www.tuketicifinansman.net/2009/01/idari-takip-nedir-kanuni-takip-fark.html#ixzz2Vtn4yndE>, 11.06.2013.

tahsiline başlanmaktadır. Kredi için kefil alınmışsa aynı işlemler eş zamanlı olarak kefil için de başlatılmaktadır.

İcra yoluyla satılan varlıklardan elde edilen tutar kalan kredi borcu ve masraflar tutarından fazla olursa artan tutar kredi borçlusuna iade edilmektedir.

- Araç rehni ile teminatlandırılmış kredilerde rehinli araç icra yoluyla satılarak alacağın tahsili yoluna gidilmektedir.

İcra yoluyla satılan araçtan elde edilen tutar kalan kredi borcu ve masraflar tutarından fazla olursa artan tutar kredi borçlusuna iade edilmektedir.

- Taşınmaz ipoteği ile teminatlandırılmış konut kredisi ve/veya ipotek karşılığı kullandırılmış diğer kredilerde ipotekli taşınmaz icra yoluyla satılarak alacağın tahsili yoluna gidilmektedir.

İcra yoluyla satılan taşınmazdan elde edilen tutar kalan kredi borcu ve masraflar tutarından fazla olursa artan tutar kredi borçlusuna iade edilmektedir.³⁸

1.2.6. Bireysel Kredi Sürecini Etkileyen Risk Faktörleri

Bankacılıkta bireysel kredi riskini etkileyen üç temel risk grubu vardır, bunlar piyasa riski, kredi riski ve operasyonel risklerdir.³⁹

1.2.6.1. Piyasa Riski

Piyasa riski piyasadaki değişkenlerde oluşan değişimlerden kaynaklanan banka kaybının olasılığı olarak tanımlanmaktadır. Banka likit pozisyonların değeri, hisse senedi ve faiz piyasaları, döviz kurları ve emtia fiyatlarındaki olumsuz hareketlerden etkilenen risk grubu olmaktadır. Söz edilen araçlar fiyat düzeyindeki oynaklıklar (volatilité) nedeniyle bankanın kazanç / kayıp riski yükselmektedir. Bankalar ise piyasa risk yönetimi ile kapsamlı ve dinamik bir çerçevede çalışmalar yaparak etkin bir ölçme

³⁸ 4077 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, Md. 10/B

³⁹ Kaya, a.g.e., s. 361-368.

ve izleme mekanizması ortaya koymak zorunda kalmaktadırlar. Piyasa riski de bankanın iş stratejileri ile birleştirilmek zorundadır. Piyasa riskinin dört ana bileşeni vardır bunlar likidite riski, faiz oranı riski, kur riski ve ülke riskidir.

1.2.6.1.1. Likidite Riski

Likidite riski, bankacılıktaki ana risklerden biridir. Likidite, fon taleplerinin karşılanabilme yeteneği olup, finansal kurumlar için yaşamsal öneme sahip bir kavramdır. Banka fon yöneticileri, aşırı likit olma ile yeteri kadar likit olmamanın maliyetini dengelemek zorundadırlar. Bankanın likidite açısından aşırı düzeyde açığa düşmesi, ödemelerinde kullanabileceği yeterli düzeyde hazır parasının olmaması, bankanın iflas etmesine yol açabilir. Aynı zamanda bankanın, önemli bir kredili müşterisinin iflası, zincirleme etki ile bankanın kullanımına tahsis edilmiş kredi limitlerinin ve olanaklarının da durdurulmasına neden olabilir. Bu durum, bankanın kaynak girişini ve nakit akışını ciddi şekilde etkileyeceği için, bankanın iflasına veya çok zor durumda kalmasına yol açabilir'.⁴⁰

Tersi durumda bankanın elinde aşırı likit tutması atıl durumdaki bu fonların maliyeti nedeniyle ciddi mali kayıplara yol açabilmektedir.

1.2.6.1.2. Faiz Oranı Riski

Faiz (oranı) riski, faiz oranlarında oluşan yukarı veya aşağı sert hareketlerin bankanın varlıklarında ya da kaynaklarında yarattığı etki olarak tanımlanabilmektedir. Faiz oranlarındaki hareketlerin banka pozisyonlarında oluşturabileceği zarar olasılığı olarak anlaşılabilmektedir. Faiz oranlarındaki değişikliklerin yol açtığı riskin yanısıra banka bilançolarındaki varlık ve kaynaklar arasındaki uyumsuzluk ta bazan bu risk kapsamında değerlendirilmektedir.⁴¹

Faiz riski dört ana bileşenden oluşmaktadır bunlar yeniden fiyatlandırma riski, gelir eğrisi etkisi, baz riski ve opsiyon riskidir.

⁴⁰ Arman T. Tefik – Gürman Tefik, **Bankalarda Finansal Yönetime Giriş**, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, 1. Baskı, İstanbul, 1997, s. 239

⁴¹ Açık Ders, “Faiz Oranı Riski”, (Çevrimiçi), http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/3511/mod_resource/content/3/Faiz_Riski.pdf, 07.04.2014.

1.2.6.1.2.1. Yeniden Fiyatlandırma Riski

Vadelerden ve bankanın varlıkları ve yükümlülükleri ile bunların dışında kalan diğer pozisyonların yeniden fiyatlandırılmasından kaynaklanan risk türüdür.

1.2.6.1.2.2. Gelir Eğrisi Etkisi

Banka ürünlerinin fiyatlandırılmasındaki uyumsuzluklar bankanın gelirlerinin oluşturduğu eğrinin eğiminde değişikliğe yol açmakta, öngörülmeyen bu değişiklikler de bankanın değerlerinde ters etki ortaya çıkarabilmektedir. Oluşabilecek bu muhtemel risk gelir eğrisi etkisi olarak isimlendirilmektedir.⁴²

1.2.6.1.3. Kur Riski

Ulusal para değerindeki değişimlerin bankaların uzun veya kısa vadeli döviz borçlanmaları üzerinde yarattığı risktir. Bankalar açık pozisyonda iken döviz kurlarındaki hareketlerin bir sonucu olarak fiyat uyumsuzlukları yaşayabilirler. Bu uyumsuzluklar, her ülkenin merkez bankalarının günün sonu ve sabah işlem saatleri başlamadan önce bankalara bildirdiği kurlar aracılığı ile giderilmektedir. Beklenmeyen risk durumlarında ise bankalar yatırımcıların döviz kuru dalgalanmalarından korunması için riski farklı finansal araçlara kaydırarak ana para veya borcu yeniden yapılandırmaktadırlar. Kur riskinden korunmak için başvurulmuş türev araçlarında başlı SWAP işlemler çekmektedir. Bunu forward ve opsiyon işlemler izlemektedir. Tüzel kişilerin yurt dışından kullandığı krediler ile diğer müşterilere kullandırılan döviz endeksli kredilerin yarattığı olumsuzluklar bankalar tarafından dikkatle izlenmekte ve bu doğrultuda önlemler alınmaktadır.⁴³

1.2.6.1.4. Ülke Riski

Ülkelere veya ülkelerin bulundukları siyasi coğrafyaya özgü olan mali ya da siyasi risklerdir. Sınırların kalkması, ekonomik serbestleşme ve küreselleşme

⁴² BDDK, “Faiz Riski Yönetim Prensipleri”, (Çevrimiçi), https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/2risk.doc, 07.04.2014, s. 6.

⁴³ Ziya Tunç Aloglu, “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri”, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, 2005, s. 145.

nedeniyle son yıllarda dramatik bir şekilde artan risk türüdür. Bir ülkenin iç ve / veya dış ödemelerdeki aksama olasılığı olarak da isimlendirilebilmektedir.⁴⁴

Bir ülkenin döviz rezervlerinin yetersizliği nedeniyle dış borçlarını ödeyememesi (transfer riski) riski bu kapsamda değerlendirilmektedir. Yine bu kapsamda değerlendirilen ulusal risk, bir yatırımcının yabancı bir ülke taşınır değerine yatırım yaptığında karşılaştığı risktir. Yatırım yapılan ülke merkez bankasının ya da yetkili otoritesinin döviz kuru düzenlemelerini destirerek döviz cinsinden yükümlülüklerinin değerini azaltabilmesi ya da tamamen sıfırlayabilmesi, borcu veya faiz ödemelerini gerçekleştiremesi gibi riskler ulusal riski oluşturmaktadır. Politik riskte ise ideolojik güçler (Komünizm, Kapitalizm, Sosyalizm, Muhafazakar ve Liberal ideolojiler), milliyetçilik eğilimleri, devlet eliyle işletmecilik eğilimleri, devlet etkisi ve kontrolü, devletin ya da hükümetin istikrarı / istikrarsızlığı tarihten gelen politik çatışma ve düşmanlıklar, uluslararası örgütlerin etkisi, ülkelerin savunma politikaları, ülkelerin dış politikaları, çokuluslu girişimler ve siyaset, siyasal olumsuzluklar ve terörizm gibi konular ülke riskini oluşturan diğer unsurlar olmaktadır.

1.2.6.2. Kredi Riski

Kredi riski bir kredi boçlusunun bankaya karşı yükümlülüklerini yerine getirmemesi ile oluşacak potansiyel risktir. Diğer bir tanımla kredi borçlusu ve varsa kefilin / kefillerin bankaya olan kredi borcunu kredi sözleşmesinde yazılı koşullarda ve zamanında ödeyememe olasılığıdır. Bu riskler genelde her koşulda çıkabileceği gibi kullanılan kredilerin kalitesi ve ödemelerde ortaya çıkan bozulmalar ile henüz oluşmamış ama olası bozulmaların ortaya çıkardığı kayıplar olarak nitelendirilebilir.⁴⁵

Kredi riskleri temel olarak dört bileşenden oluşmaktadır :

- Kredinin tutarı
- Krediyi ödeyecek gerçek veya tüzel kişinin varlıkları

⁴⁴ İlker Parasız, **Uluslararası Finansman: Teori ve Uygulama, Dışa Açık Makro Ekonomiye Giriş**, Bursa, Gül Ofset, 1994, s.297.

⁴⁵ TBB, “Kredi Riskinin Yönetimine İlişkin İlkeler”, (Çevrimiçi), http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/risk_yonetim.doc, s. 1-20. 04.01.2014.

- Varsayılan ödeme tarihleri
- Ödenmiş veya kalan borç tutarı

Bankalar kredi risklerinden kaynaklanan beklenen kayıpları ayırdıkları rezervlerle, beklenmeyen kayıpları ise provizyon ve öz sermayeleri ile karşılamaktadırlar. Burada söz edilen beklenen kayıplar, verilen kredilerde oluşan ortalama kayıplar olup geçmişte oluşan yıllık kayıpların ortalama değerleri üzerinden hesaplanmaktadır.

1.2.6.3. Operasyonel Riskler

Finansal piyasalarda oluşan gelişmeler, teknolojik ilerlemelere bağlı olarak daha karmaşık sistemlerin kullanılmaya başlaması, bankaların sunmuş oldukları ürün ve hizmetlerin çeşitlenmesi günümüzde bankaların operasyonel faaliyetlerini önemli ölçüde değiştirmiştir.

Operasyonel risk genel olarak kredi ve piyasa riski dışında kalan tüm riskler olarak ifade edilmektedir. Basel Komitesi operasyonel riski uygun olmayan ya da işlemeyen iç süreçler, insanlar, sistemler yada dış etkenler nedeniyle ortaya çıkabilecek zarara uğrama riski olarak tanımlamaktadır.⁴⁶

Son yıllarda finansal piyasalarda yaşanan krizler dolayısıyla operasyonel riskin önemi ve gerçekleşmesi durumunda finansal kuruma vreceği zararın büyüklüğü daha net olarak anlaşılmaya başlanmıştır. Basel Komitesi bu nedenle Haziran 2004'te yayınladığı Basel II düzenlemesi ile birlikte 2007 yılından itibaren, öncelikle G-10 ülkelerinde başlamak üzere bankaların operasyonel risklerini ölçerek gerekli sermaye karşılıklarını ayırmaları öngörmüş ve bu amaçla bankalarda operasyonel risklerin ölçümü üzerine çeşitli modeller önermiştir.⁴⁷

Operasyonel riskler geniş bir alan olup iki başlık altında toplamak mümkündür : operasyonel zarar riski ve operasyonel strateji riski.

⁴⁶ Ayşegül Öker, “Ticari Bankalarda Kredi ve Kredi Riski Yönetimi-Bir Uygulama”, Marmara Üniv. Doktora Tezi, İstanbul, 2007, s. 48

⁴⁷ Dilek Leblebici, **Bankalarda Operasyonel Risk Yönetimi: Örnek Banka Uygulamalı**, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2006. s.1

1.2.6.3.1. Operasyonel Zarar Riski

Operasyonel işlerde ortaya çıkan potansiyel zararlardır. Bankalar yaptıkları işlerde başarılı olabilmek için üç önemli unsuru birlikte kullanmaktadırlar : insan, iş akışları ve teknoloji. Bu unsurlardan biri yüzünden olası zararlar oluşabilmektedir. Ancak görülmeyen yani belirsiz olan zararların operasyonel risklerini temelini oluşturduğu da gözden kaçırılmamalıdır.⁴⁸

1.2.6.3.2. Operasyonel Strateji Riski

Çevresel etkenlerden ortaya çıkan risklerdir. Yeni bankaların piyasaya girmesi, mali politikaların ve / veya mevzuatın değişmesi, deprem, doğal yıkım gibi bankaların kontrol edemeyeceği dışsal olayların yol açtığı risklerdir. Ayrıca yeni ürün ve hizmet türlerinin ortaya çıkması, mevcut ürün ve hizmetlerin yeniden yapılandırılması, iş akışlarının değişmesi gibi unsurlar da bu grupta yer almaktadır.⁴⁹

Bankalara göre değişiklik göstermekle birlikte operasyonel riski oluşturan unsurlar şunlar olmaktadır : personel riski, sistem ve teknoloji riski, süreçlere ilişkin riskler ve dış riskler.

Personel Riski: Kurumsal yönetimin ve personelin yetersizliklerinden, ihmallerinden, süreçlere ve sistemlere ilişkin yeterli bilgiye sahip olmamalarından, görevlerini kötüye kullanmalarından veya kasıtlı olarak suç sayılan eylemleri gerçekleştirmelerinden kaynaklanan risklerdir.

Sistem ve Teknoloji Riskleri: Bilgisayar donanım ve yazılımlarından, bilgi depolama ve iletişim sistemlerinde yaşanan yetersizliklerden veya aksaklıklardan kaynaklanan risklerdir. Kasıt unsuru taşımayan aksaklıklardan ortaya çıkan söz konusu riskler ve zararlar bu başlıkta incelenmekte, kurum içi kasıtlı eylemler sonucu oluşan riskler personel riski, bilgisayar sistemlerine yapılan kurum dışı saldırılar ise dış riskler kapsamında değerlendirilmektedir.

⁴⁸ Melek Acar Boyacıoğlu, “Operasyonel Risk Yönetimi”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı : 43, 2002, s. 1-3

⁴⁹ Öker, a.y.

Süreçlere İlişkin Riskler: Kurum faaliyetlerinin işleyişi ile ilgili süreçlere ve süreçleri tamamlayıcı işlev taşıyan iç kontrollere ilişkin prosedürlerin olmamasından, varolan prosedürlerin yanlış tasarlanması yada uygulanmasından kaynaklanan risklerdir.

Dış Riskler: Dışarıdan alınan hizmetlerin sözleşmede belirlenen kriterlerde sağlanmaması, hizmet veren kurumun iflası gibi üçüncü kişilerden kaynaklanan risklerdir.

Yangın, sel, patlama gibi doğal yıkımlardan, bombalama ve terörist saldırılardan, kara para aklama ya da web sitelerinin dış müdahalelerle kötüye kullanılmasından ve enerji iletiminde yaşanan aksaklıklardan kaynaklanan riskler ile müşteri mevzuat değişikliklerinin yol açtığı riskler bu gruba girmektedir.

Türkiye'de HSBC Bank Genel Müdürlük Binasına 20 Kasım 2003'de yapılan bombalı saldırı ve usulsüz uygulamaların yaşandığı İmar Bank ve kamuya olan borcunu ödeyebilmek için gereken parayı bankalar arası piyasadan alamaması nedeniyle batan Demirbank olayları iyi birer operasyonel risk örneğidir.⁵⁰

⁵⁰ Ertuğrul U. Uysal, “Operasyonel Risk Yönetiminde Senaryo Analizi”, **Bankacılar Dergisi**, 2009, Sayı 69, s.73

2. BÖLÜM

DÖVİZ KREDİLERİ ve DÖVİZE ENDEKSLİ KREDİLER

Bu bölümde önce para, döviz ve kur kavramları anlatıldıktan sonra ticari döviz kredileri, dövize endeksli ticari ve bireysel krediler konusu anlatılmaya, döviz kredileri ile dövize endeksli krediler arasındaki ayrım açıklanmaya çalışılmaktadır.

Ardından ülkemizde döviz kredileri ile dövize endeksli kredilerin gelişimi ve mevcut durum irdelenmeye çalışılmaktadır.

2.1. Tanımlar

Döviz kredileri ve dövize endeksli krediler konusunun iyi anlaşılabilmesi için para, döviz, döviz kuru, döviz kredisi ve dövize endeksli kredi gibi temel bazı kavramların tanımlanması gerekli olmaktadır.

2.1.1. Para

Para sözcüğü pârê “parça” anlamına gelen sözcükten türemiş olup, Türk Dil Kurumu tarafından yapılan tanıma göre; “devletçe bastırılan, üzerinde saymaca değeri yazılı kağıt veya metalden ödeme aracı, nakit” olarak ifade edilmektedir.¹

Para kavramı başka kaynaklarda “malların alım ve satımında kullanılan değişim aracı”², “malların ve hizmetlerin satın alınmasında ve borçların geri ödenmesinde genel olarak kabul edilen şey” şeklinde de tanımlanmaktadır.³

2.1.2. Döviz

Dilimize Fransızca devise sözcüğünden geçmiş olup yabancı memleket paraları ile ödeme yapılmasını sağlayan her çeşit belge ve vesikaları anlatmaktadır.⁴

¹ Türkçe Sözlük, “Para”, İstanbul, Türk Dil Kurumu, 1992, s.1158.

² Erdal M.Ünsal, **Makro iktisat**, 5. Basım, Ankara: Turhan Kitabevi, 2004, s.473.

³ Gülten Ülgen, **İktisat Bilimine Giriş**, 1. Basım, İstanbul: DER Yayınları, 2002, s.207.

Geniş anlamıyla döviz yabancı ülke paralarına veya bu paralar cinsinden ödeme araçlarına denmektedir. Dar anlamıyla ise döviz, nakit yabancı para (efektif) dışındaki kaydi para, çek, ticari senet, hisse senedi, tahvil, havale gibi diğer yabancı para cinsinden ödeme araçlarını ifade eder. Bankacılık uygulamalarında kaydi para yani döviz ile nakdi para (efektif) ayrımı vardır. Uluslararası ödemeler büyük ölçüde kaydi olarak gerçekleştirilir. ⁵

2.1.3. Döviz Kuru

Bir ülke ulusal parasının yabancı ülke paraları karşısındaki değerine döviz kuru denmektedir. Döviz kuru kavramı bir ülke ulusal parasının uluslar arası fiyatı anlamında da kullanılmaktadır. ⁶

Döviz kuru denildiğinde döviz alış kuru, döviz satış kuru, efektif alış kuru ve efektif satış kuru gibi 4 farklı tür kur söz konusu olmaktadır.

Döviz alış kuru: yabancı ülke paraları üzerinden düzenlenen ticari senetler, çek, poliçe, bono gibi belgeleri de içeren değerlerin piyasada oluşan alış fiyatıdır. Kambiyo alış fiyatı olarak ta söylenmektedir.

Döviz satış kuru : yabancı ülke paraları üzerinden düzenlenen ticari senetler, çek, poliçe, bono gibi belgeleri de içeren değerlerin piyasada oluşan satış fiyatıdır. Kambiyo satış fiyatı olarak ta söylenmektedir.

Efektif alış kuru : Yalnızca banknot yani kağıt para şeklindeki bütün yabancı paraların piyasada oluşan alış fiyatıdır, Para dışındaki değerler kapsam dışındadır.

Efektif satış kuru : Yalnızca banknot yani kağıt para şeklindeki bütün yabancı paraların piyasada oluşan satış fiyatıdır, Para dışındaki değerler kapsam dışındadır.

⁴ Turhan Coşkun, Suna Ünal, **Bankacılar İçin Banka Muhasebesi**, İstanbul, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Türkiye İş Bankası Tesisi, Yayın No:129, Seri No:19, 1978, s.34.

⁵ Haluk Aytekin, “Döviz”, **Bankacılık ve Finansal Terimler Sözlüğü**, Ankara, Palme Yayıncılık, 2008, s.2350.

⁶ TCMB Terimler Sözlüğü, “Döviz Kuru”, (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/sozluk.htm#dovizkuru>, 07.04.2014.

Bunlardan başka nominal döviz kuru ve reel döviz kuru kavramları da söz konusudur. Nominal döviz kuru bir ülke ulusal parasının hesaplamalarda kullanılan değeri, reel döviz kuru ise ulusal paranın yabancı paralar karşısındaki değerinin gerçek satın alma gücü ile düzeltilmiş değerini anlatmaktadır.⁷

Uluslararası ticarete paranın anlık değişimlerden etkilenen bir yapıya büründüğü günümüz ekonomik sistemlerinde ulusal para birimlerinin; ülkelerarası ticarete ve ülke ekonomilerinin cari işlemlerinde belirleyici rol oynaması da beraberinde gerçekleşmiştir. Ülke ulusal parasının uluslararası sistemde değerinin artması sonucunda; ülke ithalatının artması yoluyla dış ticaret açığı ortaya çıkabileceği gibi, ülke parasının değerinde azalış meydana gelmesi sonucunda; ülke ihracatının artışı ve dış ticaret fazlası verilmesi mümkün olabilmektedir.

Döviz kurunda meydana gelen değişimler, ülkenin ulusal parasının uluslararası para sisteminde değerini değiştirerek, yurtiçi / yurt dışı fiyat düzeyinin de değişmesine yol açmaktadır. Döviz kurunda meydana gelen değişmelerin, cari işlemler dengesini etkilemesi kur politikasının ve kur rejiminin seçilmesini önemli hale getirmektedir.⁸

Bir ülkenin ulusal para biriminin değer yitirmesi veya değer kazanması mevcut ekonomik konjonktürde olumlu veya olumsuz sonuçlar da doğurabilmektedir. Örneğin ulusal paranın değerindeki azalışlar (Döviz Kurundaki Yükselmeler) ihracatta artışı tetikleyebildiği gibi, kullanılan döviz kredileri ve dövize endeksli krediler açısından da ekonomik sistemdeki kullanıcılara artı maliyet unsuru oluşturabilmektedir. Benzer şekilde ulusal paranın değer kazanması (Döviz Kurlarındaki Düşmeler) ithalatı arttırarak dış ticaret açığına neden olabilmektedir. Bu durum Dövize Endeksli Kredi kullanıcıları açısından kullanılan kredilerin geri ödemelerinde maliyet azaltıcı bir unsur olarak firmaların ve bireylerin maliyetlerini azaltmaktadır.

⁷ Halil Söyler, "Döviz Kurları Üzerine İşlemler", (Çevrimiçi), http://www.alomaliye.com/halil_soyler_doviz_kur_islemler.htm, 07.04.2014.

⁸ Esfender Korkmaz, **Kur Riski**, 1. Basım, İstanbul, Rota Matbaacılık, 2005, s.15.

Döviz kuru hareketlerinin yarattığı etki açısından iki etki söz konusu olmaktadır; 1. Kur değişimlerinin sosyal refah düzeyindeki etkisi ve 2. Kur değişimlerinin Döviz Endeksli Kredi kullanıcılarının refah düzeyindeki değişim etkisi.

Bir ülkede döviz kuru sistemini etkileyen birden çok etken olabilmektedir: Ülkedeki enflasyon oranı, mevduatlara uygulanan faiz oranı ile diğer ülkelerin mevduatlarına uygulanan faiz oranları arasındaki fark, spekülasyon hareketleri, finansal şoklar, kişisel tercihler, savaşlar, ekonomik krizler, ülkelerce uygulanan genişletici veya daraltıcı para ve maliye politikaları ... gibi.

Bu değişkenler sabit varsayıldığında, döviz kuru – ithalat – döviz endeksli kredi ilişkisi ile döviz kuru – ihracat – döviz endeksli kredi ilişkisi açısından iki farklı durum söz konusu olabilmektedir.

Ülke ulusal parasının değer yitirmesi yani döviz kurunda yükselme olduğu varsayıldığında toplam ithalat azalma eğilimine girerken firmalar ihracata yönelik üretim yapmaya özendirilmiş olacağından toplam ihracat artmaya başlayacaktır, bunun sonucunda marjinal özel maliyet artarken marjinal sosyal maliyet düşmekte, marjinal sosyal fayda marjinal özel faydadan büyük konuma gelmektedir. Bu durum döviz endeksli kredi kullanan firma ve bireyler bazında kurların yükselmesi nedeniyle dezavantaj iken, söz konusu ülkenin dış ticaret dengesi için olumlu sonuçlar doğurmaktadır.⁹

Tersi durumda ülke ulusal parasının değer kazanması yani döviz kurunda düşüş olduğu varsayıldığında toplam ithalat artma eğilimine girerken ihracat maliyetleri artacağından toplam ihracat azalmaya başlayacaktır, bunun sonucunda marjinal sosyal maliyet artarken marjinal özel maliyet düşmekte, marjinal sosyal fayda marjinal özel faydadan küçük konuma gelmektedir. Bu durum Döviz endeksli kredi kullanan firma ve bireyler bazında kurların düşmesi nedeniyle avantaj iken, söz konusu ülkenin dış ticaret dengesi için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

⁹ Sait Koçak, “Döviz Kurundaki Değişikliklerin Ekonomik Etkileri”, Sütçü İmam Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, K.Maraş, 2006, s. 42-44.

2.2. Döviz Kredileri

Tutarı bir yabancı ülke para birimine göre belirlenen ve kredi geri ödemesinin bir yabancı para birimi ile yapılacağı kredi borçlusunca taahhüt edilen nakdi ve gayri nakdi kredilerdir.

Bankaların web sayfalarında yer alan genel kabul görmüş bir tanıma göre de döviz kredileri İhracat veya ihracat sayılan satışlar ile döviz kazandırıcı faaliyetlerin finansmanı amacıyla ve ihracat taahhüdünün yerine getirilmesi koşulu ile tüzel kişilere kullandırılan kredi türü şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁰

İhracatın finansmanında kolaylık sağlayan bu kredi türünde ihracat taahhüdü yerine getirildiği takdirde vergi, resim, harç ve fon (KKDF) muafiyeti sağlanabilmektedir. Krediyi spot ve rotatif olarak kullanmak mümkün olabilmektedir.

Döviz kredisinin esas itibariyle işletmelerin temel işlemlerin yürütülmesinde duyulan gereksinimlerin karşılanması için kullanılması öngörülmüştür. Örneğin ihracata dönük üretim yapan bir şirketlerin kredi gereksinimleri, yurtdışı piyasalara satış yapan şirketlerin yatırım gereksinimleri, yurtdışındaki müteahhitlik hizmetlerinin yürütülmesinde duyulan gereksinim gibi.

Ancak zamanla ülkemizde bu tür kredilerin sağladığı maliyet avantajları, yabancı para işlemi veya yukarıda sayılan türden işlemleri olmayan şirketleri de döviz kredisi kullanmaya özendirmiş, kur avantajlarının da ortaya çıkmasıyla döviz kredisi talebi ve kullanımında önemli artışlar yaşanmıştır.

Şirketlerin döviz kredisi kullanımında TL kredilerle karşılaştırıldığında bir maliyet avantajı sağlandığı doğrudur ama yanı sıra kur riski de doğmaktadır.

¹⁰ Garanti Bankası, “Döviz Kredisi” (Çevrimiçi), http://www.garanti.com.tr/tr/ticari/krediler/doviz_kredi.page?, 30.04.2013

Kredinin kullanıldığı döviz cinsi kurunda oluşacak beklenmedik artışlar şirketler açısından ciddi maliyet artışları doğurabilmektedir.

Ülkemizde döviz kredileri bireysel kredi talep eden müşterilere de kullandırılmakla birlikte esas olarak ihracatçı firmalara kullandırılan bir kredi türüdür. İhracata aracılık eden ticari bankalar ihracatçı firmaların talebi üzerine onlara kredi kaynaklarından döviz kredisi kullandırabilmektedirler. Bu kredilerin faiz oranı piyasa faiz oranı esas alınarak hesaplanmakta, genellikle LIBOR üzerine yapılan eklemeler ile bulunan oran geçerli olmaktadır. İhracatçı firma gerekli taahhütleri verdikten sonra talep ettiği krediyi alabilir. Bu kredi verilirken tamamen krediyi veren ticari bankanın koyduğu kurallar geçerli olup herhangi bir devlet desteği söz konusu değildir.

Döviz kredisi kullanan firma bu krediyi yapacağı ihracat ile kapatacağı için kullandığı kredi karşılığında ihracat yapmalıdır. Firma döviz kredisi alabilmek için ihracat esnasında aracı olarak bir banka seçmek ve dövizleri yine bu bankada bozdurmak zorundadır. Başka bir bankada bozdurduğu dövizleri kredi kullandığı bankadaki taahhüdüne saydıramaz.

Döviz Kredilerinde esas olan, alınan kredinin döviz olarak alınan bankaya, ihracat yapılarak ya da yapılmadan ödenmesidir. Yani döviz kredisi kullanan geri ödemesini ihracat gelirinden yapabileceği gibi öz kaynaklarından da yapabilir.

Döviz kredisi kullanımında eximbank kaynaklı olan kredilerin faiz oranları ticari bankaların faiz oranlarına göre daha düşüktür. Bu nedenle eximbank kaynaklı döviz kredileri firmalar için daha kazançlı olmaktadır.¹¹

Eximbank kaynaklı döviz kredileri şunlardır

- Kısa Vadeli İhracat Kredileri,
- Özellikli Krediler,

¹¹ Türk Eximbank, “Türk Eximbank Kredileri”, (Çevrimiçi), <http://www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-4/krediler.html>, 30.04.2013

- Döviz Kazandırıcı Hizmet Kapsamında Krediler,
- Dünya Bankası Kaynaklı Krediler,
- İhracata Dönük Üretim Finansmanı Kredisi,
- Yurt Dışı Fuar Katılım Kredisi,
- Serbest Bölgeler için Kullandırılan Krediler.

2.2.1. Kısa Vadeli İhracat Kredileri

Türk Eximbank ihracatçı ve ihracat bağlantılı mal üreten imalatçı firmalara, özellikle ihracata hazırlık döneminde finansman gereksinimlerinin karşılanması amacıyla, kısa vadeli ihracat kredileri tahsis etmektedir. Bu krediler TL ve döviz cinsinden, bankalar aracılığıyla veya doğrudan Türk Eximbank tarafından firmalara kullandırılmaktadır.¹²

Bu amaçla kullandırılan kredilerin alt türleri ise şöyle sıralanmaktadır :

- Reeskont Kredisi (RK)
- Sevk Öncesi İhracat Kredileri (SÖİK)
- İhracata Hazırlık Kredileri (İHK)
- Dış Ticaret Şirketleri İhracat Kredisi (DTŞ)
- KOBİ İhracata Hazırlık Kredileri
- Sevk Sonrası Reeskont Kredisi (SSRK)
- İhracata Dönük Üretim Finansman Kredisi .

2.2.2. Orta ve Uzun Vadeli İhracat Kredileri

İhracatçı firmalara Türk Eximbank tarafından orta ve uzun dönemler için kullandırılan döviz kredileri olup bu kredilerin alt türleri de şöyle sıralanmaktadır :¹³

¹² Türk Eximbank, “Kısa Vadeli İhracat Kredileri”, (Çevrimiçi), <http://www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-56/kisa-vadeli-ihracat-kredileri.html>, 07.04.2014.

¹³ Türk Eximbank, “Özellikli İhracat Kredisi”, (Çevrimiçi), <http://www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-109/ozellikli-ihracat-kredisi.html>, 07.04.2014.

- İhracata Yönelik İşletme Sermayesi Kredisi
- İhracata Yönelik Yatırım Kredisi
- Marka Kredisi
- İhracat Finansmanı Aracılık Kredisi (EFIL-IV)
- Avrupa Yatırım Bankası (AYB) Kredisi
- Yurt Dışı Mağazalar Yatırım Kredisi
- Özellikli İhracat Kredisi
- Gemi İnşa ve İhracatı Finansman Programı.

2.2.3. Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kapsamındaki Krediler

Türkiye’de yerleşik firmaların yurtdışında gerçekleştirecekleri döviz kazandırıcı hizmetler ile yurtdışına ihraç edilecek proje niteliğindeki yazılım, projelendirme ve danışmanlık gibi hizmetlerin finansmanına yönelik olarak kullanılan döviz kredileridir.¹⁴ Bu krediler; Turizm Kredisi, Uluslararası Nakliyat Pazarlama Kredileri, Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kredisi ve Yurt Dışı Fuar Katılım Kredisi şeklinde 4 başlıkta kullanılmaktadır.

2.2.3.1.Turizm Kredisi

A grubu seyahat acenteleri, tur operatörleri, özel havayolu şirketleri ve turizm işletmeleri tarafından yurt dışından getirilen turistlere yurtiçi ve yurt dışında verilen hizmetler karşılığında ülkemize sağlanan döviz girdisinin artırılması ve bunun sonucunda turizm sektörüne ve ödemeler dengesine katkıda bulunulması amacıyla kullanılan döviz kredisidir.¹⁵

¹⁴ Türk Eximbank, “Türk Eximbank Kredileri”, (Çevrimiçi), <http://www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-58/doviz-kazandirici-hizmetler-kapsamindaki-krediler.html>, 24.10.2013

¹⁵ Türk Eximbank, “Turizm Kredisi”, (Çevrimiçi), <http://www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-130/turizm-kredisi.html>, 07.04.2014.

2.2.3.2. Uluslararası Nakliyat Pazarlama Kredisi (UNPK)

Uluslararası nakliyat firmaları, uluslararası lojistik işletmeciliği yapan firmalar ile uluslararası taşıma işleri organizatörlüğü yapan firmaların finansman ihtiyaçlarının karşılanarak rekabet güçlerinin artırılması ve bu yolla ülkenin döviz kaynaklarının zenginleştirilmesi amacıyla kullanılan döviz kredisidir.

2.2.3.3. Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kredisi

Türkiye’de yerleşik firmaların yurt dışında gerçekleştirecekleri döviz kazandırıcı hizmetler ile yurt dışına ihraç edilecek proje niteliğindeki yazılım, projelendirme ve danışmanlık gibi hizmetlerin finansmanına yönelik olarak kullanılan döviz kredisidir.

2.2.3.4. Yurt Dışı Fuar Katılım Kredisi

Ekonomi Bakanlığı tarafından destek kapsamına alınan yurt dışı fuarlara katılmak isteyen ihracatçı firmalara bu amaçla kullanılan döviz kredisidir.¹⁶

Firmaların, yurt dışı fuarlara katılım sağlayarak pazar paylarını arttırmaları, yeni / hedef pazarlara girebilmeleri, yeni teknolojiler ve ürünler hakkında bilgi edinmeleri, ihracatın gelişimine katkıda bulunmaları amacıyla, Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) tarafından yurt dışı fuar düzenleme yetkisi verilen organizatör firma ve kuruluşların, söz konusu fuarlara katılan firmaların ve DTM tarafından ilan edilen sektörel nitelikteki uluslararası fuarlara bireysel katılım sağlayan firmaların, yurt dışı fuar katılım ve organizasyon faaliyetlerine ilişkin finansman ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kullanılmaktadır.

¹⁶ Türk Eximbank, “Yurt Dışı Fuar Katılım Kredisi”, (Çevrimiçi),
<http://www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-62/yurt-disi-fuar-katilim-kredisi.html>, 07.04.2014.

2.2.4. Dünya Bankası Kaynaklı Krediler

Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) ile Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (Dünya Bankası) arasında imzalanan İhracat Finansmanı Aracılık Kredisi Anlaşması 7539-TU (EFIL-IV) çerçevesinde; gemi / yat yapımı, makine imalat, demir dışı metal, otomotiv yan sanayi ve elektrik-elektronik sektörlerinde faaliyet gösteren imalatçı-ihracatçı veya ihracata yönelik mal üreten imalatçı niteliği taşıyan firmaların orta / uzun vadeli işletme sermayesi ve sabit sermaye yatırımlarının finansmanı amacıyla bu firmalara, Türk Eximbank aracılığı ile kullandırılan döviz kredisidir.¹⁷

2.2.5. İhracata Dönük Üretim Finansmanı Kredisi

Türkiye ihracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) ile Uluslararası Ticaret Finansmanı İslami Kurumu (International Islamic Trade Finance Corporation-ITFC) arasında imzalanan 1430/TF3/TU/0017 no'lu anlaşma (Two Step Murabaha Agreement) çerçevesinde; imalatçı-ihracatçı veya ihracata yönelik mal üreten imalatçı vasfını haiz firmalarımızın Türkiye'de üretilecek mallarının serbest döviz ile, kesin olarak ihracı taahhüdü karşılığında hammadde, ara malı ve yatırım malları alımlarının finansmanı amacı ile kullandırılan döviz kredisidir.¹⁸

2.2.6. Serbest Bölgeler ile ilgili Krediler

Serbest Bölgelerde faaliyet yürüten firmalara buradaki faaliyetlerinde duyacakları finansman gereksinimlerinin karşılanmasına dönük olarak kullandırılan döviz kredileridir. Serbest bölgeler sevk öncesi döviz ihracat kredisi, serbest bölgeler ihracata hazırlık döviz kredisi, serbest bölgeler ihracat finansmanı aracılık kredisi

¹⁷ Türk Eximbank, “Türk Eximbank Kredileri”, (Çevrimiçi), <http://www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-143/genel-bilgi.html>, 11.03.2014.

¹⁸ Türk Eximbank, “Türk Eximbank Kredileri”, (Çevrimiçi), <http://www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-56/kisa-vadeli-ihracat-kredileri.html>, 24.10.2013

(EFIL-IV), serbest bölgeler gemi inşaat ve ihracatı finansman kredisi gibi isimlerle kullanılmaktadır.¹⁹

2.3. Döviz Endeksli Kredi

Döviz kredilerinden farklı olarak herhangi bir ihracat taahhüdü aranmaksızın döviz olarak borçlanılan ancak Türk Lirası olarak kullanılan, riskin döviz olarak takip edildiği kredi türüdür.

Döviz kredisi kullanamayan ancak döviz cinsinden gelir elde etme kapasitesi olan firmalar faaliyetlerinin finansmanını DEK olarak yapabilirler.²⁰

Türk Parasının Kıymeti Koruma Kanununa ilişkin olarak yürürlüğe giren 32 Sayılı Kararın hükümleri uyarınca, bankaların döviz kazandırıcı işlemler dışındaki faaliyetlerinin finansmanı için döviz kredisi kullandırmaları yasaklanmıştır. Ancak, bu sınırlama nedeniyle para cinsleri bakımından kaynak-kullanım dengesinin bozulduğu ve Türk Parasının yabancı paralar karşısındaki değerinin ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik koşullara bağlı olarak önemli ölçüde dalgalanması sonucu bankaların yüksek oranlarda kur riskine maruz kaldıkları bilinmektedir. İşte bankalar tarafından üstlenilen bu riskin bertaraf edilebilmesi için, yapılan plasmanların bir şekilde dövizle ilişkilendirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmış ve döviz kazandırıcı herhangi bir işlemle ilgili olmasa bile, kullanılan TL kredilerin bir yabancı paraya endekslenmesi yoluna gidilmiştir.²¹

2.3.1. Döviz Endeksli Kurumsal / Ticari Krediler

Döviz kredisi kullanamayan, ancak döviz endeksli ve/veya döviz cinsinden gelir elde etme kapasitesi olan firmalara, her türlü ticari faaliyetlerinin finansmanı amacıyla kullanılan kredilerdir.

¹⁹ Türk Eximbank, “Türk Eximbank Serbest Bölgeler Kredisi”, (Çevrimiçi), <http://www.oaib.org.tr/tr/eximbank-kredilerisayfasi>, 24.10.2013

²⁰ Vakıfbank, “Döviz Endeksi Krediler”, (Çevrimiçi), <http://www.vakifbank.com.tr/dovize-endeksli-kredi-dek.aspx?pageID=203>, 16.07.2014.

²¹ Mesut Yıldırım, **Banka Muhasebesi**, 1.Basım, İstanbul, Graphis Matbaa, 2008, s.100-101.

Döviz endeksli krediler, bir firma lehine tespit edilen kredinin belli bir döviz cinsine endekslenerek, firmalara bu limit dahilinde, ödeme tarihindeki banka döviz alış kurları üzerinden TL olarak ödenen kredilerdir.

Faiz tahakkuk dönemlerinde, krediye tahakkuk edecek faiz ve kur farklarının toplamı üzerinden yürürlükteki oranlara göre KKDF ve BSMV kesintisi yapılmaktadır.

Ticari DEK kredileri döviz kredisi alternatifi olarak, **ihracat taahhüdü olmaksızın** firma yabancı para geliri doğrultusunda döviz kuruna endeksli olarak, borçlu cari hesap veya 6 ay vadeye kadar spot kredi şeklinde kullanılabilmektedir.

- Döviz endeksli kredilerin vadesi azami 12 ay, spot döviz endeksli kredilerin vadesi ise azami 6 ay olmaktadır
- Firma Nakdî Kredi Limiti içinde DEK alış kuru üzerinden TL olarak borçlu cari hesap veya spot kredi şeklinde kullanılabilmektedir
- İhracat taahhüdü gerektirmemektedir.
- Kredinin kullanılmasında ve kapatılmasında döviz alım belgesi (DAB) veya döviz satım belgesi (DSB) düzenlenmesi gerekmemektedir.²²

Krediyi kullandıran banka açısından avantajı döviz kurlarındaki artışlardan kaynaklanan kur riskinin müşteriye yansıtılabilmesi, ayrıca ödeme gününde döviz kurlarındaki artıştan kaynaklanan gelir artışı için ödenmesi gereken BSMV ve KKDF tutarlarının da yine müşteri tarafından ödeniyor olmasıdır.

Krediyi kullanan firmalar açısından başlıca avantajları ise şunlar olmaktadır.

- Her türlü ticari faaliyetin finansmanı amacıyla kullanılabilmektedir.
- İhracat taahhüdü doğurmadığından, taahhüt açığı ve müeyyide riski doğurmamaktadır.

²² T.C. Ziraat Bankası, “Döviz Endeksli Kredi / Spot Döviz Endeksli Kredi”, (Çevrimiçi), <http://www.ziraat.com.tr/tr/Ticari/NakdiKrediler/Pages/DovizeEndeksliKrediSpotDovizeEndeksliKredi.aspx> , 02.05.2013

- Döviz kurlarındaki artışın, TL faizlerinin altında kalacağını öngören firmalar için uygun bir finansman kaynağı olmaktadır.

2.3.2. Döviz Endeksli Bireysel Krediler

Döviz endeksli krediler tüzel kişilere ticari kredi niteliğinde kullanıldığı gibi gerçek kişilere bireysel kredi olarak ta kullanılmaktadır.²³

Ülkemizde döviz endeksli bireysel krediler ağırlıklı olarak konut kredisi şeklinde kullanılmakta, daha az oranda olsa da özellikle satın alma değeri yüksek lüks segment otomobil alımlarının finansmanında kullanıldığı da görülmektedir.

Bankalar açısından uygulamada Türk Parası olarak kullanılan döviz endeksli krediler asli hesaplara kaydedilmekte, ayrıca verildiği tarihte bir yabancı paraya endeksenerek nazım kayıtlarda döviz cinsinden izlenmekte ve kullandırma tarihinden sonra döviz kurlarının yükselmesi durumunda oluşan zarar kredi müşterisine yansıtılmaktadır. Bu kredilerle ilgili uygulamada, döviz kurlarının yükselmesi sonucu oluşan kur farkı zararı müşterilere yansıtıldığı halde, kurların düşmesi durumunda (müşterilerin TL cinsinden yükümlülüğünün azalması durumunda) müşteri lehine olan fark (banka zararı), yapılan sözleşmeler çerçevesinde bankalarca hesaplara yansıtılmaktadır.²⁴

Kullandırılan döviz endeksli bireysel kredilerin ödenecek taksit tutarı ise kredinin endekslendiği dövizin taksit ödeme günündeki döviz alış kurunun TL karşılığı şeklinde hesaplanmaktadır. Örneğin aylık taksit tutarı \$350 olan bir DEK kredide taksit ödeme günündeki kur \$1=1.7950 ise taksit ödemesi $350 \times 1.7950 = 628.25$ TL olarak yapılmaktadır.

²³ TBB, “Konut Kredileri Uygulamaları Hakkında Yararlı Bilgiler” **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, Yayın No. 259, s. 16, İstanbul, 2008.

²⁴ Yıldırım, **a.g.e.**, s.101.

Bu nedenle ödenecek taksitlerin döviz olarak tutarı eşit olsa bile ödenecek TL tutar ödeme günündeki kura bağlı olduğundan her taksit ödemesinin TL karşılığı diğerlerinden farklı olabilmektedir.

2.4. Döviz Kredisi ve Döviz Endeksli Kredi Arasındaki Farklar

Döviz endeksli krediler, firma lehine tespit edilen kredinin belli bir döviz cinsine endekslenerek, firmalara bu limit dahilinde ödeme tarihindeki banka döviz alış kurları üzerinden Türk Lirası olarak ödenen kredilerdir. Döviz kurlarındaki artışın, Türk Lirası faizlerinin altında kalacağını öngören firmalar için uygun bir finansman kaynağıdır. Her türlü ticari faaliyetin finansmanında kullanılabilen döviz endeksli krediler ihracat taahhüdü doğurmadığından firmalar açısından taahhüt açığı ve yaptırım riski doğurmaz. Vadesi üç aya kadar olan spot döviz endeksli kredilerde faiz ödemesi vade sonunda, üç aydan daha uzun vadeli olan kredilerde ise devre sonlarında ve vade sonlarında yapılmaktadır.²⁵

Döviz endeksli krediler, belirli bir konvertibl döviz endekslenen ve müşteriye, nakit kredi limiti dahilinde, DEK alış kuru üzerinden Türk Lirası olarak her türlü ticaretin finansmanında kullanılan kredilerdir. Kredinin kullanılmasında Döviz Alım Belgesi (DAB) veya Döviz Satım Belgesi (DSB) düzenlenmez.

Kredi limiti ve ödenecek kredi tutarı; kredinin endekslediği döviz cinsinden tutarı ile DEK alış kurunun çarpılması suretiyle saptanır. Döviz endeksli kredilerin vadesi azami 12 ay, Spot Döviz Kredilerinin vadesi ise azami 6 ay olmaktadır.

Krediye teminat olarak kambyo senedi alınması durumunda, senetlerin vadesinin, kredinin vadesi ile aynı olmasına özen gösterilir.

²⁵ Ercan Alptürk, “Döviz Endeksli Kredilerin Vergisel Boyutu”, **Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog Dergisi**, 2004, Sayı: 200, , s.18.

Döviz endeksli kredilerde anapara üzerinden doğan kur farkları, 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 28. ve devamı maddeleri ile Bakanlar Kurulu'nun 88/12977 karar sayılı ve 95/7267 kara sayılı kararnameleri gereği, Banka Sigorta Muameleleri Vergisi ile Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'na tabidir. KKDF ve BSMV, döviz endeksli olsun olmasın tüm bireysel kredilerde, kredi faiz tutarı üzerinden hesaplanmaktadır. Anapara kur farkından kaynaklanan KKDF ve BSMV tutarları ise sadece döviz endeksli bireysel kredilerde, kurun yükselmesi durumunda istinaden anapara üzerinden hesaplanmakta ve taksit üzerine eklenerek tahsil edilmektedir.²⁶

Anapara kur farkından KKDF ve BSMV tutarlarının ödenmemesi kredi taksitinin ödenmemesi ile aynı sonucu doğurmaktadır. Yani anapara kur farkından kaynaklanan KKDF ve BSMV'nin ödenmemesi durumunda taksit de tahsil edilmemiş sayılmakta ve kredi, imzalanan kredi sözleşmesi gereği işlem görmektedir.

Bankalar açısından, DEK'lerde faiz tahakkuku yapılmayan ay sonlarında faiz, kur farkı ve komisyon reeskontu yapılmakta, Aralık ayı hariç diğer aylara ait reeskont işlemleri ertesi ayın ilk iş günü ters kayıtla iptal edilmektedir.

DEK'lerle Döviz Kredileri arasındaki temel ayrım BSMV hesabında, reeskont hesabında ve geri ödeme esnasında esas alınan kurun belirlenmesinde ortaya çıkmaktadır.

Döviz Kredilerinde BSMV Hesabı, Reeskont Hesabı, Faiz Tahakkuku ve hangi kurun esas alınacağı Kredi Sözleşmesi ile belirlenmekte ve değişmemektedir. Yalnız DEK'lerde piyasa koşullarındaki dalgalanmalar BSMV hesabını, reeskont hesabını, faiz tahakkukunu etkilemekle birlikte, banka ile yapılan sözleşmelerde "kurun banka tarafından belirleneceği" ibaresinin bulunması durumunda, bankaların olası kur değişim etkilerinden zarar görmemek adına döviz alış kuru yerine genelde

²⁶ Ercan Alptürk, "DEK Kredilerin Vergisel Boyutu", (Çevrimiçi), <http://ekonomi1.blogspot.com/2008/06/dovize-endeksli-kredi-makale-krediler.html>, 24.10.2013

daha yüksek olan döviz satış kuru üzerinden geri ödemeleri talep edebilmeleri de mümkün olabilmektedir.

2.5. Türkiye’de Döviz Kredileri ve Döviz Endeksli Kredilerin Durumu

Türkiye’de 1980 yılından sonra başlatılan ekonomide serbestleşme hareketleri finansman alternatiflerinde de açılımı beraberinde getirdi. Yasal düzenlemelerle birlikte Türkiye’de yerleşik kişiler mevzuatta belirtilen şartların karşılanması halinde döviz kredisi kullanabilir hale geldiler.

Döviz kredileri daha çok ihracat ve ithalat uzantılı, taahhüt bağlantılı olarak kullanılırken; Türk Lirası kredi maliyetlerinin döviz kredi maliyetlerinin üzerinde seyretmesi, döviz kredisi kullanımlarını avantajlı duruma getirdi. Böylece döviz kredileri sadece dış ticaretin finansmanı amacı ile değil işletme sermayesi finansmanı amacı ile de kullanılmaya başlandı.²⁷

Özellikle 2003 yılından sonra döviz kurlarının Türk Lirası karşısında değer kaybetmeye başladığı bir dönemin ortaya çıkması ve böylece kur farkından kar edilmesi ile işletmeler açısından şimdiye kadar görülmemiş başka bir süreç yaşanmaya başladı. Şirketler sadece maliyet kaygıları ile değil, artık spekülasyon yaklaşımıyla da döviz kredisi kullanmaya yöneldiler. Döviz kredisi kullanmak için gereken şartları karşılayamayanlar yurtdışı kaynaklı döviz kredisi kullanmayı tercih ettiler, yurtdışı kaynaklı döviz kredisi kullanamayanlar ise döviz endeksli kredi kullandılar.

Bir kısım şirketler bazı yıllarda finansman giderleri kadar kur farkı geliri yaratmayı başardılar. Bunların piyasada duyulması döviz kredisi kullanımını şirketler arasında tam bir moda haline getirdi.

2003 yılından sonraki dönemde, Türk Lirası’nın değer kaybetmesi anlamında her yılın bir önceki yıldan daha iyi sonuç vermesi döviz kredisi kullanımını daha da

²⁷ Alpaz Sirek, “ 2008 Global Krizinde Türkiye’de Döviz Kredileri ve Şirketlerin Mali Yapıları Üzerindeki Etkileri”, İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 1-2.

cesaretlendirdi. Böylece 2001 yılında yapılan düzenlemelerle mali kesimde sınırlandırılan açık pozisyon ve kur riski yavaş yavaş reel sektöre aktarılmaya başlandı. Bir kısım büyük işletmeler kendi yarattıkları kur riskinin farkına vardılar. Ekonomiyi, piyasayı izlemeye ve kur tahmin yöntemlerinin araştırılmasına varacak kadar çalışmalar yaptılar. Bir kısım şirketler riskleri iyi yönetti, bir kısmı iyi 2008 Global Krizi'nde ekonominin daralmasının üzerine ciddi kur farkı zararı ile birlikte zor durumda kaldılar.

Döviz kredilerinin operasyonları döviz olan işletmeler tarafından kullanılması anlamlıdır. Operasyonlarının bir kısmı döviz olan şirketler de açık pozisyon yaratmadan döviz kredisi kullanabilirler. Ancak döviz geliri olmayan şirketlerin döviz kredisi kullanması kur riski yaratır.²⁸ Maliyet avantajı ve / veya kur geliri elde etmek için açık pozisyon ve dolayısıyla kur riski yaratacak şekilde döviz kredisi kullanımları spekülatifdir.

Döviz kredisi kullanan bazı şirketler faaliyet karları negatif veya başa baş noktasında iken sadece kur farklarından elde ettikleri gelirlerle kar beyan etmişlerdir. Bu suretle kur riski alan şirketlerin kriz zamanlarında döviz kurlarının yükselmesiyle borçları katlanmış, faaliyetlerini devam ettirmekte zorlanmış ya da faaliyetlerine son vermişlerdir. Bu durum şirketlerin aldıkları kur riskleri gerçekleştiğinde bankaların kredi riski haline dönüşmeleri olasılığını artırmaktadır.

1984 yılında Türkiye'deki bankaların döviz mevduatı toplaması gündeme geldiğinde, doğal olarak döviz kredileri verebilmeleri de serbest bırakılmıştır. Mevduatlar yoluyla döviz yükümlülüğü yaratan bankaların döviz kredileri yoluyla döviz varlığı yaratabilmesi olanağı sağlanmıştır.

Yurt içinde toplanan dövizlerin yine yurt içindeki şirketler kanalıyla kullanılabilmesinin önü açılmıştır. Kur riski göz önüne alınarak, Türkiye'deki bankaların döviz kazanan şirketlere döviz kredisi verebilmesi şart koşulmuştur.

²⁸ Sirek, a.y.

Ardından, bankaların döviz kurlarına endeksli Türk Lirası krediler açabilmesi gündeme gelmiştir. Bu uygulama yeni bir bankacılık ürünüymüş gibi değerlendirilmiş ve Türk Lirası cinsinden kredi olduğundan, döviz endeksi krediyi alanlardan döviz kazanması şartı aranmamıştır. Ancak şirketlerin kur riski almalarına olanak sağlanmıştır.

1989 yılında sermaye hareketleri serbest bırakıldığında, şirketlerin yurt dışından borçlanabilmesi de kolaylaşmıştır. Borçlanmanın yurt dışından yapılıyor olması döviz kredilerinde döviz kazancı şartının bypass edilmesine olanak sağlamıştır.

Yeni ortamda, şirketler yurt dışı kredilere ve döviz endeksli Türk Lirası kredilere yüklenmişlerdir. Döviz kazançları olması şartının da etrafından dolaşılabilindiğinden, şirketler altından kalkılması zor kur riskleri almaya başlamışlardır.

Uygulamada bir adım ileriye gidilerek 16 Haziran 2009 tarihinden itibaren yapılan düzenlemelerle yurtiçinde yerleşik kişilerin de belirli alt limitlerle rahatlıkla döviz kredisi kullanabildikleri noktaya gelinmiştir.²⁹

24 Ocak 1980 kararlarından sonra sonrasında döviz kredileri kullanımı artmış ve alternatif finansman tekniklerinden birisi olmuştur. Gelişen ekonomi, teknoloji ile birlikte iletişimin artması, özellikle 2003 yılı sonrası Dünya çapında para bolluğu ve bunların önemli bir bölümünün gelişmekte olan ülkelere akması, maliyetlerinin Türk Lirası kredilerle kıyaslandığında daha uygun düzeylerde olması döviz kredisi kullanımını özendirmiştir.

1980 yılı öncesine kadar dışa kapalı büyüme stratejisi benimseyen Türkiye’de döviz kredileri yoğun kullanım olanağı yoktu. Döviz son derece kontrollü bir biçimde kullanılabiliyordu, yurtdışına döviz çıkarmak izne tabiydi.

²⁹ Resmi Gazete, 16 Haziran 2009 tarih ve 27260 sayılı

1950 yılında Hazine tarafından özel teşebbüse kefalet edilmesi ve döviz taahhüdünde bulunulmasına dair (5583 no.lu) Kanun, Maliye Bakanlığı'nı (300 milyon TL'yi geçmemek kaydıyla) özel girişimin dışarıdan sağladığı uzun vadeli borçlara kefil sayıldığı dönem döviz kredilerinin ilk kullanım alanı bulması olarak ifade edilebilir.

Yine 1950 yılında özel girişime düşük faizli, projeye bağlı döviz kredisi verme amacına dönük Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kuruldu.³⁰

1953 yılından itibaren devreye giren kredili ithalat ise, ticaret bankalarının dış dünyadan döviz kredisi sağlamalarını mümkün kılmıştır. Uygulamada, kredinin geri ödenmesinde döviz ödeme sorumluluğu TCMB'de kaldığı halde, bankaların krediye ilişkin dövizleri TCMB'ye devretme yükümlülüğü olmamıştır.

1962 tarihli 17 Sayılı Türk Parası Kıymeti Koruma Kararı döviz kredileri uygulamalarına ciddi kısıtlamalar getirmiştir. 11.08.1962 tarihinde yürürlüğe giren 17 Sayılı Karar döneminde kambiyo kontrolleri ve sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamalar yoğun olmuştur.

Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, Petrol Kanunu ile yabancı sermayenin himayesi konusunda imzalanmış uluslararası anlaşma hükümleri dışında yurt dışına kâr, temettü, tasfiye bedeli ve benzeri şekilde döviz transferine izin verilemeyeceği söz konusu kararda hükme bağlanmıştır.

Bu Karara göre, hangi kaynaklardan sağlanırsa sağlansın ve mülkiyeti kime ait olursa olsun bütün dövizler Maliye Bakanlığının emrinde ve kontrolünde olmuştur. 17 Sayılı Karar döneminde Merkez Bankasının kanunlarla kendisine verilmiş yetkileri kapsamında yurt dışından temin edeceği her çeşit kredi ve Dış Ticaret Rejimi kapsamında kısa vadeli emtia kredileri ile faizsiz kısa vadeli finansman kredileri dışında, yurt dışından her türlü kısa, orta ve uzun vadeli kredi

³⁰ Gülten Kazgan, **Tanzimattan 21. yy.'a Türkiye Ekonomisi: 1. Küreselleşmeden 2. Küreselleşmeye**, İstanbul, Altın Kitaplar, 1999. s.98-99

temini, istikraz anlaşması yapılması, ödeme şartları, vadeleri, taksitleri, faiz ve masrafları bakımından Maliye Bakanlığının iznine tabi olmuştur. 17 sayılı Karar döneminde Türkiye’den yapılacak sermaye ihracı Maliye Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunun izni ile mümkün kılınmıştır.³¹

İthalatı genişletmeye dönük yukarıdaki önlemleri tamamlamak üzere, yürürlükteki döviz rejimini serbestleştiren, daha önce sakıncalı bulunduğu için yürürlükten kaldırılan dış kredi türlerini devreye sokan uygulamalar gündeme gelmiştir. Böylece özel firmaların ve KİT’lerin, 3. BYKP’ye uygunluğu onaylanan projeleri için dış kredi alma olanakları oluşturulmuştur.

1970’li yılların son beş yılı IMF-Dünya Bankası ile Türkiye’nin ilişkilerinin yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. Bu döneme damgasını vuran iki önemli ekonomik gelişme Mini Devalüasyonlar ve Döviz Çevrilebilir Mevduat (DÇM) hesaplarıdır.³²

IMF tek seferde büyük oranlı bir devalüasyon istemekte, hükümetler de her defasında iktidardan düşmelerine neden olan devalüasyonları reddetmektedir. Yeni borç bulmanın kapısı niteliğindeki ve ülkelerin dışa bağımlılığı konusunda önemli soru işaretleri barındıran IMF’den borçlanmanın DÇM yoluyla ertelenmesi IMF’yi rahatsız etmiştir.³³

Daha önce sakıncalı görüldüğü için yürürlükten kaldırılan "Döviz Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat" (DÇM) hesapları; 1974’te petrol fiyatlarının patlayışı hükümeti döviz arayışına sokunca 1975’te çıkarılan bir tebliğle geri getirilmiştir. "Yurtdışında yerleşik ” gerçek ve tüzel kişilerin, başta bankalar olmak üzere DÇM hesapları açabileceği kabul edilmiştir.

³¹ Samih Güven, “Sermaye Hareketlerinin Nedenleri, Etkileri ve Türkiye Örneği”, **İktisat- İşletme ve Finans**, Ağustos 2001, s. 8-9

³² Döviz Çevrilebilir Mevduat Nedir, Döviz Çevrilebilir Mevduat”, (Çevrimiçi), <http://dovizecevrilebilirmevduat.nedir.com/>, 07.04.2014.

³³ Yalçın Doğan, **IMF Kışkacında Türkiye (1946–1980)**, Toplum Yayınevi, Ankara, 1984, s. 138

Kısa vadeli mevduat niteliğindeki bu hesapların % 90'ının yurtdışında yerleşik kişilerce açıldığı görülmüştür. Türkiye'deki en büyük sekiz banka "yetkili banka" kabul edilmiş ve konvertibl dövizler karşılığı bu hesapları açma yetkisiyle donatılmıştır. Bu bankalardaki DÇM hesaplarına devlet "kur garantisi" tanıdığı, yani borç ödeninceye kadar geçen süredeki kur değişmelerinden doğan riski devlet üstlendiği için bu kredi türü, hem krediyi veren, hem de alan için çok cazipti. DÇM girişlerini teşvik etmek için dış piyasanın çok üstünde tutulan reel faizler yanında, devletin bunların faizlerini stopaj yoluyla vergilendirmemesi de önemli bir avantaj olmuştur.

Temelde Avrupa para piyasasından LIBOR artı spread'e göre belirlenen değişken faizli ve kısa vadeli borçlanma, Türkiye'nin ithalatının ihracatından bağımsız olarak patlar bir hızda büyümesine, döviz piyasasında TL'nin aşırı değerlenmesine ve kısa vadeli borç birikimi sonucunda 1978'de vadesi gelen dış borçlarını ödeyemez duruma gelmesinde etkili olmuştur.³⁴

Türkiye'de sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesi çalışmaları 1980'lerde yürütülen ekonomik ve finansal reformlarla bağlantılı olarak başlatılmıştır.

1980'den önce sermaye hareketleri, döviz işlemlerine ilişkin düzenlemelerle kontrol ediliyordu. Liberalleşme süreci, 1980'den sonra 28 ve 30 no.lu Kararnamelerle başlatılmıştır. Bu kararnameler ile sermaye hareketleri kısmen liberalleştirilmiştir. Sermaye hareketlerinin tamamen liberalleştirilmesi süreci 11 Ağustos 1989 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 32 no.lu Kararname ile tamamlanmıştır.

Yeni ekonomi programının uygulanması ile birlikte, reel ekonominin yabancı para gereksinimlerini karşılamak için, ekonomik gelişme stratejisi ithal-ikameci ekonomik büyüme stratejisinden ihracat-yönlü ekonomik büyüme stratejisine değiştirilmiştir. Bu yeni strateji ile Türkiye ekonomisinde hızlı bir finansal ve

³⁴ Kazgan, **a.g.e.**, s. 124-127

ekonomik serbestleşme başlamıştır. Fiyatlar, faiz oranları ve sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamalar zamanla kaldırılmıştır.³⁵

3 Haziran 1982'de yürürlüğe giren Tebliğ ile bankaların döviz pozisyonu tutabilmelerine serbestlik getirilmiştir. 13 Ocak 1983'de yürürlüğe giren TPKK Hakkında 26 sayılı Karar ve Karar'a ilişkin tebliğ ile Türkiye'de yerleşik gerçek ve tüzel kişilerin, döviz pozisyonu tutma yetkisi verilen bankalar nezdinde, Döviz Tevdiat Hesabı açabilmeleri ve bu hesaplardan kendi ticari işletmeleriyle ilgili olmak kaydıyla yurt dışına her türlü döviz transferi yaptırabilmeleri olanağı sağlanmıştır.

Daha sonra yürürlüğe giren TPKK Hakkında 28 ve 30 sayılı Kararlar ile yerleşik bankaların yurt dışından yabancı para fonları temin etmelerine ve yurtdışına efektif sevk etmelerine izin verilmiş ve bankalar; ithalat, ihracat ve diğer kambiyo işlemlerine de aracılık etmeleri konusunda yetkilendirilmişti.

Aralık 1983'te alınan 28 sayılı ve Temmuz 1984'de alınan 30 sayılı kararlar ile yetkili kılınan banka ve şirketlerin yurt dışından borçlanmasına ve yurt dışında döviz pozisyonu tutmasına izin verilmiştir. Ayrıca, Türkiye'de yerleşiklere yurt dışında aktif alma ve yurt içinde döviz tevdiat hesabı (DTH) açma imkanı sağlanmıştır. Bu kararlarla, ödemeler bilançosunun cari işlemlerle ilgili kısmına serbesti getirilirken, sermaye hareketleri üzerindeki kontroller sürdürülmüştür.³⁶

Döviz işlemlerinin yurt içinde serbestleştirilmesi ve döviz işlemlerinin ticari işlemlerle ilişkilendirilmesi zorunluluğunun ortadan kaldırılması döviz piyasasının büyümesine yol açmıştır. Bu uygulama para ikamesi etkisi yaratarak TL'den kaçışı başlatmış, bankaların mevduat yapısı içinde DTH'nın ağırlığı artmıştır. Alternatif getiri oranlarına bağlı olarak ve çoğu kez spekülatif beklentilerin belirlediği

³⁵ Rüştü Saraçoğlu, **Financial Liberalization in Turkey, Interest Rate Liberalization and Money Market Development**, IMF Publications, Washington D.C., 1996, p.111-115

³⁶ İzzettin Önder, "Türkiye'de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar", **Tarih Vakfı Yurt Yayınları**, , İstanbul,1993, s. 182

kararlarla ulusal para ve döviz arasında oluşan talep kaymaları faiz oranları ve döviz kurları üzerinde baskı yaratmıştır.³⁷

11 Ağustos 1989 tarihli Resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren TPKK Hakkında 32 sayılı karar ile sermaye hareketleri tamamen serbest bırakılmış ve 1990 yılında Türk Parasının tam konvertibilitesi ilan edilmiştir.

Zaman içinde döviz kredi kullanımı sınırlamalarını aşabilmek üzere uygulamaya konulan dövize endeksli kredilerle birlikte döviz kredileri mevzuatı firma ve gerçek kişiler bakımından üç farklı uygulamayı öngörüyordu;

Döviz geliri olan firmalar yurt içi bankacılık sisteminden döviz cinsi ve dövize endeksli kredi kullanabilmekteydi. Döviz geliri olmayan firmalar yurt içi bankacılık sisteminden döviz cinsi kredi kullanamamakta, ancak dövize endeksli kredi kullanabilmekteydi. Tüketiciler yurt içi bankacılık sisteminden döviz cinsi kredi kullanamamakta ancak dövize endeksli kredi kullanabilmekteydi.

Döviz kredileri; yurtiçinden sağlanması halinde Türkiye döviz girdisi sağlayabilecek ihracat, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı faaliyetlerin finansmanı amacıyla kullanılacak kredileri ifade etmekteydi. Bu kredilerde 18 aylık vade kısıtı vardı.

Kredinin yurtdışından sağlanması halinde ise bankalar ve finans kuruluşları aracılığıyla kullanılması gereken, döviz üzerinden düzenlenmiş kredi türünü tarif etmekteydi. Kredi kullanan firmalar arasında döviz geliri olanlar / olmayanlar ayırımı yapılmaktaydı. Bu ayırıma göre döviz geliri olan firmalar (ihracat yapan, ihracat sayılan satış ve teslimleri olan veya döviz kazandırıcı faaliyetlerde bulunan firmalar) yurtiçi bankacılık sisteminden gerek 18 ay vadeyi aşmayan döviz cinsi gerekse dövize endeksli kredi kullanabilmekte iken döviz geliri olmayan firmalar yurtiçi bankacılık sisteminden döviz cinsi kredi kullanamamakta, ancak dövize endeksli

³⁷ Taner Berksoy, "Türkiye Ekonomisinde Değişim ve Kriz, 24 Ocak 1980'den 5 Nisan 1994'e", **Petrol-İş 1993-1994 Yılı**, İstanbul, 1995, s. 615

kredi kullanabilmekteydiler. Yurt dışından kullanılacak döviz kredileri için ise herhangi bir sınırlama veya döviz geliri olan ya da olmayan firma ayırımı söz konusu değildi. Sadece takibin yapılabilmesi için yurtiçindeki bankalar aracılığıyla kullanılması koşulu vardı.

16 Haziran 2009 tarihinden itibaren döviz kredileri uygulaması değiştirilmiştir. Değişen sistemde döviz geliri olan firmalar eskiden olduğu gibi yurt içi bankacılık sisteminden döviz cinsinden kredi kullanmaya devam eder hale getirilmiş, ancak bu tür krediler için daha önce 18 ay olan vade sınırı kaldırılmıştır. Döviz geliri olmayan firmaların da belli limitler çerçevesinde döviz kredisi kullanmasına olanak sağlanmıştır. Döviz geliri olmayan firmalar düzenlemeyle vadesi 1 yıldan fazla ve tutarı 5 milyon dolardan daha yüksek olmak üzere yurt içinde yerleşik bankalardan döviz kredisi kullanabilir hale gelmişlerdir.³⁸

Finansal kriz olgusunun özellikle sermaye piyasalarının küreselleştiği 1980 sonrası dönemde yoğunlaştığı bir gerçektir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu birçok gelişmekte olan ekonominin 1980 sonrası dönemde ciddi finansal krizlerle karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Yaşanan krizler, hem krizi yaşayan ülkelerde hem de diğer ülkelerin finansal sistemleri üzerinde olumsuz sonuçlara neden olmaktadır.³⁹

Türkiye'de kur rejimi kapsamında para politikası oluşumlarına bakıldığında sermaye hareketlerine getirilen düzenlemelere bağlı olarak karşımıza üç ayrı dönem çıkmaktadır.⁴⁰

- Sermaye hareketlerinin kısıtlı olduğu ve faiz oranları ile döviz kurlarının eş zamanlı olarak kontrol edildiği 1980 öncesi dönem ve 1980'ler,
- Sermaye hareketleri serbest iken, döviz kurlarının kontrol edildiği ancak faiz oranlarının serbest olduğu ve pasif para politikası uygulanan 1989-2001 dönemi,

³⁸ Resmi Gazete, 16 Haziran 2009 tarih ve 27260 sayılı

³⁹ İsmail Işık ve Melih Diril, "Döviz Krizleri Tahmin Edilebilir mi? Reel Döviz Kuru Üzerine Bir Çalışma - 2", **Yaklaşım**, Sayı:169, 2007, s.45

⁴⁰ **a.e.**, s.69-70.

- Sermaye hareketleri serbest iken, faiz oranlarının kontrol edildiği ancak döviz kurlarının serbest olduğu ve aktif para politikası uygulanan, dalgalı kur sisteminin benimsendiği 2001 sonrası dönem.

Ülkemizde 1980 yılından itibaren döviz kurlarına bakıldığında, Türk Lirası'nın sürekli değer kaybettiği, bu değer kaybının bazı yıllarda ivme kazandığı görülmektedir.⁴¹

Kuşkusuz bir ülke için en uygun kur rejimi, iç ve dış tüm koşullar dikkate alınarak yapılabilir. Kur sisteminin seçimi ülke ekonomisinin büyüklüğü, coğrafi konumu, üretim çeşitliliği, dışa açıklık düzeyi, enflasyon oranı, politik belirsizlik, dış şoklara karşı kırılganlık düzeyi, uygulanan para ve maliye politikaları ve rezerv yeterliliği gibi kriterlere bağlıdır.⁴²

Finansal kesimde 2008 yılı sonlarında ortaya çıkan ve daha sonra reel kesimi etkisi altına alan küresel kriz geçmiş olsa bile yarattığı etkiler halen devam etmektedir. Ekonomik kriz şirketlerin ticari ve sınaî faaliyetlerini önemli bir biçimde ve olumsuz yönde etkilemiştir. Kriz nedeniyle şirketlerin üretim ve satış faaliyetlerinin önceden planlandığı şekilde devam ettirilmesi mümkün olmamıştır.

⁴¹ Mümin Tüysüzoğlu ve Gürman Mancioğlu , “Kur Farklarının KDV Karşısındaki Durumuna İlişkin Danıştay’ın Yeni Görüşleri”, **Yaklaşım**, Sayı:173, 2007, s.144.

⁴² Osman Saraç, “Kur Rejimimizin Yapısı”, **Yaklaşım**, Sayı:175, Temmuz 2007, s.35.

Tablo 1 : TL VE Döviz Tüketici Kredileri Kullanım 2006 - 2010

(X 1000 Türk Lirası)	2006	2007	2008	2009	2010 / 06
Döviz Endeksli Tüketici Kredileri	5.863.353,00	8.069.750,00	14.593.215,00	16.008.195,00	5.938.047,00
Türk Parası Tüketici Kredileri	141.376.756,00	196.206.870,11	274.030.803,00	303.224.217,00	184.710.101,00
Döviz Tüketici Kredileri	24.939,00	46.678,00	94.610,00	160.012,00	99.215,00

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, “Banka ve sektör Bilgileri”, (Çevrimiçi),

<http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>, 15.05.2013

Tablo 2 : Tüketici Kredileri Kullanım Miktar ve Oranları 2006 - 2010 (Milyon TL)

	2006	oran	2007	oran	2008	oran	2009	oran	2010 / 06	oran
TL Tüketici Kredileri	141.376,76	94,71%	196.206,87	95,09%	274.030,80	94,26%	303.224,22	94,34%	184.710,10	96,83%
Döviz Tük. Kredileri	24,94	0,02%	46,68	0,02%	94,61	0,03%	160,01	0,05%	99,22	0,05%
Döviz End. Tüketici Krd.	5.863,35	3,93%	8.069,75	3,91%	14.593,22	5,02%	16.008,20	4,98%	5.938,05	3,11%
Toplam Tük. Kredileri	149.271,05	100%	206.330,30	100%	290.726,63	100%	321.401,42	100%	190.747,36	100%

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, “Banka ve sektör Bilgileri”, (Çevrimiçi),

<http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>, 15.05.2013

Türkiye Bankalar Birliğinin internet sitesinden alınan veriler ışığında 2006 – 2010 yılının ilk 6 ayı için Tüketici Kredilerinin Döviz, TL ve Döviz Endeksli Kredi olarak dağılımı tablodaki gibi gerçekleşmiştir. Sonuç olarak 2006 – 2009 yılları arasında bankalarca kullanılan Döviz, TL ve Döviz Endeksli Kredilerin tutar olarak bir artış gösterdiğini söylemek mümkündür.

Tablo 3 : Yıllık Dış Ticaret İşlemleri 2006 - 2010 (Milyar USD)

	2002	2007	2008	2009	2010
İhracat	36	107	132	102	114
İthalat	52	170	202	141	186
Dış Tic.Açığı	16	63	70	39	72

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, “Bankalarımız-Mayıs 2010”, (Çevrimiçi),
http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Yayinlar/Dokumanlar/Bankalarimiz_2009tum.pdf, s.
I-27, 15.05.2013

2002 – 2008 yılları arasında ihracat ve ithalat tutarlarının arttığı; dış ticaret açığı bakımından da ithalatın ihracata oranla daha fazla artmış olması nedeniyle artış gösterdiği, 2009 yılında ise 2008 yılı sonundaki ekonomik krizinde etkisi ile ihracat ve ithalat miktarlarının azalma gösterdiği; ithalatın ihracata oranla daha fazla azalması nedeni ile yıllık dış ticaret açığının daha düşük bir düzeyde gerçekleşmiş olduğu görülmektedir.

Tablo 4 : Finansal Kesim Dışındaki Şirketlerin Yükümlülükleri (Milyar USD)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010/9
Nakit Krediler	44.2	49.4	61.2	88.6	124.9	146.4	141.9	157.0
Y.İçi Sağlanan	18.2	20.5	26.4	34.8	46.3	48.1	51.0	72.4
Kısa Vad.Döv.	0	0	0	0	14.4	15.9	14.3	16.6
Y.Dışı Sağlanan	26.0	28.9	34.8	53.8	78.6	98.3	90.9	84.6
Kısa Vadeli	1.6	1.2	1.1	1.1	0.7	1.2	0.7	1.1
İthalat Borçları	6.5	9.4	11.0	11.8	14.1	14.7	15.2	16.1
Net Döv.Poz.	-20.5	-21.1	-26.8	-37.7	-63.3	-79.7	-77.9	-89.3

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, “Finansal Piyasalar Raporu”, (Çevrimiçi),
http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/7340_fpraralik10.pdf, s. 22, 15.05.2013

Finansal Kesim dışındaki şirketlerin kullandıkları krediler, ithalat Borçları ve Döviz Net Pozisyonlarını gösteren tabloya bakıldığında; kullanılan nakdi kredilerin yıllar itibariyle artış eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Mevcut veriler ışığında şirketlerin 2008 yılı itibariyle yurt dışı ve yurt içi borçlanma eğiliminde artış olduğu gözlenmekle birlikte, yurt dışı borçlanma eğiliminin yurt içi borçlanma eğilimine oranla daha fazla olduğu söylenebilir.

BDDK tarafından yayınlanan 2010 yılı Finansal Piyasalar Raporuna ⁴³ göre; şirketler kesiminde toplam yabancı kaynakların toplam varlıklara oranı son birkaç yıldır %50 civarında yatay bir seyir izlemektedir. Bankacılık kesiminde, yabancı kaynakların toplam pasiflere oranı 2010 yıl sonu itibarıyla %86,6 iken, mevduat hariç bu oran %25,3'e düşmektedir. Kamu kesimi genel dengesine bakıldığında, kamu kesimi borçlanma gereğinin (net), kamu harcanabilir gelirine oranının 2010 yılı itibarıyla %28,1 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu çerçevede, ekonomide taşınan risklerin yönetilebilir bir düzeyde olduğu görülmektedir.”

Küresel ekonomik büyüme, bir süredir genişlemeci maliye politikası uygulamaları ve pozitif stok değişimi yolu ile sağlanmakta idi. 2010 yılının ikinci çeyreği itibarı ile bu süreç sona ermiştir. Toplam talepten maliye politikası desteğinin kaldırılmasının, küresel ekonomik büyümede 2011 yılında görece bir hız kaybına neden olacağı öngörülmektedir. Ancak, özel talepteki beklenenden güçlü toparlanmanın, bu yavaşlamayı sınırlayacağı tahmin edilmektedir. IMF, küresel ekonomik aktivitenin artış hızını 2010 yılında %5, 2011 yılında ise %4,4 olarak öngörmektedir ⁴⁴

2010 yılının son çeyreğinde, artan cari açık ve hızlı kredi genişlemesine yönelik TCMB ve BDDK gibi otoritelerin aldığı tedbirler ekonomik ortamda etkilerini göstermeye başlamıştır. Kasım 2010'da uygulamaya konulan tedbirler,

⁴³ BDDK, “Finansal Piyasalar Raporu”, (Çevrimiçi), http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/7340fpraralik10.pdf, 2010, Sayı:20, s. 3, 15.05.2013.

⁴⁴ BDDK, “Finansal Piyasalar Raporu”, (Çevrimiçi), http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/7340fpraralik10.pdf, 2010, Sayı:20,s. 17, 15.05.2013.

ithalat talebini kısmak sureti ile toplam talebi kontrol altında tutmaya yönelik olup, cari açık ve kredi genişlemesinden kaynaklanabilecek riskleri sınırlandırmaktadır. Parasal sıkılaştırma merkezli olan söz konusu tedbirlerin, iç talebi kısmak suretiyle enflasyon riskini de azaltması beklenmektedir. ⁴⁵

Küresel krizin ardından yatırımcı güvenindeki artışa bağlı olarak, uluslararası sermaye hareketleri 2010 yılı itibarıyla yeniden hız kazanmıştır. Özellikle ekonomik aktivitenin gelişmiş ülke ve gelişmekte olan ülkeler arasında daha belirgin bir biçimde ayrışması, düşük risk ile yüksek getiri arayışındaki küresel sermaye akımlarının yeniden hız kazanmasına katkı sağlamıştır.

⁴⁵ BDDK, “Finansal Piyasalar Raporu”, (Çevrimiçi), http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/7340fpraralik10.pdf, 2010, Sayı:20, s. 33,15.05.2013.

3. BÖLÜM

DÖVİZE ENDEKSLİ BİREYSEL KREDİLER

Bir ülke ulusal parasına duyulan güvenin azalması ve/veya yabancı paralarla işlem yapmanın bir takım avantajlar sağlaması, bireyleri ve şirketleri tasarruf ve borçlanmalarını yabancı paralar üzerinden yapmaya yöneltir. Bu durum dolarizasyon kavramı ile açıklanmaktadır.

Bu açıdan dövize endekli kredi kullanımının incelenmesine dolarizasyon kavramının açıklanması ile başlanması yararlı ve açıklayıcı olacaktır.

3.1. Dolarizasyon;

Bir ülkedeki yerleşiklerin değişim aracı, hesap birimi ve değer biriktirme aracı olarak kendi ulusal paraları yerine yabancı para kullanmalarıdır.⁴⁶ Uygulamada tam ve kısmi dolarizasyon olarak iki alt türü gözlenebilmektedir.

Tam dolarizasyon, bir ülkenin ulusal parasını tamamen terk edip, yabancı para birimini resmi para birimi olarak kabul etmesidir. Kısmi dolarizasyon; bir ülkede ekonomik birimlerin, yüksek enflasyon ve belirsizlik ortamında ulusal paranın olası değer kaybından korunmak amacıyla, ulusal para cinsinden finansal varlıklar yerine yabancı para cinsinden finansal varlıkları seçmeye başlamasıyla ortaya çıkmaktadır.

Dünya’da 1970’li yıllardan itibaren başlayan ve 1980’li yıllarda hız kazanan finansal liberalleşme uygulamaları sonrasında finansal işlemlerin çeşitliği ve hacminde önemli artışlar yaşanmıştır. Ancak bu uygulamalara dahil olup ekonomik kalkınmalarını daha hızlı gerçekleştirmek isteyen özellikle gelişmekte olan ekonomilerde dış şoklara karşı duyarlılıklar artarken, ekonomik istikrarsızlıklar da

⁴⁶ Muhasebe Türk, “Dolarizasyon Nedir?”, (Çevrimiçi), <http://muhasebeturk.org/ecopedia/386-d/1525-dolarizasyon-nedir-ne-demek-anlami-tanimi.html>, 15.07.2013

gündemdeki yerini korumaya devam etmiştir. Bu bağlamda enflasyonist baskı ve politik belirsizlikler nedeniyle ulusal paranın değişim aracı, hesap birimi ve tasarruf aracı olma fonksiyonlarını yerine getirememesi karşısında ekonomik birimler istikrarlı ve konvertibl olan başka ülke paralarına yönelmişlerdir.

3.1.1. Varlık Dolarizasyonu

Dolarizasyonun ilk aşamasında yabancı paradan varlıklar değer saklama aracı olarak kullanılmaktadır. İkinci aşamada ekonomik birimler borçlanmalarını yabancı paradan yapmaktadırlar. Buna ilave olarak ülkedeki yerleşiklerin hem varlıklarını hem de yükümlülüklerini yabancı para türünden oluşturmaları durumunda ise finansal dolarizasyon meydana gelmektedir.

Genelde dolarizasyonun ilk aşamasının, yabancı para cinsinden varlıkların değer biriktirme aracı olarak kullanılmaya başlanması olan ‘varlık ikamesi’ şeklinde geliştiği görülmektedir. Buna varlık dolarizasyonu denmektedir. Öte yandan, özellikle gelişmekte olan piyasalarda yakın geçmişte sıkça yaşanan bankacılık krizleri, iktisat yazınına varlık dolarizasyonunun yanı sıra yükümlülük dolarizasyonu kavramını da eklemiştir.

3.1.2. Yükümlülük Dolarizasyonu

Ülkedeki bankacılık ve kamu kesimi dahil olmak üzere tüm ekonomik birimlerin, yabancı para cinsinden büyük miktarda yükümlülüklerinin bulunmasıdır. Hem varlık hem de yükümlülük dolarizasyonları tek bir başlık altında toplanarak finansal dolarizasyon olarak nitelendirilebilmektedir. Özetle finansal dolarizasyon, bir ülkedeki yerleşiklerin, hem varlık hem de yükümlülüklerini yabancı para cinsinden tutma eğilimleri olarak tanımlanmaktadır.⁴⁷

⁴⁷ Süreyya Serdengeçti, “Dolarizasyon / Ters Dolarizasyon”, Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2005/sunumeskisehir.pdf>, 2005, s. 3, 15.07.2013.

Dünya’da 1970’li yıllardan itibaren başlayan ve 1980’li yıllarda hız kazanan finansal liberalleşme uygulamaları sonrasında finansal işlemlerin çeşitliği ve hacminde önemli artışlar yaşanmıştır. Ancak bu uygulamaları benimseyip ekonomik kalkınmalarını daha hızlı gerçekleştirmek isteyen özellikle gelişmekte olan ekonomilerde dış şoklara karşı duyarlılıklar artarken, ekonomik istikrarsızlıklar da gündemdeki yerini korumaya devam etmiştir. Bu bağlamda enflasyonist baskı ve politik belirsizlikler nedeniyle ulusal paranın değişim aracı, hesap birimi ve tasarruf aracı olma işlevlerini yerine getirememesi karşısında ekonomik birimler istikrarlı ve konvertibl olan başka ülke paralarına yönelmişlerdir.

Dolarizasyonun ilk aşamasında yabancı paradan varlıklar değer saklama aracı olarak kullanılmaktadır (varlık dolarizasyonu). İkinci aşamada ekonomik birimler borçlanmalarını yabancı paradan yapmaktadırlar (yükümlülük dolarizasyonu). Ek olarak ülkedeki yerleşiklerin hem varlıklarını hem de yükümlülüklerini yabancı para türünden oluşturmaları durumunda ise finansal dolarizasyon meydana gelmektedir.

Dışa açık ekonomi politikaları çerçevesinde Türkiye’de 1980 yılından sonra başlangıçta reel kesimde daha sonra da finansal kesimde serbestleşme hareketleri ivme kazanmıştır. Türkiye’de mali piyasalardaki serbestleşme uygulamalarının son halkası 1989 yılında 32 Sayılı Yasa’nın kaldırılmasıyla tamamlanmıştır. 1989 yılından itibaren Türkiye’de politik ve ekonomik istikrarsızlıklar ile birlikte dolarizasyon oranlarında da önemli değişimler meydana gelmiştir. Bunun yanında Şubat 2001 ekonomik krizi sonrasında dalgalı döviz kuru sisteminin benimsenmesiyle birlikte döviz kurundaki oynaklık düzeyi artmıştır. Öte yandan kriz sonrası başarılı bir şekilde uygulanan istikrar programı çerçevesinde dolarizasyon düzeyinde önemli düşüş görülmektedir. Ama gelişen süreçte ekonomik ve siyasi bakımdan büyük ölçüde istikrara ulaşılmasına, enflasyonun düşmesine rağmen, dolarizasyon oranı yüksek düzeyde seyretmektedir. Yüksek enflasyon, istikrarsız döviz kurları ve makro ekonomik politikalardaki belirsizliğe tepkiler sonucunda gerçekleşen dolarizasyon, bazı ekonomistlere göre döviz kurundaki oynaklığın nedeni olmaktadır. Bununla birlikte yükselen piyasa ekonomilerinde esnek döviz

kuru sisteminin benimsenmesi sonucunda ortaya çıkan döviz kuru istikrarsızlığını dolarizasyonun nedeni olarak gören ekonomistler de bulunmaktadır.⁴⁸

3.2. Türkiye’de Dolarizasyon Sürecinin Gelişimi ve Nedenleri

Ülkemizde yaşanan dolarizasyon sürecinin gelişimi ve ardında yatan makro ekonomik nedenler incelendiğinde aşağıda yazılı sonuçlara ulaşılmaktadır.

Türkiye’de dolarizasyon sürecinin 1970’li yıllardaki petrol krizleri sonrasında meydana gelen döviz sorununu çözmek amacıyla Döviz Çevrilebilir Mevduat ve Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesabı uygulamalarıyla başladığı söylenebilir. Daha sonra uygulanan istikrar programı gereği 1983 yılı sonunda ticari bankaların döviz cinsinden işlem yapmalarının önündeki engellerin kaldırılması ve yerleşiklerin döviz cinsinden mevduat sahibi olabilmelerinin önü açılmıştır. Bu dönemden itibaren döviz tevdiat hesapları, geniş tanımlı para arzının önemli bir parçası haline geldiği söylenebilir.⁴⁹

Döviz kuru politikalarında liberalleşme eğilimleri çerçevesinde özellikle 1984 yılındaki kısmi döviz serbestliğinin ardından yurt içinde artan enflasyonist eğilimle birlikte ulusal paradan kaçışların hız kazanmaya başlaması ve kamunun ihtiyacı olan dövizlerin TL cinsi getiri oranlarından daha cazip kılınması, faiz politikalarının döviz politikalarından bağımsız olmadığını ifade etmektedir. 1985’ten 1987 yılına kadar yurt içi faiz oranları ile kurlar arasında paralellik gözlemlenirken, 1987 yılından sonra kurların hareket yönü kur faiz makasının açılması biçiminde olmuştur. Şubat 1988’de açılan kur-faiz makasının spekülatif hareketleri ortaya çıkarmasının ardından döviz hareketlerine bazı sınırlamaların getirilmesi yönünde kararlar alınmış, fakat bu sınırlamalar kısa vadeli olmuştur.

⁴⁸ Erşan Sever, “Türkiye’de Dolarizasyon Süreci ve Döviz Kuru Belirsizliği İlişkisi”, (Çevrimiçi), www.sosyoekonomi.org/120109.pdf, s. 205, 07.04.2014.

⁴⁹ Süreyya Serdengeçti, “Dolarizasyon / Ters Dolarizasyon”, (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2005/sunumeskisehir.pdf>, 2005, s. 15, 15.07.2013.

Ekonomide istikrarsızlığın artmasına destek sağlayan kamu açıklarının finansmanında iç borçlanma ile birlikte dış tasarrufların da ulusal ekonomiye dâhil edilmesini sağlamak amacıyla çıkarılan 32 sayılı yasanın iptal edilmesi, kur-faiz makasının açılmasına katkı yapan önemli faktörlerden biri olduğu söylenebilir.⁵⁰

Ağustos 1989 tarihinde alınan 32 sayılı karar ile Türkiye’de liberalleşmenin alt yapısı büyük ölçüde tamamlanmıştır. Bu kararı takip eden birkaç aylık süre zarfında da bazı düzenlemelerin yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu düzenlemelerle sermaye hareketleri üzerindeki tüm kısıtlamalar kaldırılmıştır. Bu uygulama ile birlikte pozitif faiz uygulamasındaki amaç, bir taraftan yabancı sermaye girişlerinin cazip kılınması diğer taraftan da para ikamesi olayının azaltılmasıdır. Ama enflasyonist ortam ve kamu dengesizliğinin bulunduğu ekonomik koşullarda Türkiye kısa vadeli sıcak para akımlarına bağımlı hale gelmiştir. Bu tür sermayelerin ülke içerisinde kalışının devam ettirilmesi reel faiz oranlarının yüksek tutulmasıyla mümkündür. Bu durum kamu dengesizliğinde dış tasarrufların payında artışlara neden olurken, aşırı değerlendirilen ulusal paranın da ihracatın azalmasına ve ithalatın artmasına yol açması sonucunda cari işlemler dengesinde sıkıntılar meydana getirmektedir.⁵¹

Sonuç olarak düşük kur-yüksek faiz kısılacına bağlı olarak spekülatif sermaye hareketliğine bağımlı hale gelen ekonomide beklentilerin olumsuz yönde gelişmesinin ardından başlayan sermaye çıkışları krizleri meydana getirmiştir. Bu bağlamda finansal liberalizasyon uygulamaları sonrasında gelişmiş ekonomiler ile gelişen ekonomiler arasındaki enflasyon farklılığı yanında iktisadi ve politik belirsizlikler ile birlikte ulusal paranın değer kaybedeceği yönündeki beklentiler de dolarizasyon eğilimini tetikleyici etki yapmıştır.⁵²

⁵⁰ Semra Pekkaya, ve Sinan Kesici, “Türkiye Örneğinde Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri Makroekonomik Dengeler Üzerinde Reel Kesim Mali Kesim Ayrımıyla Etkileri”, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, C. 15, S.167, s. 61

⁵¹ Pekkaya ve Kesici, *a.y.*

⁵² Melike Altinkemer, “Para İkamesi, Hiperenflasyon ve İstikrar Programları”, *TCMB Tartışma Tebliği*, No: 9629, (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/9629tur.pdf>, Kasım 1996, s. 289, 15.07.2013.

Liberal iktisat politikaları aynı zamanda ulusal ve uluslararası firmaların yurt içi ve yurt dışı ekonomik ilişkilerini geliştirmelerine destek sağlamaktadır. Bu bağlamda ulusal firmaların yurt dışında satın alma ve ticari ilişkilerinde gelişme meydana gelirken, aynı zamanda uluslar arası firmaların yurt içi firmalar ile çeşitli şekillerde ticari ilişkileri de artış göstermektedir. Uluslararası bütünleşmenin gelişmesi hem ulusal hem de uluslararası şirketlerin portföylerinde uluslararası ticarete kabul gören ülke paralarının daha fazla bulundurmayı gerektirmesi dolarizasyonu teşvik etmektedir.

1986–88 periyodunda toplam mevduatlarda yabancı mevduatların payı %15 oranından %27 oranına ulaşmıştır. Aynı zamanda toplam mevduatlar içerisinde vadeli mevduatların payı ise %66 oranından %42 oranına gerilemiştir. Burada dikkat çeken önemli husus vadeli mevduatların payı ile döviz mevduatlarının paylarında asimetrik seyrin varlığıdır. Bu ekonomik birimlerin vadeli mevduatlardan yabancı paraya doğru hareket ettiklerini ya da bu iki değişken arasındaki ilişkinin ters yönlü olduğunu gösterebilir.⁵³

1989 yılında finansal sistemin de dışa açılmaya başlaması ile birlikte döviz cinsinden işlemlerin maliyeti düşmüştür. Bu dönemden itibaren döviz tevdiat hesaplarının getirileri, TL'ye bağlı varlıklardan düşük olmasına rağmen, ülkedeki istikrarsız ortamdan dolayı para dolarizasyonu devam etmiştir.⁵⁴

Ağustos 1989 da sermaye hesabı liberalizasyonların ardından önemli düzeyde sermaye girişleri meydana gelmesi ulusal paranın reel değerini artırmıştır. Reel döviz kurları söz konusu dönemde %26 oranında değerlendirirken enflasyon oranı ise %75 ten %60 seviyesine inmiştir.⁵⁵

⁵³ İrfan Cıvcir, “Dollarization and Its Long-run Determinants in Turkey”, Middle East Economics Series, <http://www.southampton.ac.uk/~mkwiek/WIEM2008/papers/karacal.pdf>, 2003, Vol. 6, p. 7, 15.07.2013.

⁵⁴ Kıvılcım M. Özcan, and Vuslat Us “What Derives Dollarization in Turkey?”, **Journal of Economic Cooperation and Development**, 2009, Vol. 103-115, p. 103

⁵⁵ Cıvcir, a.y.

1990'lı yıllar Türkiye ekonomisinin zayıf makroekonomik temeller, kurumlar ve düzenlemeler eşliğinde yoğun sermaye akımlarının etkisinde kaldığı süreçtir. Bu dönemde politikalar istikrardan ziyade daha farklı önceliklere yoğunlaşmış, yapısal reformlar yapılmamış ve gevşek bir maliye politikası uygulanmıştır. Merkez Bankası'nın para politikası ise bu sürece uyum sağlamak ve muhtemel bir krizi mümkün olduğu kadar ertelemek şeklinde özetlenebilir. Sonuçta enflasyon yüzde 80'ler seviyesine yükselmiş, kamu borçlanma gereği gayri safi milli hâsılanın yüzde 15'i seviyesine kadar çıkmıştır. Bu yapı, sermaye hareketlerinin serbest olduğu bir ortamda ekonomiyi dış şoklara son derece açık bir hale getirmiştir.⁵⁶

Döviz tevdiat hesaplarının (DTH) geniş para arzına (M2Y) oranı 1990 yılı %23 iken, 1993 yılında bu oran %42 seviyesine çıkmıştır (Bkz. Tablo: 1). Öte yandan toplam mevduatlar içerisinde döviz varlıklarının payını dolarizasyonun belirleyicisi olarak değerlendirme dolarizasyon oranına ilişkin yanlış değerlendirme yapılmasına neden olabilir. Çünkü bu yıllarda TL türünden varlıkların getiri oranları yabancı para türünden varlıkların getiri oranlarından daha yüksek düzeyde seyretmeyi sürdürmesine karşın, yabancı para mevduatlarının payları artmaya devam etmiştir.

Finansal reformlar sürecinde hazine bonosu ve repo gibi alternatif yatırım araçları kullanılmaya başlanmasıyla yeni yatırım araçları hane halkları tarafından daha çok tercih edilen araç olmuştur. Bireyler vadeli mevduat yerine daha çok getirisi olan repoyu tercih ederlerken, bankalar da hazine bonolarıyla portföylerini dengelemeye çalışmışlardır.⁵⁷

⁵⁶ Serdengeçti, **a.g.e.** s. 16

⁵⁷ Cıvcir, **a.g.e.** s. 8

Tablo 5 : Dolarizasyon Göstergeleri ve Döviz Kuru Değişimi

YILLAR	DTH/M2Y	DB/GSYİH	YPİB/TİB	\$/TL KURU DEĞİŞİM ORANI
1989	0,24	0,26	-	0,274
1990	0,23	0,27	-	0,266
1991	0,31	0,28	-	0,733
1992	0,34	0,29	-	0,685
1993	0,42	0,30	-	0,689
1994	0,48	0,45	-	1,657
1995	0,43	0,38	-	0,593
1996	0,45	0,37	-	0,760
1997	0,46	0,36	-	0,904
1998	0,47	0,41	0,07	0,530
1999	0,43	0,47	0,05	0,727
2000	0,47	0,50	0,08	0,243
2001	0,52	0,71	0,30	1,142
2002	0,55	0,63	0,28	0,135
2003	0,50	0,55	0,19	-0,146
2004	0,41	0,46	0,16	-0,038
2005	0,36	0,41	0,15	0,006
2006	0,33	0,44	0,12	0,052
2007	0,34	0,42	0,09	-0,175
2008	0,32	0,46	0,07	0,298
2009	0,31	0,53	0,04	-0,004
2010	0,29	0,45	0,03	0,026

Kaynak: Erşan SEVER, “Türkiye’de Dolarizasyon Süreci ve Döviz Kuru Belirsizliği ilişkisi”, (Çevrimiçi), <http://www.sosyoekonomi.org/120109.pdf>, s.208, 10.02.2015.

Türkiye’de 2001 krizi sonrasında uygulanan ekonomik programın meydana getirdiği güven ortamının ardından hem varlık hem de yükümlülük dolarizasyonunda önemli düşüşler gözlenmektedir. 2010 yılı sonunda yabancı para türünden borçlanma oranı %15 seviyesine düşmüştür. Döviz tevdiat hesabının geniş tabanlı para arzına oranı 2002 yılında %55 seviyesinde iken söz konusu oran 2010 yılında %29 seviyesine inmiştir. Öte yandan son dört yıl için ortalama döviz mevduatı hesabının para arzına oranının %30 seviyesinin üzerinde bulunması, iktisadi ajanların şoklar karşısında ekonominin kırılganlık sergileyeceğine inanmalarının göstergesi şeklinde yorumlanabilir.

Bunun yanında yükümlölük dolarizasyonu için gösterge sayılabilecek değerlerden, dış borç/GSYİH oranı da Tablo: 1 ve Grafik: 1'den izleneceği üzere yüksek düzeyde bulunmaktadır. Kamunun dış yükümlölüğü 2001 yılından sonra azalırken, özel sektörün dış yükümlölükleri sürekli artmaktadır. İç ve dış faiz oranları arasındaki farklılaşmadan dolayı yurt dışı borçlanmanın daha az maliyetli hale gelmesi nedeniyle özel sektör yatırımların finansmanında yurtdışı kaynaklara başvurmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak dolarizasyon düzeyi yükselmektedir.⁵⁸

Özetle, Türkiye'de dolarizasyon süreci 1989–2001 yılları arasında yükseliş trendi sergilerken, 2001 yılından sonra dolarizasyon oranında düşüş olduğu gözlemlenmektedir. 1994 ve 2001 yıllarındaki kriz ortamının meydana getirdiği belirsizlik ortamında dolarizasyon düzeyinde yükseliş yaşanmıştır. 2001 yılı sonrasında başarılı şekilde uygulanan ekonomik program çerçevesinde enflasyonist baskının azalmasıyla birlikte dolarizasyon oranında önemli seviyede gerileme olmuştur. Bununla birlikte kriz sonrasında dolarizasyon sürecinde tersine dönüş oranının beklenenden daha düşük seviyede kalmasının en önemli faktörleri arasında serbest döviz kuru politikası uygulaması ile birlikte çeşitli risklere karşı ekonomik birimlerin kendilerini koruma eğilimleri olarak gösterilebilir.

Öte yandan ekonomide içsel ve dışsal faktörlere bağlı olarak döviz kurunun değişim oranlarında yükselme ve düşme meydana gelmektedir. 1980 yılında ilan edilen program doğrultusunda döviz kuru politikaları gerçekçi reel döviz kurunun oluşturulması ile birlikte ödemeler dengesi ve kur sistemini de liberalize etme hedeflenmiştir. Bu açıdan diğer fiyatlamlalarda olduğu gibi kurların değeri de genelde piyasa koşullarında oluşan fiyatların yansıması biçiminde şekillenmiştir. Uygulanan kur politikalarının pasif veya nispi satın alma gücü paritesi kuralıyla yönetildiği geniş oranda kabul görmesine karşılık gerçekte sürekli reel efektif değer kayıpları politikası şeklinde olduğunu söylemek daha isabetli olacaktır. 1979 yılı sonundan

⁵⁸ Derya Hekim, “Para İkamesi Histerisi: Türkiye Örneği”, *Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2008, s. 35

1988 yılının bitimine kadar TL %55 oranında reel efektif açıdan değer kaybetmiş ve yıllık ortalama %6,11 oranında reel efektif kurlarda aşınma meydana gelmiştir.⁵⁹

1994 yılından 1999 yılına kadar uygulanan döviz kuru politikaları piyasalarda belirsizliğin önlenmesine yönelik olarak yönetilen serbest kur sistemi şeklindedir. Bu doğrultuda döviz kurlarının enflasyon beklentilerine göre hareket etmesi ve bankalar arası faiz oranlarının referans faiz oranları olarak piyasalarda kabul edilmesi yönünde çaba sarf edilmiştir.⁶⁰

2000 yılından itibaren uygulanan ve başarısızlıkla sonuçlanan döviz kuru esasına dayanan istikrar programı sonrasında 2001 yılı şubat ayından itibaren dalgalı döviz kuru politikası benimsenmiştir. Bu doğrultuda Merkez Bankası kurların düzeyini ya da yönünü belirleme amaçlı döviz alım ya da satım işlemi yapmakta, sınırlı kalmak kaydıyla, kurlarda aşırı dalgalanma görüldüğünde alış ya da satış yönünde müdahalelerde bulunmaktadır. Tablo: 8-9-10 'da izleneceği üzere, esnek kur uygulaması sonrasında 2003, 2004, 2007 ve 2009 yıllarında döviz kurlarında bir önceki yıla göre düşüş yönünde değişim meydana gelmiştir. Söz konusu yıllar için sırasıyla -14,6, -3,8, -17,5 ve -0,4 oranında düşüş meydana gelmiştir. Grafik: 1'de 2003–2006 yılları arasında yıllık bazda döviz kurunda değişimin yüksek düzeyde olmadığı gözlenmektedir. Bununla birlikte aylık olarak ele alındığında döviz kurundaki oynaklığın devam ettiği gözlemlenmektedir. Söz gelimi 2004 Ocak ayında ortalama dolar kuru 1,346 TL seviyesinde iken, 2004 Mayıs ayında ise dolar kuru 1,504 TL'ye çıkmış ve aynı yılın aralık ayında ise 1,396 TL düzeyine inmiştir.

Döviz endeksli krediler yükümlülük dolarizasyonu kapsamında incelenebilmekte, gerçek veya tüzel kişilerin yükümlülüklerini ulusal para yerine bir yabancı paraya bağlama eğiliminde olmaları anlamına gelmektedir.

⁵⁹ Yaman Aşıkoğlu, **Strategic Issues in Exchange Rate Liberalization of The Turkish Experience, Finance, Exchange Rates and Financial Liberalization**, Collected Works of Yaman Aşıkoğlu, Capital Markets Board Pub., İstanbul, 1995, s.68- 69.

⁶⁰ Mehmet Günel, "Kasım 2000 Krizine Teorik Yaklaşım: Para Arzının İçselliği ve Minsky'nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, 2001, C.16, S.180 s. 35

Bu bağlamda yüksek enflasyon ve değerli ulusal para koşullarında, borçlanmanın düşük faiz oranı, istikrarlı ve tercihen düşük kur olanağı bulunan bir yabancı para ile yapılması daha avantajlı olabilmektedir.

Yakın geçmişte bazı Latin Amerika ülkeleri, uzak Asya ülkeleri ve Afrika ülkelerinde geniş kullanım olanağı bulan dövize endeksli krediler, ülkemizde de 2009 ortalarına kadar konut kredileri başta olmak üzere lux segment kara ve deniz taşıtlarının finansmanında yaygın olarak kullanılmıştır. Bu tarihten beri ülkemizde TCMB 22.06.2009 tarih ve 2009/YB-22 sayılı genelge, Mad. 5 uyarınca gerçek ve tüzel kişilere dövize endeksli kredi kullandırımı yapılmamaktadır.⁶¹

Dolarizasyon eğiliminin yaşandığı ülkelerde ve bu bağlamda ülkemizde dövize endeksli kredi kullanımının anlaşılabilmesi için taşıdığı risklere karşın bankalar ve kişiler açısından yararları ve yabancı bir ülke parasına endekslenmiş kredi kullanımı tercih nedenleri ile olası risklerin irdelenmesi gerekmektedir.

3.3. DEK Kredi Kullandırımının Bankalar Açısından Yararları

Bankaların DEK bireysel kredi kullandırımını tercih etmelerindeki ilk neden kullandırdıkları kredilerin adet, tutar, tür ve müşteri sayıları açısından arttırılması yani kredi portföyünün genişletilmesi suretiyle kredi riskinin dağıtılmasıdır. İkinci ve belki daha önemli neden ise kur riskinin kredi kullanan kişilere transfer edilmesidir.

3.3.1. Kredi Riskinin Dağıtılması

Bilindiği üzere bankaların kredi portföyleri kurumsal, ticari ve bireysel kredilerden oluşmaktadır.

Kurumsal krediler az sayıda büyük ölçekli firmaya büyük tutarlarda kullandırılmakta olduğundan;

⁶¹ TCMB, “TPKK Hakkında Uygulama Genelgeleri”, (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/mevzuat/BANKACILIK/tpkhhakkindauygulamagenelgeleri.pdf>, 07.04.2014.

- Bu tür kredileri kullanmaya uygun firma bulmakta zorluklar yaşanması,
- Bu firmaların kredi değerlendirmelerinin uzun sürelerle ve uzman kadrolara duyulan ihtiyacı arttırması,
- Kredi değerlendirme maliyetlerinin yüksek olması,
- Kullandırılan kredilerden kaynaklanan riskin az sayıda firma üzerinde yoğunlaşması ve bu nedenle ;
- Kullandırılan kredi tutarı büyük ölçekli olduğundan bir tek firmanın kredi ödemelerinde sorunlar yaşanmasının sorunlu krediler toplamının ciddi oranda artmasına neden olması

gibi olumsuzluklar bankaları farklı arayışlara itmiştir.

Bankalar gerek kredi müşteri sayılarını arttırmak ve gerekse de kredi riskini dağıtmak için kullandıkları kredi tutarını çok sayıda müşteriye küçük ölçekli krediler şeklinde dağıtma yoluna gitmeye başlamışlardır. Bu amaçla toplam krediler içindeki kurumsal kredi kullandırımını azaltarak küçük ölçekli ticari kredi ve bireysel kredi kullanımını arttırma eğilimine girmişlerdir.⁶²

Böylece toplam riskler dağıtıldığından kullandırılan her bir kredide yaşanan sorunlar toplamı daha az etkiler olmuştur. Yumurtaları farklı sepetlerde taşımak yoluyla yumurta zayıyatını azaltmak örneğinde olduğu gibi bu yöntemle bankaların batan kredi tutarları da azaltılabilmektedir.

Çok sayıda kişiye görece küçük tutarlarda kullandırılan bireysel krediler bankaların risk dağıtımında önemli olanaklar yaratmakta olduğundan ülkemizde bankaların toplam kredileri içinde bireysel kredilerin oranı % 50'leri geçmiştir.

Taşıdığı kur riski nedeniyle dövize endeksli bireysel kredilerin kullanımı sınırlı kalmış olmasına karşın kullanımın arttığı 2005-2008 arası dönemde bu kredilerin bireysel krediler toplamı içindeki oranı %5'lere kadar çıkmıştır.

⁶² Özgür Burak Kaptan, "Bireysel Kredilerin Risk ve Tüketici Davranışı Açısından Analizi", Ankara Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 2011, s8.

3.3.2. Kur Riskinin Transfer Edilmesi

Kur riski yada döviz kuru riski, sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine geçiş ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ile birlikte bankalar açısından üzerinde en çok durulması gereken risk türlerinden birisi haline gelmiştir. Bankaların uluslararası faaliyetlerinin artmasıyla yabancı para cinsinden işlemlerin hacmi gittikçe büyümüştür.

Reel döviz kurunun uzun vadedeki temel belirleyicisi satın alma gücü paritesi olmakta, bu yaklaşıma göre reel döviz kuru, iki ülke arasındaki enflasyon farkı kadar değişim göstermektedir. Eğer bir ülke, parasını enflasyon artışı kadar devalue etmezse reel kur düşer, başka bir deyişle ülke parası değer kazanır. Bu durum ödemeler dengesi üzerinde olumsuz etki yaratacağından ulusal para üzerindeki devalüasyon baskısı artmaya başlar. Diğer yandan reel faizler, reel kurdaki değişim ve ülke risk primi toplamının üzerinde kaldığı sürece ülkeye sıcak para olarak adlandırılan, kısa vadeli spekülâtif döviz girişleri ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte böylesi bir ekonomide yabancı sermaye girişlerinin yanı sıra yerli finansal aktörler de (özellikle bankalar) yabancı para cinsinden borçlanarak yüksek faizli yerli finansal araçlara yatırım yapmaktadırlar. Başka bir deyişle bankaların bilançolarında açık pozisyonu (short position) ifade eden bir risk ortaya çıkmaktadır. Nitekim Türkiye'de Şubat 2001'de yaşanan krizle birlikte ani yabancı sermaye kaçıışı ve dövizle yoğun talep, sonuçta yüzde 100'ün üzerinde devalüasyon yaşanmasına ve söz konusu devalüasyona açık pozisyonda yakalanan bir çok bankanın büyük kur farkı zararına maruz kalmasına neden olmuştur.⁶³

Döviz kuru riski, en basit şekilde bankaların taşıdıkları pozisyonlara bağlı olarak ulusal paranın yabancı paralar karşısında değer kazanması ya da yitirmesi durumunda ortaya çıkan bir piyasa riski türü olarak tanımlanır. Döviz kuru riski bankalar ve finansal kuruluşların yabancı portföy yatırımlarına yoğunlaşması

⁶³ Koçak, a.g.e. s. 35

sonucunda ortaya çıkmaktadır. Döviz kuru riskinin ortaya çıkmasının bir başka nedeni ise bankaların portföylerinde bulundurduğu yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülüklerini çeşitli araçlara dağıtmamasıdır.

Bankanın döviz kuru riski ile karşılaşması sonucunda faiz oranı riski ve geri ödememe riski de ortaya çıkar. Döviz kuru riski bankanın varlık ve yükümlülüklerinde farklı miktarlarda yabancı para cinsinden araç taşımaları nedeniyle de olabilir. Örneğin bir bankanın aktiflerinde 100 milyon USD yabancı para cinsinden varlık pasifinde de 80 milyon USD yükümlülük olduğu varsayıldığında banka tek para cinsinden varlık ve yükümlülük taşımaktadır (bankanın yabancı aktif ve pasifleri aynı vade yapısına sahip olsun) Bu durumda USD'nin TL karşısında değer kazanması bankanın bilançosu açısından olumlu gelişmedir. Mevcut döviz kurunda banka yabancı varlıkları yabancı yükümlülüklerden fazla olmakta ve döviz kurunun da USD lehine değişmesi bu olumlu etkiyi artırmaktadır. Aynı koşullarda ama bankanın yabancı para cinsinden varlıklarının yabancı para cinsinden yükümlülüklerinden az olması durumunda banka zarar etmektedir.

Yukarıda söylenenler ışında bir bankanın döviz kurunda olası değişim riski açısından karşılaşacağı durumlar aşağıdaki gibi olmaktadır.

- Devalüasyon uygulamasında açık pozisyon durumunda zarar, fazla pozisyon durumunda kar oluşur. Sıfır pozisyon durumunda ise herhangi bir etkisi olmaz.
- Revalüasyon uygulamasında açık pozisyon durumunda kar, fazla pozisyon durumunda zarar oluşur. Sıfır pozisyon durumunda ise herhangi bir etkisi olmaz.

Bankalar yabancı para cinsinden varlıkları ile yükümlülükleri arasında öngördükleri uyumu bozma ve açık pozisyon yaratabilecek olan döviz kuru riskini

kredilerinin bir kısmını yabancı döviz cinslerine endekslemek suretiyle kullanarak azaltma yoluna gitmektedirler.⁶⁴

Döviz endeksli kredilerde geri ödemeler endekslediği döviz cinsinden yapıldığı için bir devalüasyon durumunda oluşacak zarar banka tarafından değil kredi borçlusu tarafından üstlenilmiş olmaktadır. Burada kur riski banka tarafından kredi borçlusuna aktarılmış olmaktadır.⁶⁵

Döviz endeksli kredilerin faiz oranlarının TL kredi faizlerine göre oldukça düşük tutulabilmeleri, bankalara DEK kredi kullandırmaları ile daha çok kişiye kredi kullandırma olanağı sunmaktadır.

3.4. DEK kredi Kullanımının Kişiler Açısından Yararları

Döviz endeksli kredi kullanımının kişiler açısından yararları ulusal para ile karşılaştırıldığında daha düşük olan faiz oranlarından ve tercih edilen dövizlerin kurlarında görülen uzun süreli durağanlıktan kaynaklanan düşük kur riskinden yararlanmak olarak iki başlıkta incelenebilmektedir.

3.4.1. Faiz Oranı Avantajı

DEK kredi kullanımlarının yaygın olduğu gelişmekte olan ülkelerde ve tabii ülkemizde kredi faiz oranlarına bakıldığında DEK kredi faiz oranlarının ulusal para cinsinden kredi faiz oranlarına göre çok düşük oldukları gözlenmektedir.

TCMB, TBB ve bir özel bankanın veri tabanından alınan verilerle oluşturulmuş tablolar incelendiğinde DEK kredi kullanımının çok yaygın olduğu iki yıla bakılarak ;⁶⁶

⁶⁴ Kuveyt Türk, “Döviz Ve Döviz Endeksli Finansmanlara/Kredilere İlişkin Ortak Hükümler”, (Çevrimiçi), http://www.kuveytturk.com.tr/Files/KT/pdf/genel_kredi_sozlesmesi.pdf, s.4/31, 16.07.2014.

⁶⁵ Finansbank, “Genel Kredi Sözleşmesi Md. 2”, (Çevrimiçi), http://www.finansbank.com.tr/pdf/bankacilik/sozlesmeler/Genel_Kredi_Sozlesmesi.pdf, 07.04.2014.

⁶⁶ Şevin İkinci, “Bankalar Faiz Değişikliklerini Kredilere Geç Yansıtıyor”, (Çevrimiçi), <http://www.dunya.com/bankalar-faiz-degisikliklerini-kredilere-gec-yansitiyor-182687h.htm>, 05.08.2013.

2007 yılı TL bireysel kredi faiz oranları 1,50-1,90 aralığında iken USD endeksli bireysel kredi faiz oranlarının 0,46-0,52 aralığında, EUR endeksli bireysel kredi faiz oranlarının 0,35-0,44 aralığında, CHF endeksli bireysel kredi faiz oranlarının 0,35-0,40 aralığında ve JPY endeksli bireysel kredi faiz oranlarının ise 0,33-0,35 aralığında olduğu görülmektedir.

Tablo 6 : Ocak – Aralık 2007 Dönemi Bireysel Kredi Faiz Oranları

	Oca.07		Haz.07		Ara.07	
	12 AY	24 AY	12 AY	24 AY	12 AY	24 AY
	AYLIK	AYLIK	AYLIK	AYLIK	AYLIK	AYLIK
TL	1,83	1,95	1,50	1,90	1,50	1,90
USD	0,52	0,59	0,50	0,47	0,47	0,46
EUR	0,35	0,40	0,40	0,46	0,44	0,44
CHF	0,40	0,41	0,39	0,35	0,38	0,36
JPY	0,33	0,35	0,33	0,35	0,33	0,35

Kaynak : TCMB, “Bankalarca Açılan Kredilere Uygulanan Ağırlıklı Ortalama Faiz Oranları”, (Çevrimiçi), <http://evds.tcmb.gov.tr/>, 12.02.2015. (*)

Aynı inceleme 2008 verileriyle yapıldığında faiz oranlarında yükselme olduğu görülmekte ama oranlar karşılaştırıldığında önceki yıla benzer bir durum gözlenmektedir:

2008 yılında TL bireysel kredi faiz oranları 1,67-2,05 aralığında iken USD endeksli bireysel kredi faiz oranları 0,43 - 0,67 aralığında, EUR endeksli bireysel kredi faiz oranları 0,44 - 0,71 aralığında, CHF endeksli bireysel kredi faiz oranları 0,35-0,54 aralığında ve JPY endeksli bireysel kredi faiz oranları ise 0,30 - 0,46 aralığındadır.

(*) TCMB, internet sayfasındaki verilerinden yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

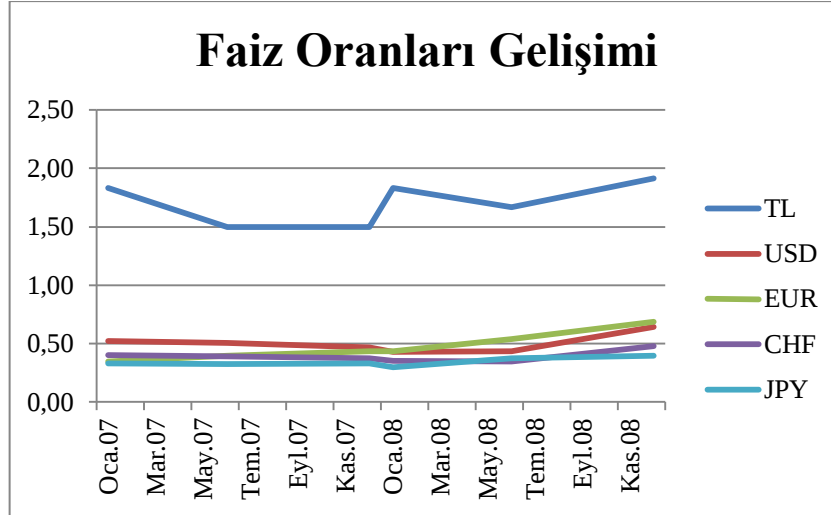
Tablo 7 : Ocak – Aralık 2008 Dönemi Bireysel Kredi Faiz Oranları

	Oca.08		Haz.08		Ara.08	
	12 AY	24 AY	12 AY	24 AY	12 AY	24 AY
	AYLIK	AYLIK	AYLIK	AYLIK	AYLIK	AYLIK
TL	1,83	1,95	1,67	1,82	1,92	2,05
USD	0,43	0,43	0,44	0,44	0,65	0,67
EUR	0,44	0,44	0,54	0,54	0,69	0,71
CHF	0,35	0,38	0,35	0,38	0,48	0,54
JPY	0,30	0,35	0,38	0,42	0,40	0,46

Kaynak : TCMB, “Bankalarca Açılan Kredilere Uygulanan Ağırlıklı Ortalama Faiz Oranları”, (Çevrimiçi), <http://evds.tcmb.gov.tr/>, 12.02.2015.

Veriler incelendiğinde DEK kullanılan kredilere ait aylık faiz oranları ile TL kredi faiz oranları arasında %15 - %25 gibi bir fark göze çarpmaktadır ki bu kredi kullanan kişiler için önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Grafik 1 : Ocak 07- Aralık 08 Döneminde Bireysel Kredi Faiz Oranları

Kaynak : TCMB, “Bankalarca Açılan Kredilere Uygulanan Ağırlıklı Ortalama Faiz Oranları”, (Çevrimiçi), <http://evds.tcmb.gov.tr/>, 12.02.2015.

Faiz oranları arasındaki bu ciddi fark aylık taksit ödemeleri karşılaştırıldığında daha anlaşılır olmaktadır : (Ocak 2008 verileri ile)

Tablo 8 : Faiz Oranlarına Bağlı Olarak Aylık Taksit Ödemeleri

	Kredi Limiti	TL Karşılığı	Vade	Faiz Oranı	Aylık Taksit	Kur	TL Karşılığı	Top.Ödm.
TL	100.000,00	100.000	24	1,95	5.257,21	1,0000	5.257,21	126.173
USD	84.889,64	100.000	24	0,59	3.803,81	1,178	4.480,89	107.541
EUR	57.405,28	100.000	24	0,40	2.513,31	1,742	4.378,19	105.076
CHF	92.764,38	100.000	24	0,41	4.066,38	1,078	4.383,56	105.205
JPY	90.744,10	100.000	24	0,35	3.948,64	1,102	4.351,40	104.434

Kaynak : TCMB, “Bankalarca Açılan Kredilere Uygulanan Ağırlıklı Ortalama Faiz Oranları”, (Çevrimiçi), <http://evds.tcmb.gov.tr/>, 12.02.2015.

Tablodan görüleceği gibi 100.000 TL kredi için 24 ay vadede ödenecek aylık taksit tutarı TL kullanımında 5.257,21 TL iken, aynı tutara eşit ;

USD Endeksli kullanımda aylık taksit tutarı 3.803,81 USD ve TL karşılığı 4.480,89, EUR endeksli kullanımda aylık taksit tutarı 2.513,31 EUR ve TL karşılığı 4.378,19, CHF endeksli kullanımda aylık taksit tutarı 4.066,38 CHF ve TL karşılığı 4.383,56, JPY endeksli kullanımda aylık taksit tutarı 3.948,64 JPY ve TL karşılığı 4.351,40 olmaktadır.

(DEK taksit ödemelerinde kur farkı üzerinden alınan KKDF ve BSMV ihmal edilmiştir.)

Kullanılan 100.000 TL karşılığı kredinin DEK kredi olarak kullanılması durumunda 24 ay vade ile toplam geri dönüş tutarlarında da ciddi farklar görülmekte, kullanıcı DEK kullanımında %25 civarında kazançlı çıkmaktadır.

3.4.2. Döviz Kuru Avantajı

Döviz endeksli kredi kullanımlarında tercih edilen yabancı paralar incelendiğinde ulusal para karşısındaki değerlerinde dalgalanmaların zayıf olduğu, kurların genelde stabil oldukları görülmektedir.

DEK kredi kullanmak isteyen kişilerin geçmiş yıllardaki döviz kurlarını incelemekte ve kurları düşük ve durağan olan döviz cinslerine endeksli kredi kullanmayı tercih etmekte olduğu, aynı şekilde bankaların da DEK kullandırımı tercihlerinde bu döviz cinslerine yönelmekte oldukları gözlenmektedir.

Ülkemizde DEK kredilerde en çok tercih edilen döviz cinsleri USD, EUR, JPY ve (görece düşük oranda) CHF kurlarının gelişimi incelendiğinde kriz dönemlerinde yapılan büyük devalüasyonlar dışarda tutulduğunda bu durum görülmektedir.⁶⁷

Tablo 9 : Döviz Kurlarının Gelişimi (1996-2000)

	1996	1997	1998	1999	2000
USD	0.109	0.206	0.314	0.542	0.675
EUR					
GBP	0.182	0.341	0.526	0.877	0.999
CHF	0.080	0.142	0.230	0.339	0.411
JPY	0.093	0.159	0.273	0.531	0.598

Kaynak : TCMB, “Döviz Kurları”, (Çevrimiçi),
<http://evds.tcmb.gov.tr/cbt.html>, 06.08.2013.

Tablo 10 : Döviz Kurlarının Gelişimi (2001-2007)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
USD	1.447	1.658	1.419	1.349	1.349	1.420	1.170
EUR				1.839	1.607	1.868	1.718
GBP	2.092	2.645	2.518	2.615	2.342	2.783	2.338
CHF	0.860	1.179	1.137	1.190	1.031	1.162	1.034
JPY	1.104	1.377	1.323	1.309	1.151	1.195	1.034

Kaynak : TCMB, “Döviz Kurları”, (Çevrimiçi),
<http://evds.tcmb.gov.tr/cbt.html>, 06.08.2013.

⁶⁷ TCMB, “Döviz Kurları”, (Çevrimiçi), <http://evds.tcmb.gov.tr/cbt.html>, 06.08.2013.

Tablo 11 : Döviz Kurlarının Gelişimi (2008-2012)

	2008	2009	2010	2011	2012
USD	1.515	1.513	1.549	1.899	1.791
EUR	2.122	2.181	2.050	2.482	2.363
GBP	2.232	2.414	2.394	2.975	2.886
CHF	1.409	1.460	1.634	2.034	1.956
JPY	1.675	1.658	1.886	2.444	2.079

Kaynak : TCMB, “Döviz Kurları”, (Çevrimiçi),
<http://evds.tcmb.gov.tr/cbt.html>, 06.08.2013.

Döviz kurlarının yıllar itibariyle değişimi incelendiğinde ülkemizde endeksli bireysel kredi kullanımında tercih edilen döviz cinslerine ait kur değerlerinin düşük düzeyde seyrettiği ve çok fazla değişmediği gözlenmektedir.

1996-2000 aralığına denk gelen 5 yıllık sürede USD kuru %5,19, CHF kuru % 4,13 ve JPY kuru %5,43 oranında yükselmiş, 2001 krizini izleyen **2002-2007 arası 6 yıllık dönemde** ise USD kuru %29,43, EUR kuru % 6,58, CHF kuru % 12,29 ve JPY kuru %24,90 oranında **düşmüştür**.

2008 krizini izleyen 2009-2012 arası 4 yıllık dönemde ise bu dövizlere ait kurlar sırasıyla %18,37, %8,35, %33,97 ve %25,39 oranında yükselmiştir.

Bu döviz cinslerine ait kurların değişiminde 2004-2007 arası dönemde gözlenen ciddi düşüşler ülkemizde dövize endeksli bireysel kredi kullanımının tavan yaptığı dönem olmaktadır. Tabloda görünen 2006 değerleri Aralık ayına ait olup yıl içinde kurlar daha düşük seyretmiş, yılın son aylarında kısa süreli hafif bir yükselme göstermiştir.

Yine bu dönemde USD ve JPY kurundaki düşüş kayda değerdir ve bu dönemde dövize endeksli bireysel krediler içinde bu dövizlere endeksli kredilerin yüksek oranda kullanılmış olmasını açıklamaktadır.

TBB internet sayfasından alınan veriler kullanılarak oluşturulmuş aşağıdaki tablolarda 2006-2010 (6. ay'a kadar) ülkemizde döviz cinsleri ayrımında bireysel kredi kullanım tutar ve oranları gösterilmektedir.

Tablo 12 : Tüketici Kredileri Kullanım Tutarları (Milyon TL) (2006-2010)

	2006	2007	2008	2009	2010 / 06
TL	141.376,76	196.206,87	274.030,80	303.224,22	184.710,10
Döviz	24,94	46,68	94,61	160,01	99,22
DEK	5.863,35	8.069,75	14.593,22	16.008,20	5.938,05
Toplam	149.271,05	206.330,30	290.726,63	321.401,42	190.747,37

Kaynak : TBB, istatistiki Raporlar,” Tüketici Kredileri ve Konut Kredileri”, (Çevrimiçi), <http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>, 18.08.2013.

Tablo 13 : Tüketici Kredileri Kullanım Oranları (2006-2010)

	2006	2007	2008	2009	2010/ 06
TL	94,71%	95,09%	94,26%	94,34%	96,83%
Döviz	0,02%	0,02%	0,03%	0,05%	0,05%
DEK	3,93%	3,91%	5,02%	4,98%	3,11%
Toplam	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Kaynak : TBB, istatistiki Raporlar,” Tüketici Kredileri ve Konut Kredileri”, (Çevrimiçi), <http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>, 18.08.2013.

Tablolar incelendiğinde 2003-2005 yıllarında toplam bireysel krediler içinde dövize endeksli kredilerin oranı %1,0 -1,50 civarında iken bu oranın 2006 yılında %3,93, 2007 yılında %3,91, 2008 yılında %5,02 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

DEK kredi kullanımının 2. Yarisında yasaklandığı 2009 yılında toplam bireysel krediler içinde DEK kredilerin kullanım oranı %4,98'e 2010 ilk yarısında ise

%3,11'e gerilemekle birlikte yine de 2006 öncesi yıllar kullanım oranının 2 katından fazladır.

3.5. DEK Kredi Kullanımının Bankalar Açısından Riskleri

DEK kredi kullanımı bankalar açısından açık pozisyon riski, kur riski ve geri ödenmeme riski gibi üç temel risk doğurmaktadır.

3.5.1. Açık Pozisyon ve Kur Riski

Bir bankanın aktifindeki döviz kalemleri ile pasifindeki döviz kalemleri bir bütün olarak, o bankanın döviz pozisyonunu verir. Bankaların aktifteki döviz hesaplarını varlıklar ve alacaklar, pasifteki döviz hesaplarını ise yüklenimler ve borçlar oluşturmaktadır.⁶⁸ Bir para biriminden borçların aynı para biriminden alacaklara göre fazla olması o para birimi için “açık veya kısa pozisyon” olarak adlandırılmaktadır. Varlıkların yükümlülüklerden fazla olma durumu ise “uzun pozisyon” olarak tanımlanmaktadır.⁶⁹

Bir banka, döviz pozisyonu açık olduğu zaman başka bir deyişle döviz alacak ve borçlarının kalanı sıfır değilse kur riski ile karşı karşıyadır.

Eğer döviz alacakları, döviz borçlarının üzerindeyse bu bankanın uzun döviz pozisyonuna sahip olduğu anlamına gelir. Bir banka dolarda uzun pozisyona sahip ise bir başka deyişle dolar cinsinden varlıkları, dolar borçlarını aşıyorsa doların değer kazanması halinde bundan kazançlı çıkacaktır; doların değeri düşünce de kayba uğrayacaktır.

⁶⁸ Şenay Eryürek, **Uluslararası Bankacılıkta Döviz Pozisyonu ve Döviz Ticareti**, İstanbul, Anadolu Bankası Yayınları, No:3, 1987, s.4.

⁶⁹ Ferhat Sayım ve Selami Er, “Risk Kavramı ve Bankacılıkta Risk”, **TMSF Çatı Dergisi**, Yol:4, Sayı:22, 2009, s.13.

Buna karşılık döviz yükümlülükleri döviz alacaklarından fazla ise kısa veya açık döviz pozisyonundan söz edilir. Ancak sonuçta döviz pozisyonu ister uzun ister kısa olsun banka hep kur riski ile karşı karşıyadır.

Öte yandan döviz alacakları ve yükümlülükleri eşitse döviz pozisyonunun kapalı olduğu söylenir. Bu durumda söz konusu banka kur riski ile karşı karşıya kalmaz.⁷⁰

Döviz kurundaki durgunluk ve TL reel faizlerin yüksek olması bankaların döviz varlıklarını TL'ye çevirmesine neden olabilmekte bu durum da bankaların bilançolarındaki açık pozisyonları arttırmaktadır.⁷¹

Açık pozisyon riski bir bankanın döviz cinsinden varlıkları ile borçları arasında dengesizlik oluşması anlamına gelmektedir.⁷² Bilindiği gibi bankalar yurt içi kaynaklar yanı sıra yurt dışı kaynaklardan uygun koşullarda ve düşük maliyetli döviz kredileri kullanarak bu kaynakları yurt içinde gerçek ve tüzel kişilere ulusal para ve/veya döviz cinsinden kredi olarak kullanırmaktadırlar.

Yurt dışı kaynaklardan kullanılan sendikasyon ve sekürisasyon kredilerinin vadeleri geldiğinde kullanıldıkları döviz cinsinden geri ödenmesi gerekmektedir. Geri ödemede kullanılan kaynaklar yabancı para cinsinden toplanan mevduatlar ve döviz olarak kullandırılan kredilerin geri ödemelerinden toplanan paralardır.

Bankanın beklentileri TL'den elde edeceği getirilerin, kurlardaki değişimlerden daha yüksek olması yönündeyse pozisyonu açma eğilim gösterir. Ters durumda ise uzun pozisyon almak daha karlı olacaktır.⁷³

⁷⁰ Dominique Plihon, **Döviz Kurları**, İstanbul, iletişim Yayınları, 1995, s. 20.

⁷¹ Nurgül Chambers, **Kriz Dönemi ve Sonrasında Bankaların Finansal Yapısının Analizi**, İstanbul, Avcı Ofset Matbaacılık, 2004, s. 160-161.

⁷² TCMB, Açıklamalı Terimler Sözlüğü, “**Açık Pozisyon**”, (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/sozluk.htm#shortpozisyon>, 11.03.2014.

⁷³ Şenol Babuşçu, **Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi**, Ankara, Akademi Consulting & Training, 2005, s. 72.

Döviz kuru riski, döviz varlıkları ve yükümlülükleri nedeniyle döviz kurlarında meydana gelebilecek değişiklikler sonucu maruz kalınabilecek zarar olasılığını ifade etmektedir.⁷⁴

Döviz kuru riski yalnız kurlardaki değişiklikler sonucu değil mevcut yabancı paraların birbirleri arasındaki değerlerinde (parite) meydana gelen değişimler sonucunda uğranılacak kaybı da içerir.⁷⁵ Bu risk, bankanın gelirlerinde, özkaynaklarında, nakit akımlarında, aktif kalitesinde ve yükümlülüklerini karşılamada olumsuzluk yaratmaktadır.⁷⁶ Döviz kuru yönetimi yalnızca varlık yükümlülük toplamı üzerinden yapılmamalı, bunun yanı sıra yabancı paraların türlerine göre alt dağılımları dikkate alınmalıdır. Belli para birimleri cinsinden bankanın net olarak kısa ya da uzun pozisyonunda olup olmadığı, döviz kuru riskinin boyutlarının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır.⁷⁷

Bankalar sahip oldukları yabancı para pozisyonu nedeniyle 3 tür riskle karşı karşıya kalır. Bunlar ;⁷⁸

Kur riski: Bir bankanın bilançosunun aktifinde ve pasifinde aynı tutarda ve cinsten yabancı para bulunmaması durumunda ortaya çıkar.

Parite Riski: Ulusal parasını sadece değer yitirmesinden değil, bir bankanın döviz pozisyonunda mevcut yabancı paraların paritelerinin (çapraz kurların) değişiminden doğan alternatif zarardır.

Swap oranı ve Baz riski: Bu riskler, aktif ve pasif pozisyonlar tutar olarak dengeli olsa da, vadeleri bakımından dengesizliğin, vadeli işlemler piyasalarında

⁷⁴ İhsan Uğur Delikanlı ve Mahmut Kutlukaya, “Reel Sektörün Döviz Pozisyon Tercihi ve Kur Riski Farkındalığı Maliyet Perspektifiyle Değerlendirilmesi”, **TBB Bankacılar Dergisi**, No.80, 2012, s. 5.

⁷⁵ Hasan Kaval, “Bankalarda Risk Yönetimi”, Ankara, **Yaklaşım**, 2000, s. 28.

⁷⁶ Babuşçu, **a.g.e.** s. 70.

⁷⁷ Kudret Şevket Sayın, “Türk Bankacılık Sisteminde Bilanço Dışı İşlemler ve Risk Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi”, **2. Ulusal İktisat Kongresi**, DEÜ İktisat Bölümü, İzmir, 2009, .s11.

⁷⁸ Hasan Kaval, “Bankalarda Risk Yönetimi”, Ankara, **Yaklaşım**, 2000, s. 252-254.

giderilmeye çalışıldığında doğabilecek risk türleridir. Yani spot değil vadeli işlemlerden doğar.⁷⁹

Uluslararası uygulamalarda bir bankanın, herhangi bir nedenle taşıdığı riski belirli bir oranda karşılayabilecek özkaynağa sahip olması benimsenmektedir. Bunun da nedeni, riskten doğacak zararların banka aktifinde yol açacağı aşınmanın özkaynaklarla karşılanarak, büyük bir bölümünü mevduatın oluşturduğu yabancı kaynakların, yani bankadan alacaklı olanların, dolayısıyla tasarrufçunun korunmasını sağlamaktır.

Bu çerçevede, kur riskine ilişkin yapılacak düzenlemenin, uluslararası uygulamalara paralel olarak, açık pozisyon büyüklüğünün öz kaynak büyüklüğüne göre sınırlandırılmasına ve açık pozisyonda oluşacak artışlar doğrultusunda bankaların özkaynaklarını artırmalarının sağlanmasına yönelik hükümler taşıması gerekmektedir.

Döviz kredisi ve dövize endeksli olarak kullandırılan bu kredilerin geri ödemelerinde döviz kurlardaki beklenmeyen artışlar veya yapılan devalüasyonlar nedeniyle meydana gelen sorunlar sonucunda aksadığında bankaların döviz yükümlülüklerini yerine getirmesinde sorunlara yol açmaktadır.

Bu durumdaki bankaların döviz yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri yeni yabancı kaynak bulmaları veya yurt içinden yüksek kurlar nedeniyle yüksek maliyetlerle döviz satın almaları ile mümkün olmaktadır.

Bu nedenlerle bankaların döviz kredisi ve dövize endeksli kredi kullandırmalarında açık pozisyon riskine karşı temkinli davranmaları ve bu tür kredilerin toplam krediler içindeki oranını düşük tutmaya özen göstermeleri gerekmektedir.

⁷⁹ Veli Akel, “Finansal Türevlerle Hedging: Forward ve Futures işlemleri”, (Çevrimiçi), http://iibf.erciyes.edu.tr/akademi/mh/vakel/veli_akil/Hedging.pdf, s.19, 16.07.2014.

3.5.2. Geri Ödenmeme Riski

Teorik olarak bankaların kullandırdıkları tüm kredilerde değişik gerekçelerle geri ödenmeme riski söz konusudur. Bu risk sahte belgelerle kredi kullanımı, kredi değerlemelerinde yapılan hatalar, kullanıcıların maddi durumlarında bozulmalar ve ödeme gücünde oluşan zayıflamalar, aylık taksit tutarlarında değişik nedenlerle oluşan yükselmeler gibi nedenlerden kaynaklanabilmektedir.

Dövizde endeksli olarak kullandırılan kredilerde geri ödenmeme riski sayılan bu nedenlerden kaynaklanabileceği gibi daha büyük oranda döviz kurlarında yurt içi ve dışı kaynaklı yükselmeler ve yapılan devalüasyon uygulamalarından da kaynaklanabilmektedir.

Kredi kullanım aşamasında yeterli ödeme gücüne sahip kullanıcılar döviz kurlarında oluşan beklenmedik yüksek oranlı artışlarda ödeme gücünde ciddi zayıflama yaşamakta, ödeme niyet ve istekleri olsa da aylık gelirleri taksit ödemelerine olanak vermeyecek derecede yetersiz kalmaktadır.

(Kredi aylık faiz oranlarının değişmediği varsayılmaktadır.)

Örneğin 2007 Kasım ayında 60 ay vade ve %0,35 aylık faiz oranı ile 100.000 TL eşdeğeri 96,712 JPY endeksli kredi kullanan bir kişinin 100 JPY= 1,034 TL kur ile başlangıç aylık taksit tutarı 1,974 JPY ve bu tutarın TL karşılığı 2,041,12 TL iken kurun 1,675'e çıktığı Aralık 2008 tarihinde aylık taksit TL karşılığı 3,306,45 TL ye, kurun 1,886 olarak gerçekleştiği Aralık 2010 tarihinde 3,722,96 TL'ye, kurun 2,444'e yükseldiği Aralık 2011 tarihinde ise 4,824,46 TL'ye çıkmıştır.

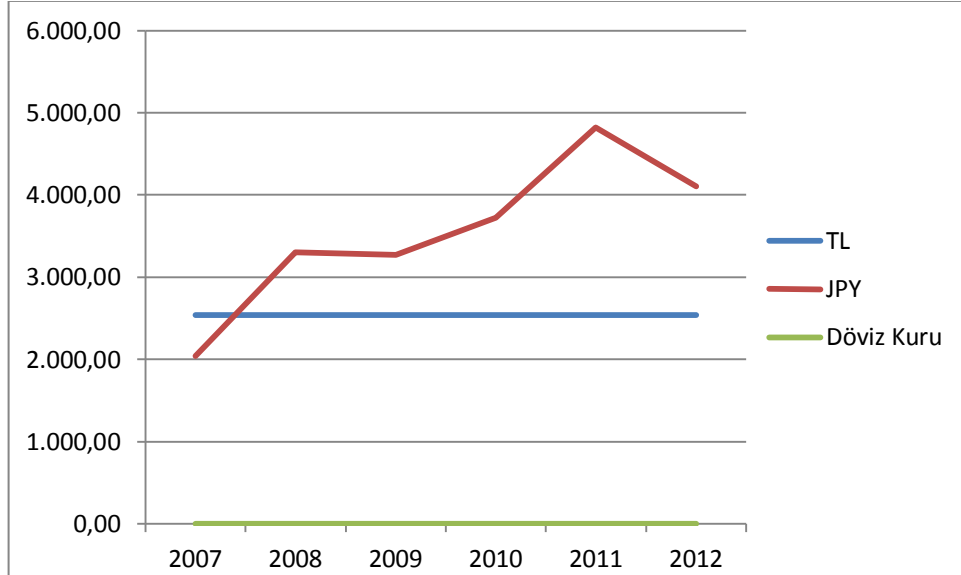
Dikkat edildiğinde faiz oranlarının değişmediği varsayımıyla yalnızca endeksli kullanılan döviz kurunda oluşan yükselmeler aylık taksit tutarlarını ödenemez boyutlara çıkarmaktadır. Aynı kredi limitinin 100.000 TL olarak kullanılması durumunda 2,539,34 TL olan aylık taksit tutarı değişmemekte, başlangıçta DEK lehinde olan durum ilerleyen yıllarda tersine dönmektedir.

Tablo 14 : DEK Kredi Aylık Taksit Tutarlarında Kurlara Bağlı Değişim

	Limit	Vade	Aylık Faiz Or.	Başl. Taksit	2007	2008	2009	2010	2011	2012
TL	100.000	60	1,5	2.539,34	2.539,34	2.539,34	2.539,34	2.539,34	2.539,34	2.539,34
JPY	96.712	60	0,35	1.974,00	2.041,12	3.306,45	3.272,89	3.722,96	4.824,46	4.103,95

Kaynak : TCMB, “Döviz Kurları”, (Çevrimiçi), <http://evds.tcmb.gov.tr/cbt.html>, 06.08.2013.

Grafik 2 : DEK kredi aylık taksit tutarlarında kurlara bağlı değişim
(ilk aylık taksit TL tutarının 2.539,34 olduğu varsayımıyla)

Kaynak : TCMB, “Döviz Kurları”, (Çevrimiçi), <http://evds.tcmb.gov.tr/cbt.html>, 06.08.2013.

3.6. DEK Kredi Kullanımının Kişiler Açısından Riskleri

Kullanıcılar açısından bakıldığında DEK kredi kullanımının faiz oranının yükselmesi, döviz kurunun yükselmesi ve kur farkı üzerinden ek vergiler doğması gibi maliyet yükseltici riskleri vardır.

3.6.1. Faiz Oranı Riski

Tüm kredi türlerinde olduğu gibi DEK kredilerde de ulusal ve uluslar arası piyasa koşullarındaki değişimlere bağlı olarak faiz oranları değişebilmektedir. Bu tür krediler dövizle ilgili işlem olduğundan endekslendiği döviz türünün kendi ülkesinde ve uluslar arası piyasalardaki faiz oranı değişimlerine çok duyarlıdır ve döviz cinsinin faiz oranında oluşan değişimler yerel ekonomi politikalarının müdahale alanı dışında kalmaktadır.

DEK kredinin endekslendiği döviz cinsinin kendi ülkesindeki ve uluslar arası piyasalardaki değişimler faiz oranlarını arttırıcı etki doğurduğunda döviz cinsinden aylık taksit tutarlarını arttırmaktadır.

3.6.2. Döviz Kuru Riski

Dövizle endeksli kullanılan kredilerde en önemli risk döviz kurlarında artış oluşması ve bunun sonucunda ödenecek aylık taksit tutarı TL karşılıklarının artması riskidir.

Ülkemizde DEK kredi kullanımlarında döviz tercihleri incelendiğinde tarihsel gelişim itibarıyla kurları tutarlı ve düşük olan döviz cinslerinin tercih edildiği görülmektedir.

TL karşısında değerleri yüksek ve kurları dalgalı olan döviz cinslerinde kur riski doğal olarak yüksek olmaktadır.

Böyle olsa da ülkemizde yaşanan kriz dönemleri öncesinde uygulanan yüksek oranlı devalüasyonlar kullanılan DEK kredilerin aylık ödemelerini ciddi oranda arttırmıştır.

Piyasa koşullarında döviz kurlarının yükselmesi önemli olmakla birlikte görülmektedir ki yapılan devalüasyonlar kur riskinin en önemli kaynaklarıdır.

3.6.3. Kur Farkı Üzerinden Ek Vergiler Riski

Bankalardan kullanılan DEK kredilerin taksit ödemelerinde yalnızca ödeme planında yazılı aylık taksit tutarı TL karşılığının ödenmesi yeterli olmamakta ilgili dövizin taksit günündeki kuru kredinin açıldığı günde kurdan yüksekse oluşan kur farkının ilgili taksit içindeki anapara tutarı ile çarpımı üzerinden hesaplanan BSMV ve KKDF tutarlarının da ödenmesi gerekmektedir. Bu ise ödenecek tutarı ciddi oranda arttırmaktadır.

6802 sayılı Gider Vergileri Kanununun 28 inci maddesi uyarınca, banka ve bankerlerin (faktoring ve finansman şirketleri) kullandıkları dövizde endeksli krediler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar, banka ve sigorta muameleleri vergisine tabi bulunmaktadır.

Bankalar tarafından kullanılan bazı kredilerde döviz kuru endeks olarak seçilmekte ve krediden doğan gelir, kredi için belirlenen faiz oranına göre hesaplanan tutar ve kredinin açılış tarihi ile faiz tahakkuk dönemleri arasında oluşan kur farklarının toplamından oluşmaktadır.

6802 sayılı Gider Vergileri Kanununun 28 inci maddesinde; *"Banka ve sigorta şirketlerinin 10/6/1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununa göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar banka ve sigorta muameleleri vergisine (BSMV) tabidir."* denilmektedir. Söz konusu bu paralar ayrıca kaynak kullanımını destekleme fonu (KKDF) ödemesine de tabiidir.⁸⁰

⁸⁰ Gelir İdaresi Başkanlığı, 6802 sayılı Gider Vergisi Kanunu, Md. 28, (Çevrimiçi), http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1031&no_cache=1&type=tumKanun&contentUid=FEjVnpCQM_Ht9UDE3, 16.07.2014.

Bu hükümlere göre, banka ve sigorta muameleleri vergisinde vergiyi doğuran olayın meydana gelebilmesi için bir muamele yapılmış olması ve bu muamele dolayısıyla lehe nakden veya hesaben bir para kalması gerekmektedir. Kredi faizlerinde, faiz tahakkukunun yapılarak gelir hesaplarına alınması ile banka yönünden faiz geliri elde edilmiş olmakta ve vergiyi doğuran olay meydana gelmektedir.

Dövizle endeksli TL krediler, bir TL kredi türü olup anapara ve faiz ödemeleri dövizle endekslenmektedir. Bu tür kredilerde, geri ödeme tarihlerinde belirlenen kredi faiz tutarının yanı sıra anaparaya da kur farkı geliri hesaplanmaktadır.

6802 sayılı Kanunun 31 inci maddesi hükmü uyarınca; dövizle endeksli kredi işlemlerinde lehe alınan paranın tespiti için yapılacak kur farkı hesaplamalarında, taksit tutarı içindeki anaparanın esas alınması gerekmektedir.

Buna göre, dövizle endeksli kredilerde faiz tahakkuk dönemlerinde banka ve sigorta muameleleri vergisinin matrahı, kredi için belirlenen faiz oranına göre hesaplanan faiz tutarı, söz konusu faiz tutarı dolayısı ile oluşan kur farkı ve kredinin açılış tarihi ile faiz tahakkuk dönemleri arasında, ödenen taksit içindeki anapara tutarında oluşan kur farklarının toplamından meydana gelmektedir.⁸¹

Kur farkından doğan KKDF'nin hesaplanma yöntemi: Taksit tahsilatı sırasında uygulanan kurun kredi kullandırım kurundan yüksek olduğu durumda, tahsilat kuru ile kullandırım kuru arasında oluşan kur farkı tutarı ve bu tutarların, ilgili taksit tutarları içindeki anapara ile çarpımı üzerinden KKDF matrahı hesaplanmaktadır. (Şu an uygulanmakta olan KKDF oranı %15'tir).

⁸¹ Gelir İdaresi Başkanlığı, 11.04.2007 tarih ve Gider Vergileri Kanunu, 6/2007-1 / BSMV-3 Sayılı Sirküler, (Çevrimiçi), <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1079&uid=n4wk1eT2FzRSmMNq&type=sirkuler>, 20.08.2013.

3.6.3.1. DEK Bireysel Kredilerde Ödeme Tarihine Bağlı Olarak KKDF Matrahının Belirlenmesi

Dövizle Endeksli Bireysel Kredilerde KKDF matrahı, taksit ödemesinin vadesinde, vadesinden önce, gecikmeli olarak yapılması veya kalan borcun defaten ödenerek kapatılmasına bağlı olarak farklı şekillerde hesaplanmaktadır.

3.6.3.1.1. Taksit Ödemesinin Sözleşme Koşullarına Uygun Olarak Vadesinde Yapılması Durumunda

Anapara ve faiz ödemelerinin, kredi sözleşmesine uygun şekilde taksit ödeme tarihlerinde yapılması durumunda; taksit tutarı içindeki anaparanın kur farkı ile dönem faizinin cari kurdan TL karşılığının toplam tutarı üzerinden, taksit ödeme tarihleri itibariyle KKDF kesintisi hesaplanacaktır.⁸²

3.6.3.1.2. Taksit Ödemesinin Vadesinden Önce Yapılması Durumunda

Vadesi gelmemiş bir ya da birden çok taksitin veya toplam borcun taksit ödeme tarihlerinden önce ödenmesi durumunda; ödeme tutarı içindeki anaparaya ilişkin olarak kredi kullandırma tarihi ve ödeme yapılan tarih arasında oluşan kur farkı ile ödeme tutarı içindeki kredi faizine ilişkin kısmın cari kurdan TL karşılığı üzerinden, ödeme tarihi itibariyle KKDF kesintisi hesaplanacaktır.⁸³

3.6.3.1.3. Taksit Ödemesinin Gecikmeli Olarak Yapılması Durumunda

Ödenmesi gereken dönem faizinin vade tarihindeki cari kurdan TL karşılığı üzerinden, ilgili taksit için ödeme yapılması beklenmeden, vade tarihi itibariyle fon kesintisi hesaplanacaktır. Vade tarihinde, ödenmesi gereken dönem faizi üzerinden

⁸² Ömer Çakıcı ve Mehmet Ceylan, “KKDF, Teori - Uygulama – Mevzuat”, (Çevrimiçi), <http://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/2157/KKDF.pdf>, 21.05.2014, s. 118.

⁸³ Ömer Çakıcı ve Mehmet Ceylan, **a.y.**

bu kesintinin yapılması, vade tarihindeki cari kurun kredi kullandırma tarihindeki kurdan büyük olması şartına bağlı değildir.

Temerrüde düşülen taksitle ilgili olarak sonradan ödeme yapıldığında ise; fiili ödeme tarihindeki cari kur ile vade tarihindeki kur arasında olumlu fark oluşması durumunda, oluşan kur farkı ile ödenen dönem faizinin çarpımı üzerinden, fiili ödeme tarihi itibariyle fon kesintisi hesaplanacaktır. Fiili ödeme tarihindeki cari kur, vade tarihindeki kurdan düşükse, ödenen dönem faizi üzerinden fon kesintisi hesaplanmasına gerek bulunmamaktadır. Ayrıca, gecikme nedeni ile dönem faizi dışında tahsil edilen faiz niteliğindeki diğer ödemeler üzerinden de fon kesintisi hesaplanacağı doğaldır.⁸⁴

Vade tarihindeki cari kur, kredi kullandırma tarihindeki kurun üzerinde ise, ilgili taksit için ödeme yapılması beklenmeden, ödenmesi gereken taksit tutarı içindeki anaparanın kur farkı üzerinden, vade tarihi itibariyle KKDF kesintisi hesaplanacak; ancak vade tarihindeki cari kur kredi kullandırma tarihindeki kurdan düşükse herhangi bir fon kesintisi hesaplanmayacaktır.

Temerrüde düşülen taksitle ilgili olarak sonradan ödeme yapıldığında ise; ödemenin fiilen yapıldığı tarihteki cari kur ile vade tarihindeki kur arasında olumlu fark oluşması durumunda, bu kur farkı ile ödenen taksit tutarı içindeki anaparanın çarpımı üzerinden, fiili ödeme tarihi itibariyle KKDF kesintisi hesaplanacaktır. Fiili ödeme tarihindeki cari kur, vade tarihindeki kurdan düşükse, ödenen taksit tutarı içindeki anapara üzerinden KKDF kesintisi hesaplanmasına gerek bulunmamaktadır.

Anapara ile ilişkin kur farkı doğmadığı için, vade tarihi itibariyle KKDF kesintisi hesaplanmamış olsa dahi; fiili ödeme tarihindeki cari kur, kredi kullandırma tarihindeki kurun üzerinde gerçekleşmişse, oluşan bu kur farkı nedeniyle, taksit tutarı içindeki anapara üzerinden fiili ödeme tarihi itibariyle KKDF kesintisi hesaplanacaktır.

⁸⁴ Ömer Çakıcı ve Mehmet Ceylan, **a.g.e.** s. 119.

3.6.3.1.4. Kalan Borcun Defaten (Bir Defada) Ödenerek Kapatılması Durumunda

Dövizle endeksli bireysel kredilerde, kredi sözleşmesi gereğince anapara ve faizle ilgili ödemeler, aşağıdaki açıklandığı üzere farklı tarih ve şekillerde yapılabilir.⁸⁵

3.6.3.1.4.1. Kredi Faizi ve Anaparanın Kredi Vadesi Sonunda Bir Defada Ödenmesi Durumunda

Kredi faizi ve anapara ödemesinin tamamının kredi vadesi sonunda bir defada yapılması halinde; anapara ödemesine ilişkin olarak kredi kullandırma tarihi ve vade sonu arasında oluşacak kur farkı ile kredi faizinin cari kurdan TL karşılığının toplam tutarı üzerinden, vade sonu itibariyle KKDF kesintisi hesaplanması gerekmektedir.

3.6.3.1.4.2. Kredi Faizinin Tamamının Kredi Vadesi Sonunda, Anaparanın ise Eşit Taksitler Şeklinde Ödenmesi Durumunda

Kredi faizine ilişkin ödemenin tamamının kredi vadesi sonunda bir defada, anapara ödemelerinin ise eşit taksitler şeklinde yapılması halinde; anapara ödemelerine ilişkin olarak kredi kullandırma tarihi ve anapara ödemelerinin yapıldığı tarihler arasında oluşacak kur farkları üzerinden her bir taksitin vade tarihi itibariyle, kredi faizinin cari kurdan TL karşılığı üzerinden ise kredi vadesi sonu itibariyle KKDF kesintisi hesaplanacaktır.

⁸⁵ Ömer Çakıcı ve Mehmet Ceylan, **a.g.e.** s. 120.

3.6.3.1.4.3. Kredi Faizinin Taksitler Halinde, Anaparanın Tamamının ise Kredi Vadesi Sonunda Ödenmesi Durumunda

Kredi faizine ilişkin ödemelerin taksitler halinde, anapara ödemesinin tamamının ise kredi vadesi sonunda bir defada yapılması halinde; dönem faizinin cari kurdan TL karşılığı üzerinden her bir taksitin vade tarihi itibariyle, anapara için kredi kullandırma tarihi ve kredi vade tarihi arasında oluşacak kur farkı üzerinden ise kredi vadesi sonunda KKDF kesintisi hesaplanması gerekmektedir.

Kur farkından doğan BSMV'nin hesaplanma yöntemi: Taksit tahsilatı sırasında uygulanan kurun kredi kullandırım kurundan yüksek olduğu durumda, tahsilat kuru ile kullandırım kuru arasında oluşan kur farkı tutarı ve bu tutarların, ilgili taksit tutarları içindeki anapara ile çarpımı üzerinden BSMV matrahı hesaplanmaktadır (Şu an uygulanmakta olan BSMV oranı %5'tir).

Bu durum aşağıdaki örnek verilerle tablolar üzerinden anlatılmaya çalışılmaktadır.

Kredi kullanım tarihi	: 20.08.2007
Kullanılan Kredi Tutarı	: 45.000 JPY
Aylık Taksit Tutarı	: 1,332,59 JPY
Kullanım Günü Döviz Kuru	: 1.186
Aylık Faiz Oranı	: %0,35
Kredi Vadesi	: 36 ay

Tablo 15 : Örnek Bir Dövizle Endeksli Konut Kredisi Ödeme Tablosu

Taksit Günü	Taksit Tutarı	Anapara	Faiz	KKDF (*)	BSMV (*)	Kalan Anapara
20.9.2007	1.332,59	1.175,09	157,50	0.00	0.00	43.824,91
20.10.2007	1.332,59	1.179,20	153,39	0.00	0.00	42.645,71
20.11.2007	1.332,59	1.183,33	149,26	0.00	0.00	41.462,39
20.12.2007	1.332,59	1.187,47	145,12	0.00	0.00	40.274,92
20.1.2008	1.332,59	1.191,62	140,96	0.00	0.00	39.083,29
20.2.2008	1.332,59	1.195,80	136,79	0.00	0.00	37.887,50
20.3.2008	1.332,59	1.199,98	132,61	0.00	0.00	36.687,52
20.4.2008	1.332,59	1.204,18	128,41	0.00	0.00	35.483,34
20.5.2008	1.332,59	1.208,39	124,19	0.00	0.00	34.274,94
20.6.2008	1.332,59	1.212,62	119,96	0.00	0.00	33.062,32
20.7.2008	1.332,59	1.216,87	115,72	0.00	0.00	31.845,45
20.8.2008	1.332,59	1.221,13	111,46	0.00	0.00	30.624,32
20.9.2008	1.332,59	1.225,40	107,19	0.00	0.00	29.398,92
20.10.2008	1.332,59	1.229,69	102,90	0.00	0.00	28.169,23
20.11.2008	1.332,59	1.233,99	98,59	0.00	0.00	26.935,24
20.12.2008	1.332,59	1.238,31	94,27	0.00	0.00	25.696,92
20.1.2009	1.332,59	1.242,65	89,94	0.00	0.00	24.454,28
20.2.2009	1.332,59	1.247,00	85,59	0.00	0.00	23.207,28
20.3.2009	1.332,59	1.251,36	81,23	0.00	0.00	21.955,92
20.4.2009	1.332,59	1.255,74	76,85	0.00	0.00	20.700,18
20.5.2009	1.332,59	1.260,14	72,45	0.00	0.00	19.440,04
20.6.2009	1.332,59	1.264,55	68,04	0.00	0.00	18.175,49
20.7.2009	1.332,59	1.268,97	63,61	0.00	0.00	16.906,52
20.8.2009	1.332,59	1.273,41	59,17	0.00	0.00	15.633,11
20.9.2009	1.332,59	1.277,87	54,72	0.00	0.00	14.355,24
20.10.2009	1.332,59	1.282,34	50,24	0.00	0.00	13.072,89
20.11.2009	1.332,59	1.286,83	45,76	0.00	0.00	11.786,06
20.12.2009	1.332,59	1.291,34	41,25	0.00	0.00	10.494,73
20.1.2010	1.332,59	1.295,86	36,73	0.00	0.00	9.198,87
20.2.2010	1.332,59	1.300,39	32,20	0.00	0.00	7.898,48
20.3.2010	1.332,59	1.304,94	27,64	0.00	0.00	6.593,54
20.4.2010	1.332,59	1.309,51	23,08	0.00	0.00	5.284,03
20.5.2010	1.332,59	1.314,09	18,49	0.00	0.00	3.969,94
20.6.2010	1.332,59	1.318,69	13,89	0.00	0.00	2.651,25
20.7.2010	1.332,59	1.323,31	9,28	0.00	0.00	1.327,94
20.8.2010	1.332,59	1.327,94	4,65	0.00	0.00	0,00
Toplam	47.973,12	45.000,00	2.973,12			

Kaynak : Kredi Hesaplama, “Banka Kredisi Hesaplama ve Ödeme Tablosu”, (Çevrimiçi), http://hesabet.com/Hesaplamalar/Kredi_Hesaplama/, 12.02.2015.

(*) Yukarıdaki tabloda yer alan kredinin Konut Kredisi Olması Nedeniyle KKDV ve BSMV Oranları Sıfırdır. ⁸⁶

Tablo 16 : DEK Kredilerde Kur Farkı Üzerinden BSMV ve KKDF Ödemeleri

	Taksit Günü Kuru	Kur Farkı	Matrah	KKDF	BSMV	Aylık Taksit TL Karş	Ek Ödeme Toplamı	Toplam Aylık Öd
20.1.2008	1,034	-0,152	-180,50	-27,07	-9,02	1.377,89	0,00	1.377,89
20.4.2008	1,320	0,134	160,80	24,12	8,04	1.759,01	32,16	1.791,17
20.7.2008	1,162	-0,024	-29,10	-4,37	-1,46	1.548,47	0,00	1.548,47
20.10.2008	1,085	-0,101	-123,77	-18,56	-6,19	1.445,86	0,00	1.445,86
20.11.2008	1,527	0,341	419,32	62,90	20,97	2.034,86	83,86	2.118,72
20.12.2008	1,647	0,461	568,87	85,33	28,44	2.194,77	113,77	2.308,54
20.1.2009	1,676	0,490	606,77	91,02	30,34	2.233,42	121,35	2.354,77
20.2.2009	1,799	0,613	761,74	114,26	38,09	2.397,32	152,35	2.549,67
20.4.2009	1,756	0,570	713,28	106,99	35,66	2.340,02	142,66	2.482,68
20.7.2009	1,611	0,425	537,43	80,61	26,87	2.146,80	107,49	2.254,28
20.10.2009	1,656	0,470	600,60	90,09	30,03	2.206,76	120,12	2.326,88
20.1.2010	1,647	0,461	595,31	89,30	29,77	2.194,77	119,06	2.313,83
20.2.2010	1,650	0,464	601,28	90,19	30,06	2.198,77	120,26	2.319,02
20.3.2010	1,730	0,544	707,41	106,11	35,37	2.305,37	141,48	2.446,86
20.4.2010	1,652	0,466	608,10	91,22	30,41	2.201,43	121,62	2.323,05
20.5.2010	1,597	0,411	538,21	80,73	26,91	2.128,14	107,64	2.235,78
20.6.2010	1,721	0,535	703,04	105,46	35,15	2.293,38	140,61	2.433,99
20.7.2010	1,751	0,565	745,06	111,76	37,25	2.333,36	149,01	2.482,37
20.8.2010	1,796	0,610	807,22	121,08	40,36	2.393,33	161,44	2.554,77

Kaynak : TCMB, “Döviz Kurları”, (Çevrimiçi), <http://evds.tcmb.gov.tr/cbt.html>, 06.08.2013.

Tablo oluşturulurken kredi kullanım günü kuru ile ödeme günü döviz kurları arasında büyük fark olmayan aylardaki taksit ödemelerinde kur farkı hesaplanmamış olduğundan ilgili aylara ait satırlar görünmemektedir.

Taksit ödeme günündeki döviz kurunun kredi kullanım günü kurundan düşük olduğu aylar için kur farkı geliri doğmadığından ek ödeme oluşmamıştır.

⁸⁶ Ömer Çakıcı ve Mehmet Ceylan, “KKDF, Teori - Uygulama – Mevzuat”, (Çevrimiçi), <http://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/2157/KKDF.pdf>, 21.05.2014, s. 121.

Taksit ödeme günündeki döviz kurunun kredi kullanım günü kurundan yüksek olduğu aylar için kur farkı geliri doğmakta ve ödenecek taksit tutarı TL karşılığına önemli oranda ek ödeme oluşmakta bu da aylık ödeme tutarını arttırmaktadır.

Örneğin 20.02.2009 tarihli taksit gününde;

Ödenmesi gereken taksit tutarı : 1.332.59 JPY
Döviz Kuru : 1.799
Ödenecek Taksit TL karşılığı : 2.397,32 TL (1.332.59 x 1.799)
Oluşan kur farkından doğan ek ödeme (BSMV+KKDF) : 152.35 TL
Aylık toplam ödeme tutarı : 2,549.67 TL

20.06.2010 tarihli taksit gününde;

Ödenmesi gereken taksit tutarı : 1.332.59 JPY
Döviz Kuru : 1.721
Ödenecek Taksit TL karşılığı : 2.293,38 TL (1.332.59 x 1.721)
Oluşan kur farkından doğan ek ödeme (BSMV+KKDF) : 140.61 TL
Aylık toplam ödeme tutarı : 2,433.99 TL

Örnek olarak verilen aylarda görünen tablo döviz kurunda artış oluşan tüm aylarda kullanıcının yapacağı ödemeyi aynı şekilde arttırmakta, bu ise başlangıçta görünen DEK kredi kullanma avantajını tersine çevirmektedir.

SONUÇ

Ekonomisi ve dolayısıyla ulusal parası güçlü gelişmiş ülkelerde tasarruf ve borçlanma işlemleri ulusal para ile gerçekleştirilirken, ulusal parasının güçlü yabancı paralar karşısındaki değeri görece düşük gelişmekte olan ülkelerde ulusal paradan kaçış eğilimi ağırlık kazanmaktadır.

Bu nedenle dövizde endeksli kredi kullanımı gelişmiş ülkelerde söz konusu olmamakta, ulusal parasının görece değeri düşük olan gelişmekte olan ülkelerde sıklıkla görülen bir uygulama olmaktadır.

Bu ülkelerde gerçek ve tüzel kişiler ulusal paraya olan güvenin, yüksek enflasyon oranları ve ekonomideki dalgalanmalar nedeniyle düşük olmasından kaynaklı yabancı güçlü paralara yönelme eğilimindedirler. Gerçek ve tüzel kişiler gerek yatırımlarını gerekse borçlanmalarını uluslararası piyasalarda geçerli güçlü döviz cinslerine bağlama eğilimindedirler. Bu anlamda öne çıkan döviz cinsinin Amerikan Doları olması nedeniyle bu eğilime dolarizasyon denmektedir. Ancak uygulamada odaklanılan güçlü ve istikrarlı başka dövizler de vardır; EUR, CHF, JPY.

Tasarruf ve yatırım işlemlerinde kurun yüksek olduğu ve değişimin yükselme eğiliminde olduğu döviz cinsleri tercih edilirken, borçlanmada kuru düşük seviyelerde olup istikrarlı seyreden döviz cinsleri tercih edilmektedir.

Dövizde endeksli bireysel krediler gerçek kişilere bir döviz cinsine endekslenerek TL olarak kullandırılan ve muhasebeleştirilen kredilerdir.

Endekslediği döviz cinsine bağlı olarak dolara endeksli, euro'ya endeksli, frank'a endeksli, Yen'e endeksli kredi olarak isimlendirilen bu kredilerde faiz oranları TL kredilere oranla çok düşük olmakta, döviz kurlarında yükselme olmadığı sürece tüketicilere büyük avantajlar sağlamaktadır.

Teorik olarak döviz cinsinden gelir elde eden yüksek gelir grubundaki kişilerin büyük montanlı kredilerde tercih etmesi gereken dövize endeksli krediler ülkemizde ne yazık ki düşük faiz oranları ve kurlar nedeniyle orta ve düşük gelir grubundaki bireylerin başta konut kredisi olmak üzere aylık gelirlerine göre çok yüksek kredi tutarlarından borçlanmaları şeklinde görülmüştür.

Kullanılan kredinin endekslediği döviz kurunun yükselmesi durumunda gerek döviz olarak aylık taksit tutarının TL değerinde yükselme ve gerekse de taksit ödemelerinde uygulanan kur farkı üzerinden KKDF ve BSMV gibi vergisel yükümlülüklerin eklenmesiyle aylık toplam ödemelerde ciddi artışlar olmakta, tüketicilerin aylık gelirleri sabit kalırken bu gelirler içinde taksit ödemelerinin payı artmaktadır. Bu durum özellikle kriz öncesi dönemlerde piyasa koşullarına bağlı olarak kurlarda yaşanan artış ve uygulanan yüksek oranlı devalüasyonlarda etkisini göstermekte, başlangıçta yeterli olan aylık gelirlerin yetersiz kalmasına yol açarak sorunlu kredilerde ciddi artışlara yol açmaktadır.

Uluslararası piyasalardaki dalgalanmalar, en çok ta dövize endeksli kredi kullanan tüketicileri etkilemektedir. Bankalardan dövize endeksli kredi kullanan müşteriler, kurun yükselmesi ve anapara kur farkından kaynaklanan KKDF + BSMV farkıyla aylık ödemelerinde sürprizler yaşamaktadırlar.

Bilindiği gibi kredilerin geri ödeme planlarındaki KKDF ve BSMV, kredi faizi üzerinden hesaplanarak taksit tutarına eklenmektedir. Ancak, dövize endeksli kredilerde banka kayıtlarının TL olarak tutulması zorunluluğu nedeniyle, her taksit tarihinde yapılan ödemelerle bankaların muhasebe kayıtları arasındaki kur farkından kaynaklanan tutara, Merkez Bankası talimatları gereği BSMV ve KKDF tahakkuk ettirilmektedir. Böylece kredi kullanan müşteri ağır bir vergi yükü üstlenmektedir.

Ancak bankacılar, piyasalarda dalgalanmanın yaşandığı bu dönemde döviz geliri olmayanların dövize endeksli kredi kullanmaması gerektiğini söyledi.

Tahsilat tarihindeki kurun, kullandırım ve daha önceki taksit tarihlerindeki kurdan yüksek olduğu durumlarda, tahsilat tarihindeki kur ile kullandırım ve daha önceki taksit tarihlerindeki en yüksek kur arasındaki farkın, kalan toplam anapara ile çarpımı üzerinden yüzde 15 KKDF hesaplanmaktadır. Yine kur farkı tutarı ve bu tutarların, ilgili taksit tutarları içindeki anapara ile çarpımı üzerinden yüzde 5'lik BSMV hesaplanıyor. KKDF ve BSMV toplanarak yükselişin yaşandığı ayki ödemeye ekleniyor. Böylece tüketicinin sırtına hem kur farkı hem de bundan kaynaklanan ekstra bir vergi yükü biniyor. Döviz kuru düşerse bu fark ödenmiyor.

Müşteri dövize endeksli bireysel kredi borcunu erken kapatmak ya da ara ödeme yapmak istediğinde de kur farkından kaynaklanan BSMV ve KKDF ödemek zorunda kalıyor. Tahsilat tarihindeki kurun kullandırım ve daha önceki taksit tarihlerindeki en yüksek kurdan düşük veya eşit olması durumundaysa kalan toplam anapara için kur farkından kaynaklanan KKDF ve BSMV ödenmiyor.

Kullanılan dövize endeksli bireysel krediye ait aylık taksitlerin gününde ödenmemesi durumunda uygulanan gecikme faiz oranı kredi faiz oranından yüksek olmakta ve ödenecek tutar astronomik düzeyde artmaktadır.

Bu nedenlerle başlangıçta düşük faiz ve düşük kur oranı nedeniyle avantajlı olan dövize endeksli krediler döviz kurlarında oluşan yükselmelerde tüketici açısından altından kalkılamaz ödeme yükümlülükleri doğurmakta, aylık taksitler mevcut aylık gelirle ödenemez hale gelmektedir.

Ülkemizde 2001 ve 2008 krizlerinde krizin güçlü hissedildiği dönemlerde DEK kredi kullanımı durdurulmuş, krizin etkileri azaldığında ise krediler yeniden verilmeye başlanmıştır. Her krizde istisnasız yaşanan bu durumun tekrarlanmasının önüne geçmek amacıyla DEK bireysel kredilerin kullanımı 2009 ortalarında durdurulmuş ve şu ana dek açılmamıştır.

2007’de yaşanan küresel kriz ülkemizi doğrudan ve derinden etkilememiş olsa da pek çok insan çok uzaklardaki bir ülkeden, Japonya’dan dolayı mağdur oldular.

Uzak doğunun dev ekonomisi, Toyota, Honda, Sony, Mitsubishi gibi dev şirketlerin ülkesi, üretim alanında getirdiği yenilikler ve robot teknolojisindeki liderliği tartışılmayan, çok fazla riskin olmadığı halkının birikim oranı da yüksek olan bu ülkenin para birimi de genelde hep değerli bir para birimi olmuştur.

2000-2006 yılları arasında ülkemizdeki krizden sonra Japon yeni neredeyse 6 yıl boyunca sabit kaldı hatta en yüksek değerine göre de düşme yaşadı. Ancak bu sürede mümkün olduğu halde çok az Türk insanı Japon yeni endeksli kredi kullanmıştır.

2005 ve özellikle 2006 dan sonra konut kredilerinde Türk Lirası ile Japon Yeni arasındaki faiz farkı ciddi miktarlara ulaştı. Bankacılar da daha fazla kredi satabilmek amacıyla müşterilerine Japon yeni endeksli kredi planları hazırladılar. Bu planlara göre Japon Yeni kredisi faiz oranları Türk Lirası kredilere göre ciddi miktarda düşüktü, yanı sıra oran düşük olduğundan KKDF masrafı da ciddi anlamda azalmıştı. Bu durumda bankacılar Japon yeninin uzun süredir artmadığını; çekiciliğini koruduğunu öne sürüp insanları bu uzun vadeli planlara yönelttiler. Normalde döviz nedir bilmeyen insanlar çılgınca Japon Yeni endeksli kredi kullanmaya başladılar.

Sonrasında özellikle küçük bankaların başını çektiği bir kredi çılgınlığı büyüdükçe büyüdü. Bu kesimde kredi kullananlar arasında toplumun her kesiminden insanlar vardı. İlk taksitler ödenmeye başlanıp TL kredilere göre avantajlar açıkça görülmeye başlandığında Japon Yeni endeksli kredi kullananlar çevresindeki insanlara tavsiye etmeye, onları da Japon Yeni endeksli kredilere yönlendirmeye başladılar.

Hatta daha ileri gidilerek eskiden TL kredi kullanmış olanların bir kısmının da kredilerini kapatıp Japon Yeni endeksli kredi kullanmaya başladıkları görüldü.

Elbette bu durum çok uzun sürmedi, Yaşanmakta olan küresel krizin de etkisiyle kısa bir zamanda Japon yeni tarihinde görülmemiş oranlarda değer kazanmaya başlayınca aylık taksit tutarları kur farkından kaynaklanan KKDF ve BSMV gibi vergilerin de eklenmesiyle ödenemez hale geldi. Çok sayıda kişinin 5-10 yıllık birikimine mal olan bu krizle bir çok ailede ciddi ekonomik sorunlar yaşanmaya, boşanmalar, intiharlar, toplu protestolar gözlenmeye başlandı.

Ülkemizdeki 2008’de başlayan ağırlıklı mortgage olmak üzere dövize endeksli kredi krizi sonrasında 2009 ortalarında ticari kullanım dışında bireylerin dövizle kredi alması yasaklandı. Bu durum gelecekteki büyük faciaların yolunu kısmen kapattı.

Ne yazık ki çabuk unutan bir toplumuz. Şu anda Türk Lirası cinsinden faizler de ciddi anlamda düştü ve en azından bu tür alternatifleri çok fazla değerlendirmek gerekmiyor. Ancak ne var ki gelecekte de bu tür çılgınlıklar kaçınılmaz gibi gözüküyor.

DEK kredi kullanımlarının yol açtığı bireysel ve sosyoekonomik sorunların tekrarlanmaması için gerek bankalar gerekse de tüketicilerin dikkatli ve duyarlı olmasında yarar görülmektedir.

Bankalar için önerilerimiz :

- Gelirleri bir yabancı para cinsinden olmayan kişilere DEK kredi kullandırılmamalıdır.
- TL gelir elde eden yüksek gelir grubunda yer alan kişilere DEK kredi kullandırılabilir ama bu durumda kredilendirme ve aylık taksit / aylık gelir oranlarının düşük tutulmasına dikkat edilmelidir.

- TL kredilerde %70-80 olarak uygulanan kredilendirme oranı DEK kredilerde örneğin %50'yi geçmemelidir.
- Konut ve diğer gayrimenkullerde expertiz raporunda belirtilen ***hemen satış değerinin*** en çok yarısı kredilendirilmelidir.
- TL kredilerde % 50-60 olarak uygulanan aylık taksit / aylık geliri oranı DEK kredilerde örneğin %20-25'i geçmemelidir
- Kurları yüksek seyreden ve büyük dalgalanmalar gösteren döviz cinslerine endeksli kredi kullanılmamalıdır.
- İleriye dönük kur beklentileri düşük ve istikrarlı olan döviz cinslerine endeksli kredi kullanılabilir ama bu kredilerin vadeleri düşük tutarlı kredilerde 1 yılı, yüksek tutarlı kredilerde 2 yılı geçmemelidir.
- DEK krediler genel ihtiyaç, kara ve deniz taşıtı alımı, ticari ve mesleki amaçlı, borç ödeme ve yatırım amaçlı olarak kullanılmamalı, maddi değerini kaybetmeyen konut ve diğer gayrimenkul alımları ile sınırlandırılmalıdır.
- Kullanılan DEK kredide piyasa koşullarına bağlı olarak ilgili döviz kurunda beklenmeyen bir artış eğilimi öngörülmesi durumunda, DEK kredinin kapatılmasına bunun mümkün olmaması durumunda ise banka tarafından izleyen ilk ayda kapatılarak TL krediye döndürülmesine çalışılmalıdır.

Tüketiciler için önerilerimiz:

- TL gelir elde ediliyorsa yalnızca TL kredi kullanılmalıdır.
- DEK kredilerde kur riskinin doğuracağı olası olumsuzlukların mutlaka dikkate alınması, kurda oluşacak hangi oranda bir artışın altından kalkılabileceği iyi hesaplanmalı, ödenebilecek en yüksek aylık taksit TL karşılığına iyi karar verilmeli, aylık gelirle uyumlu bir üst sınır belirlenmelidir.

- Ülkemizde 90'lı yıllarda yaşanan bankerler sorunu unutulmamalıdır: bankaların verdiği yıllık mevduat faiz oranlarından %30-50 fazla faiz verip ciddi paralar toplayan bankerlerin sonradan nasıl ortadan kaybolarak tasarruf sahiplerinin tüm birikimlerini yok ettikleri her zaman belleklerde tutulmalıdır.
- TL krediler faiz oranlarının %30-40 oranında faizle kullanılan DEK kredilerin çekiciliği ile gözler karartılmamalı, taşıdıkları büyük riskleri ve yaşanan toplumsal deneyimleri göz ardı ederek uzun vadeli krediler kullanılmamalı, kurlardaki değişimler yakından izlenmelidir.
- Kurlarda bir artış eğilimi başlayıp ödeme üst sınırları zorlandığında DEK kredinin TL krediye dönüştürülmesi için gereken adımlar gecikmeksizin atılmalıdır. Unutulmamalıdır ki böyle dönemlerde uzun süreli beklemler umutlarla birlikte varlıkları da eritir.
- Yüksek getirinin riskinin de yüksek olduğu unutulmamalı, geçmişte DEK kredi kullanan kişilerin yaşadığı kötü deneyimler ve trajedilerden ders alınmalı, sonradan devletten medet umar hale gelmemek için yapılan seçimlerde akılcı olunmalıdır.

Dövizle endeksli kredi kullanıp kurlarda zamanla oluşan aşırı artışlar nedeniyle önemli mağduriyet yaşayan kişilerin mahkemelerde yaptıkları hak arama çabalarına Yargıtay'ın emsal oluşturacak kararı, tezimizi destekler nitelikte **dövizle endeksli kredi kullanan kişilerin kur riskinin bilincinde olmaları ve sonuçlarına da katlanmaları gerektiği** yönünde oldu. Bkz. Ek : 2

Ülkemizde yaşanan bu sorun üzerinde kafa yoran çok sayıda ekonominin değerlendirmelerinde paylaşılan ortak görüşler birkaç cümle ile şöyle özetlenebilir:

Pazarlama baskısı altında çalışmak zorunda olan bankacılar ekonomi ve kurlar hakkında nesnel düşünemeyeceğinden önerileri tüketiciler açısından yararlı olamamaktadır.

Dünyanın artık küresel bir köy olacak kadar küçüldüğü günümüzde krizler de çok kısa sürede salgın bir hastalık gibi yayılmakta ve tüm Dünyayı anında etkisi altına almaktadır. Bu nedenle bilinen ve tanınan para birimleri dışındaki para birimleriyle yatırım da borçlanma da risklidir, elde edilen aylık gelirin dışında bir para birimiyle borçlanmak teorik olarak avantajlı görünse bile sonunda kesinlikle sorun doğurur.

Bir kazanç hayal edilemeyecek kadar güzelse bu durumda kesin bir terslik vardır, hayal kırıklığı yaşanma olasılığı yüksektir.

Olağan dışı bir kazanç kaynağından bir kısım insan kazançlı çıksa bile çoğunluğun kazanması genelde olanaksız denecek kadar azdır. Kaybedenlerden olmamak için iyi ölçüp tartmak gerekir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Arman, T. Tevfik,
Tevfik Gürman :

Bankalarda Finansal Yönetime Giriş,
Türkiye Bankalar Birliği Yayını, İstanbul, 1997.

Aşıkoğlu, Yaman :

Strategic Issues in Exchange Rate Liberalization of The Turkish Experience, Finance, Exchange Rates and Financial Liberalization, Collected Works of Yaman Aşıkoğlu, Capital Markets Board Pub., İstanbul, 1995.

Atay, M. Serdar :

Banka Muhasebesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Yayın No:38, Isparta, 2003.

Aytekin, Y. Haluk :

“Döviz”, **Bankacılık ve Finansal Terimler Sözlüğü,** Palme Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2007.

Baykan, Renan :

Tüketici Hukuku-Mevzuata İlişkin Yorum-Eleştiri-Öneri, İstanbul Ticaret Odası, 22, İstanbul, 2004.

Babuşçu, Şenol :

Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi, Ankara, Akademi Consulting & Training, 2005.

Chambers, Nurgül :

Kriz Dönemi ve Sonrasında Bankaların Finansal Yapısının Analizi, İstanbul, Avcı Ofset Matbaacılık, 2004.

- Coşkun, Turhan,
Suna Ünal : **Bankacılar için Banka Muhasebesi**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Türkiye İş Bankası Tesisi, Yayın No:129, Seri No:19, İstanbul, 1978.
- Doğan, Yalçın : **IMF Kısacasında Türkiye (1946–1980)**, Toplum Yayınevi, Ankara, 1984.
- Erdem, Ekrem (Editör) : **Bankalarda Kredi Yönetimi**, 2. Baskı, Eskişehir , Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2531, 2013.
- Eryürek, Şenay : **Uluslararası Bankacılıkta Döviz Pozisyonu ve Döviz Ticareti**, İstanbul, Anadolu Bankası Yayınları, No:3, 1987.
- Kaya, Ferudun (Editör) : **Bankacılık Giriş ve ilkeleri**, 1. baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Kazgan, Gülten : **Tanzimattan 21.yy."a Türkiye Ekonomisi : 1. Küreselleşmeden 2.Küreselleşmeye**, , Altın Kitaplar, İstanbul, 1999.
- Korkmaz, Esfender : **Kur Riski**, 1. Basım, Rota Matbaacılık, İstanbul, 2005.
- Leblebici, Dilek : **Bankalarda operasyonel risk yönetimi : Örnek Banka Uygulamalı**", Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Önder, İzzettin : **Türkiye'de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar**, Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, İstanbul, 1993.

- Parasız, İlker : **Uluslararası Finansman: Teori ve Uygulama, Dışa Açık Makro Ekonomiye Giriş**, Gül Ofset, Bursa, 1994.
- Plihon, Dominique : **Döviz Kurları**, İstanbul, iletişim Yayınları, 1995.
- Saraçoğlu, Rüştü : **Financial Liberalization in Turkey, Interest Rate Liberalization and Money Market Development**, IMF, IMF Publications, Washington D.C., 1996.
- TBB : **4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun**, TBB yayın No.273, Nisan 2011, İstanbul.
- TCMB : **22.06.2009 Tarih Ve 2009/Yb-22 Sayılı Genelge**, Mad. 5.
- TDK : **“Para”, Türkçe Sözlük**, TDK, İstanbul,1992.
- Tunca, Zafer : **Makro İktisat**, 3. Basım, Filiz Kitabevi, İstanbul,2001.
- Turanlı, Rona,
Tamer İşgüden : **“Döviz”, Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1987.
- Uslu, Sami : **Uluslararası Bankacılık**, 1. baskı, Sakarya Yayıncılık, Sakarya, 2007.
- Ülgen, Gülten : **İktisat Bilimine Giriş**, 1. Basım, DER Yayınları, İstanbul, 2002.
- Ünsal, Erdal. M : **Makro iktisat**, 5. Basım, Turhan Kitabevi, Ankara 2004.

Yıldırım, Mesut : **Banka Muhasebesi**, 1.Basım, Graphis Matbaa, İstanbul, 2008.

MAKALELER ve TEZLER

Akın, Müge : “Uluslararası Bankacılıkta Ticari Kredilerin Firma Analizi Açısından Etkinliği : Sektörde Bir Uygulama”,9 Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2010, ss.165

Aloğlu, Ziya Tunç : “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizleri Üzerindeki etkileri”, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, 2005, ss.145.

Alptürk, Ercan : “Döviz Endeksli Kredilerin Vergisel Boyutu”, **Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog Dergisi** , Sayı: 200, Eskişehir, 2004, ss.18-21.

Berksoy, Taner : “Türkiye Ekonomisinde Değişim ve Kriz, 24 Ocak 1980’den 5 Nisan 1994’e”, **Petrol-İş 1993-1994 yılı**, İstanbul, 1995, ss. 615-617.

Boyacıoğlu, Melek Acar : “Operasyonel Risk Yönetimi”, **TBB Bankacılar Dergisi**, 43, İstanbul, 2002, ss.1-3.

Delikanlı, İhsan Uğur, Mahmut Kutlukaya : Reel Sektörün Döviz Pozisyon Tercihi ve Kur Riski Farkındalığının “Maliyet Perspektifiyle Değerlendirilmesi”, **TBB Bankacılar Dergisi**, 80, İstanbul, 2012, ss. 2-28.

- Günel, Mehmet : “Kasım 2000 Krizine Teorik Yaklaşım: Para Arzının İçselliği ve Minsky’nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Ankara, 2001, ss.31-51.
- Güven, Samih : “Sermaye Hareketlerinin Nedenleri Etkileri ve Türkiye Örneği”, **İktisat- İşletme ve Finans Dergisi**, Ankara, 2001, ss.8-9
- Hekim, Derya : “Para İkamesi Histerisi: Türkiye Örneği”, **Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Bursa, 2008, ss.28-39.
- Hunt, Robert M : "Collecting Consumer Debt in America", **Business Review**, 2007, ss.11-24.
- Işık, İsmail, Melih Diril : “Döviz krizleri tahmin edilebilir mi? Reel Döviz Kuru üzerine bir çalışma-2”, **Yaklaşım**, 169, Ankara, 2007, ss.45-50.
- Kıvılcım, Metin Özcan, Vuslat Us : “What Derives Dollarization in Turkey?”, **Journal of Economic Cooperation and Development**, 2009, Vol. 103-115, pp.10-33.
- Kaptan, Özgür Burak : “Bireysel Kredilerin Risk ve Tüketici Davranışı Açısından Analizi”, Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara, 2011, ss. 8.

- Kaval, Hasan : “Bankalarda Risk Yönetimi”, , **Yaklaşım Dergisi**, Ankara, 2000, ss. 252-254.
- Kaval, Hasan : “Bankalarda Risk Yönetimi”, , **Yaklaşım Dergisi**, Ankara, 2000, ss.21-28.
- Koçak, Sait : “Döviz Kurundaki Değişikliklerin Ekonomik Etkileri”, Sütçü İmam Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, K.Maraş, 2006, ss.42-44.
- Mancioğlu, Gürman : Danıştay’ın yeni görüşleri”, **Yaklaşım Dergisi**, Ankara, 2000, ss.168-173.
- Öker, Ayşegül : “Ticari Bankalarda Kredi ve Kredi Riski Yönetimi-Bir Uygulama”, Marmara Üniversitesi Doktora Tezi, İstanbul, 2007, ss.48
- Öztek, Selçuk : “Genel Olarak Tüketici Kredileri ve Tüketici Kredilerinde Kişisel Teminatlar”, **TBB Bankacılar Dergisi**, 67, İstanbul, 2008, ss.8-15.
- Pekkaya, Semra, Sinan Kesici : “Türkiye Örneğinde Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri Makroekonomik Dengeler Üzerinde Reel Kesim Mali Kesim Ayrımıyla Etkileri”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Ankara, 2000, C. 15, S.167, ss.58-83.
- Saraç, Osman : “Kur rejimimizin yapısı”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı:175, Ankara, 2007, ss.35.
- Sayım, Ferhat, Selami Er : “Risk Kavramı ve Bankacılıkta Risk”, **TMSF Çatı Dergisi**, 4, istanbul, 2009, ss.22-24.

- Sayın, Kudret Şevket : “Türk Bankacılık Sisteminde Bilanço Dışı İşlemler ve Risk Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi”, **2. Ulusal İktisat Kongresi**, DEÜ İktisat Bölümü, İzmir, 2009, ss. 11-16..
- Sirek, Alpay : “ 2008 Global Krizinde Türkiye“de Döviz Kredileri ve Şirketlerin Mali Yapıları Üzerindeki Etkileri”, İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s.1-2.
- TBB : “Konut Kredileri Uygulamaları Hakkında Yararlı Bilgiler” **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, 259, İstanbul, 2008, ss.16-17.
- Tekirdağ, Arda : “Türkiye’de Bireysel Kredi Artışı ve Risk Analizi”, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, 2009, s.18.
- Tüysüzoğlu, Mümin, Ertuğrul U. Uysal : “Kur farklarının KDV karşısındaki durumuna ilişkin Operasyonel Risk Analizinde Senaryo Analizi”, **TBB Bankacılar Dergisi**, İstanbul, 2009, ss. 66-69.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Açık Ders : “Faiz Oranı Riski”, (Çevrimiçi), http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/3511/mod_re_source/content/3/Faiz_Riski.pdf, 07.04.2014.

- Akel, Veli : “Finansal Türevlerle Hedging: Forward ve Futures işlemleri”, (Çevrimiçi), http://iibf.erciyes.edu.tr/akademi/mh/vakel/veli_akil/Hedging.pdf, s.19, 16.07.2014.
- Altinkemer, Melike : “Para İkamesi, Hiperenflasyon ve İstikrar Programları”, **TCMB Tartışma Tebliği**, No: 9629, Kasım 1996, s. 289. (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/9629tur.pdf>, 15.07.2013.
- Aydın, Halil İbrahim : " Interest Rate Pass-Through in Turkey". **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Çalışma Tebliği 05/2007**, p. 8-10, (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/WP0705ENG.pdf>, 03.01.2014.
- Aydoğan, Nazlı : “Kredinin Ekonomik ve Hukuki Tanımı”, (Çevrimiçi), <http://www.nazliaydogan.av.tr/kredi/>, 16.07.2014.
- BDDK : “Finansal Piyasalar Raporu”, 2010, Sayı:20,s. 17, (Çevrimiçi), http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/7340fpraralik10.pdf, 15.05.2013.
- BDDK : “Genel Görünüm”, Mart 2012, s. 21, Tablo. 9, (Çevrimiçi), www.bddk.org.tr/.../10862tbs_genel_gorunum_mart2012.pdf, s. 21, 12.06.2013.

- BDDK : 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, (Çevrimiçi), http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Kitaplar/7960Bankacilik_Kanunu_yayin.pdf, 30.03.215.
- BDDK : “Faiz Riski Yönetim Prensipleri”, (Çevrimiçi), https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/2risk.doc, 07.04.2014, s. 6.
- Civcir, İrfan : “Dollarization and Its Long-run Determinants in Turkey”, **Middle East Economics Series**, Vol. 6, 2003, p. 7, (Çevrimiçi), <http://www.southampton.ac.uk/~mkwiek/WIEM2008/papers/karacal.pdf>, 03.01.2014.
- Çakıcı, Ömer, “KKDF, Teori - Uygulama – Mevzuat”, (Çevrimiçi), Mehmet Ceylan : <http://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/2157/KKDF.pdf>, 21.05.2014, s. 118-121.
- Denizbank : “Tüketici Kredisi”, (Çevrimiçi), <http://www.denizbank.com/bankacilik/bireysel-bankacilik/bireysel-krediler/tuketici-kredisi.aspx>, 07.04.2014.
- Doğan, Ela : “BDDK Türk Bankacılık Sektörü Konut Kredileri Raporu 2006”, (Çevrimiçi), https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/13132006-1.pdf, 07.04.2014, s. 22.

- DPT : 4389 Sayılı Bankalar Kanunu, (Çevrimiçi),
<http://mevzuat.dpt.gov.tr/kanun/4389/index.html>,
05.08.2013.
- Ekinci, Şevin : “Bankalar Faiz Değişikliklerini Kredilere Geç
Yansıtıyor”, (Çevrimiçi),
<http://www.dunya.com/bankalar-faiz-degisikliklerini-kredilere-gec-yansitiyor-182687h.htm>, 05.08.2013.
- Emlak Kulisi : “Bireysel Döviz Endeksli Kredi”, (Çevrimiçi),
<http://emlakkulisi.com/guncel/bireysel-dovize-endeekli-kredi/262916>, 07.04.2014.
- Sever, Erşan : “Türkiye’de Dolarizasyon Süreci ve Döviz Kuru
Belirsizliği ilişkisi”, (Çevrimiçi),
<http://www.sosyoekonomi.org/120109.pdf>, s.208,
10.02.2015.
- Etimoloji Sözlüğü : “Credit”, (Çevrimiçi),
<http://www.etymonline.com/index.php?term=credit>,
11.03.2014.
- Finansbank : “Kurumsal ve Ticari Krediler”, (Çevrimiçi),
<http://www.finansbank.com.tr/krediler/kurumsal-ve-ticari-krediler/kisa-vadeli-krediler.aspx>, 11.03.2014.
- Finansbank : “Genel Kredi Sözleşmesi Md. 2”, (Çevrimiçi),
http://www.finansbank.com.tr/pdf/bankacilik/sozlesmeler/Genel_Kredi_Sozlesmesi.pdf, 07.04.2014.

- Garanti Bankası : “Ticari Krediler, Döviz Kredisi” (Çevrimiçi), http://www.garanti.com.tr/tr/ticari/krediler/doviz_kredi_page?, 30.04.2013.
- Gelir İdaresi Başkanlığı: “11.04.2007 Tarihli Gider Vergileri Kanunu 6/2007-1 / BSMV-3 sayılı Sirküler”, (Çevrimiçi), <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1079&uid=n4wk1eT2FzRSmMNq&type=sirkuler>, 20.08.2013.
- Gelir İdaresi Başkanlığı : 6802 sayılı Gider Vergisi Kanunu, Md. 28, (Çevrimiçi), http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1031&no_cache=1&type=tumKanun&contentUid=FEjVnpCQMht9UDE3, 16.07.2014.
- Hazine Müsteşarlığı : “Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar”, 2001, (Çevrimiçi), <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=navurl://6cf83d80bd484b18db625f3ad8861a86&LightDTNKnobID=-1569496188>, 14.06. 2009.
- Kaptan, Özgür Burak : “Bireysel Kredilerin Risk ve Tüketici Davranışı Açısından analizi”, (Çevrimiçi), <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/6212/tez.pdf?show>, 21.05.2014, s. 81-82.
- Kredi Hesaplama : “Banka Kredisi Hesaplama ve Ödeme Tablosu”, (Çevrimiçi), http://hesabet.com/Hesaplamalar/Kredi_Hesaplama/, 12.02.2015.

- Kredi Kayıt Bürosu: “KKB Hakkında”, (Çevrimiçi),
<http://www.kkb.com.tr/btr/faydalar/günlük-yaşamınızda.aspx>, 21.05.2014.
- Kredi Kayıt Bürosu : “Kredi Referans Sistemi”,(Çevrimiçi),
<http://rapor2012.kkb.com.tr/tr/faaliyetler.asp>,
21.05.2014.
- Kredi Kayıt Bürosu : “Bireysel Kredi Notu”, (Çevrimiçi),
<http://rapor2012.kkb.com.tr/tr/bireysel-kredi-notu-bkn.asp>, 21.05.2014.
- Kredi Kayıt Bürosu : “Risk Raporu Yorumlanması”, (Çevrimiçi),
<http://www.kkb.com.tr/btr/%C3%BCr%C3%BCnler/risk-raporu/risk-raporu-yorumlanmas%C4%B1.aspx>,
21.05.2014.
- Kuveyt Türk : “Döviz Ve Dövizle Endeksli Finansmanlara/Kredilere İlişkin Ortak Hükümler”, (Çevrimiçi),
http://www.kuveytturk.com.tr/Files/KT/pdf/genel_kredi_sozlesmesi.pdf, s.4/31, 16.07.2014.
- Muhasebe Türk : “Dolarizasyon Nedir?”, (Çevrimiçi),
<http://muhasebeturk.org/ecopedia/386-d/1525-dolarizasyon-nedir-ne-demek-anlami-tanimi.html>, 15.07.2013.

- Öztek, Selçuk : “Genel Olarak Tüketici Kredileri ve Tüketici Kredilerinde Kişisel Teminatlar”, (Çevrimiçi), http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/genel_olarak_tuketici_kredileri.pdf, 21.05.2014, s. 12-15.
- Resmi Gazete : 16 Haziran 2009 tarih ve 27260 sayılı, (Çevrimiçi), <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090616.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090616.htm>, 30.03.2015.
- Resmi Gazete : 4 Kasım 2012 tarih ve 28457 sayılı, (Çevrimiçi), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/11/20121104.htm>, 30.03.215.
- Resmi Gazete : 14 Mart 2003 tarih ve 25048 sayılı, (Çevrimiçi), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/03/20030314.htm>, Md. 10, 30.03.215.
- Serdengeçti, Süreyya : “Dolarizasyon / Ters Dolarizasyon”, (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2005/sunumeskisehir.pdf>, 15.07.2013.
- Sever, Erşan : “Türkiye’de Dolarizasyon süreci ve Döviz Kuru Belirsizliği İlişkisi”, (Çevrimiçi), www.sosyoekonomi.org/120109.pdf, s. 205, 07.04.2014.

- Söyler, Halil : “Döviz Kurları Üzerine İşlemler”, (Çevrimiçi), http://www.alomaliye.com/halil_soyler_doviz_kur_islemler.htm, 07.04.2014.
- T.C. Ziraat Bankası : “Döviz Endeksli Kredi / Spot Döviz Endeksli Kredi”, (Çevrimiçi), <http://www.ziraat.com.tr/tr/Ticari/NakdiKrediler/Pages/DovizeEndeksliKrediSpotDovizeEndeksliKredi.aspx> , 02.05.2013.
- TBB : “Kredi Riskinin Yönetimine İlişkin İlkeler”, (Çevrimiçi), http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/risk_yonetim.doc, 04.01.2014, s. 1-20.
- TCMB : Terimler Sözlüğü, “Döviz Kuru”, (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/sozluk.htm#dovizkuru>, 07.04.2014.
- TCMB : “Kurlar”, (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/kurlar/today.html>, 26.04.2013.
- TCMB : “Parasal Aktarım Mekanizması”, (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/ParasalAktarim.pdf>, s. 1-3, 11.03.2014.
- TCMB : “Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar, Md. 17, b-e”, (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/mevzuat/BANKACILIK/32sayilikarar.htm>, 15.02.2013.

- TCMB : “TPKK Hakında Uygulama Genelgeleri”, (Çevrimiçi),
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/mevzuat/BANKACILIK/tpkkhakkindauygulamagenelgeleri.pdf>, 07.04.2014.
- Teknik Analiz : “Japon Yen’i Mağdurları Nasıl oluştu?”, (Çevrimiçi),
<http://teknikalsat.blogspot.com/2011/01/japon-yeni-magdurlari-nasil-olustu.html>, 21.08.2013.
- Tüketici Finansman : “Kredi Skoru Nedir?”, (Çevrimiçi),
<http://www.tuketicifinansman.net/kredi-skoru-nedir-kredi-skoru-tanimi/>, 06.03.2013.
- Türk Eximbank : “Krediler”,(Çevrimiçi),
<http://www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-4/krediler.html>, 30.04.2013.
- Türk Eximbank : Kısa Vadeli İhracat Kredileri, (Çevrimiçi),
<http://www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-56/kisa-vadeli-ihracat-kredileri.html>, 07.04.2014.
- Türk Eximbank : “Özellikli İhracat Kredisi”, (Çevrimiçi),
<http://www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-109/ozellikli-ihracat-kredisi.html>, 07.04.2014.
- Türk Eximbank : “Turizm Kredisi”, (Çevrimiçi),
<http://www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-130/turizm-kredisi.html>, 07.04.2014.

- Türk Eximbank : “Yurt Dışı Fuar Katılım Kredisi”, (Çevrimiçi),
<http://www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-62/yurt-disi-fuar-katilim-kredisi.html>, 07.04.2014.
- Türkiye Finans : “Umre Ziyareti Finansman Desteği”, (Çevrimiçi),
http://www.turkiyefinans.com.tr/tr/bireysel_bankacilik/kampanyalar/umre_finance_finance_destegi.aspx,
07.04.2014.
- Vakıfbank : “Döviz Endeksli Kredi”, (Çevrimiçi),
<http://www.vakifbank.com.tr/dovize-endeqli-kredidek.aspx?pageID=203>, 07.04.2014.
- Yapı Kredi Bankası : “Esnek Ödeme Modeli”, (Çevrimiçi),
http://www.yapikredi.com.tr/bireysel_bankacilik/krediler/esnek-geri-odeme-modeli.aspx,
07.04.2014.
- Türkiye İş Bankası : “Bireysel Krediler”, (Çevrimiçi),
http://www.isbank.com.tr/content/TR/Krediler/Bireysel_Krediler/Hizli_Kredi-1071-4.aspx, 05.03.2013.
- Döviz Nedir : “Döviz nedir?”,(Çevrimiçi), <http://doviz.nedir.com/> ,
29.04.2013.
- Döviz Çevrilebilir Mevduat : “Döviz Çevrilebilir Mevduat”, (Çevrimiçi),
<http://dovizecevrilebilirmevduat.nedir.com/>,
07.04.2014.

EKLER

EK : 1

4389 SAYILI BANKALAR KANUNU

Kabul Tarihi : 18 Haziran 1999

Genel kredi sınırları, iştiraklere, ortaklara ve mensuplara kredi

Madde 11-

1. Bir bankanın vereceği nakdi krediler ile teminat mektupları, kefaletler, aval, ciro ve kabuller gibi gayrinakdî krediler, satın alacağı tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette vereceği ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdi krediler, gayrinakdî kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler ve ortaklık payları izlendikleri hesaba bakılmaksızın bu Kanun uygulamasında kredi sayılır.

2. a) Bir banka gerçek veya tüzel bir kişiye doğrudan veya dolaylı olarak öz kaynaklarının yüzde yirmi beşinden fazla kredi veremez, aval ve kefaletlerini kabul edemez. Bir adi ortaklık tarafından kullanılmak üzere verilecek krediler, sorumlulukları oranında ortaklara verilmiş kredi sayılır.

b) Bir gerçek ya da tüzelkişiye doğrudan veya dolaylı olarak banka öz kaynaklarının yüzde onundan daha fazla bir oranda verilen krediler ile kabul edilen aval ve kefaletler büyük kredi sayılır ve kabul edilen aval ve kefaletler hariç olmak üzere bunların toplamı öz kaynakların sekiz katını aşamaz.

3. Bu Kanun uygulamasında dolaylı pay sahipliği, dolaylı kredi ve dolaylı iştirak tanımları ile kredi sınırlarının hesabında gayrinakdî kredilerin dikkate alınma

oranları, ortaklık payları ile vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmelerin kredi sınırlarının hesabında dikkate alınma oran, esas ve usulleri Kurulca belirlenir.

4. Bu maddedeki sınırlar, Kurulca belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde konsolide esasa göre de hesaplanır ve uygulanır.

5. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü üyesi ülkeler ile Kurulca kabul edilecek diğer ülkelerin merkezi yönetimleri, merkez bankaları ve kredi kurumları ile yapılan işlemler veya bunlarca çıkarılan ya da ödenmesi garanti edilen bono, tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları ve verilen diğer garantiler karşılığı yapılan işlemler Kurulca belirlenen oranlar dahilinde dikkate alınır.

6. Aşağıdaki kredi işlemleri bu maddedeki sınırlamalara tabi değildir.

a) Karşılığı nakit olan işlemler,

b) Hazine, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığıyla yapılan işlemler ile bu kurumlarca çıkarılan ya da ödenmesi garanti edilen bono ve tahviller karşılığı yapılan işlemler,

c) Kurulca belirlenecek esaslar dahilinde bankaların kendi aralarındaki işlemler,

d) Merkez Bankası ile ya da bu Banka nezdindeki piyasalarda yapılan işlemler,

e) Kredi limitlerinin hesabında aynı kişiye yeni kredi tahsisi halinde daha önce yabancı para cinsinden verilen kredilerin müteakiben tahsis edilen kredinin kullandırıldığı tarihteki cari kurdan dikkate alınması kaydıyla, kredilerde kur değişikliklerinin doğurduğu artışlar ile vadesi geçmiş kredilere tahakkuk ettirilen faiz ve diğer unsurlar.

f) Bedelsiz edinilen ortaklık payları ile ortaklık paylarının herhangi bir fon çıkışı gerektirmeyen değer artışları

g) Özkaynak hesabında indirilecek değer olarak dikkate alınan işlemler.

9. Bankalar;

a) Yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile genel müdür ve genel müdür yardımcısına, kredi açmaya yetkili diğer mensuplarına, bunların eş ve velayet altındaki çocuklarına ve bunların ayrı ayrı veya birlikte sermayelerinin yüzde yirmibeş ve daha fazlasına sahip oldukları ortaklıklara,

b) (a) bendinde sayılanlar dışında kalan mensupları ile bunların eş ve velayet altındaki çocuklarına,

c) Banka mensuplarının kurduğu veya bunlar için kurulan sandık, dernek, sendika veya vakıflara her ne şekil ve surette olursa olsun kredi veremez, kefaletlerini kabul edemez ve tahvil ya da benzeri menkul kıymetlerini satın alamazlar. (a) bendi hükümleri, yönetim kurulu üyeliklerinde bulunan banka sermayesinin doğrudan veya dolaylı olarak yüzde on ve daha fazlasına sahip olan gerçek kişi ortaklar ile tüzelkişi ortakların hissedarları hakkında uygulanmaz. Bir bankanın iştirak veya kuruluşlarının yönetim ve denetim kurullarında bulunan kimselerin aynı zamanda bu bankanın mensubu olması, bu iştirak ve kuruluşun banka ile işlem yapmasına engel değildir. Banka mensuplarına aylık net ücretleri toplamının beş katını aşmamak üzere verilecek nakdi krediler ile bu kişilere yönetmelikle belirlenecek esas ve şartlar çerçevesinde kredi kartı verilmek suretiyle kullanılacak krediler ve bunlar için kabul edilecek kefaletler bu fıkra hükümlerine tabi değildir.

10. Sonradan (8) ve (9) numaralı fıkra hükümlerine aykırı hale gelen kredilerin altı ay içinde tasfiye edilmesi zorunludur. Kredinin vadesi konusunda önceden tespit olunmuş şartlar saklıdır.

11. Bankalar açacakları krediler ve verecekleri kefalet ya da teminatlar için, talepte bulunanlardan Kurumca belirlenecek esas ve usuller dahilinde hesap durumu almak zorundadırlar. Sermayenin yarısından fazlasına genel ve katma bütçeli dairelerin, kamu iktisadi teşebbüslerinin, 28/5/1986 tarihli 3291 sayılı Kanun kapsamına alınan kuruluşların sahip olduğu kurum ve ortaklıklar ve bankalar dışında kalan müşterilere açılacak krediler ve verilecek kefalet ya da teminatların Kurumca belirlenecek tutarı geçmesi halinde alınacak hesap durumu belgesi ile eki bilanço ve kâr ve zarar cetvellerinin genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluğunun Kurumca belirlenecek esaslar dahilinde 1.6.1989 tarihli 3568 sayılı Kanuna göre ruhsat almış, denetim yetkisine sahip meslek mensupları tarafından denetlenmesi şarttır.

12. Bankalar, kredileri ile diğer alacaklarından doğmuş veya doğması beklenen, ancak miktarı kesin olarak belli olmayan zararlarını karşılamak amacıyla karşılık ayırmak zorundadırlar. Karşılık ayrılacak kredi ve alacakların nitelikleri ile karşılıklara ilişkin esas ve usuller Kurumca belirlenir. Bankaların, bu fıkra uyarınca ayırdıkları özel karşılıkların tamamı, ayrıldıkları yılda kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilir.

Kaynak : TMSF, 4389 Sayılı Bankalar Kanunu, Md. 11, (Çevrimiçi),
<http://www.tmsf.org.tr/documents/mevzuat/tr/4389BK.pdf>, 03.03.2014.

EK : 2

DÖVİZE ENDEKSLİ KREDİ UYARLAMA DAVALARI HAKKINDA YARGITAY KARARI

1. T.C.
2. YARGITAY
3. 13. HUKUK DAİRESİ
4. E. 2013/1042
5. K. 2013/31247
6. T. 12.12.2013

7. • SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI DAVASI (Davacı Bu Riski Önceden Öngörebilecek Durumda Olmasına Rağmen Dövizle Kredi Kullandığı - Eldeki Dava Kredi Geri Ödemesinin Başladığı Tarihten Üç Yıl Sonra Açıldığı/Davacının Sözleşmeyi Benimsediğinden Davanın Reddi Gerektiği)

8. • DÖVİZE ENDEKSLİ TÜKETİCİ KREDİLERİNDE SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI (Davacı Bu Riski Önceden Öngörebilecek Durumda Olması - Eldeki Dava Kredi Geri Ödemesinin Başladığı Tarihten Üç Yıl Sonra Açıldığı/Davacının Sözleşmeyi Benimsediğinin Kabulü Gerektiği)

9. • UYARLAMA DAVASI (Davacı Bu Riski Önceden Öngörebilecek Durumda Olmasına Rağmen Dövizle Kredi Kullandığı - Eldeki Dava Kredi Geri Ödemesinin Başladığı Tarihten Üç Yıl Sonra Açıldığı/Davacının Sözleşmeyi Benimsediğinin Kabulü Gerektiği)

10. 6098/m.138

ÖZET : Sözleşmenin uyarlanması davasında davacı, bu riski önceden öngörebilecek durumda olmasına rağmen dövizle kredi kullanmış bulunmaktadır. Kaldı ki, eldeki dava kredi geri ödemesinin başladığı tarihten üç yıl sonra açılmış olup, bu durumda davacının sözleşmeyi benimsediğinin kabulü gerekir. Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde dava konusu olayda uyarlama koşullarının bulunmadığı anlaşılmaktadır. Mahkemece, değinilen bu yönler gözetilerek davanın tümüyle reddine karar verilmesi gerekir.

DAVA : Taraflar arasındaki sözleşmenin uyarlanması davasının yapılan yargılaması sonunda ilamda yazılı nedenlerden dolayı davanın kabulüne yönelik olarak verilen hükmün taraflar avukatınca duruşmalı olarak temyiz edilmesi üzerine ilgililere çağrı kağıdı gönderilmişti. Belli günde davalı vekili ile davacı vekilinin gelmiş olmalarıyla duruşmaya başlanılmış ve hazır bulunan avukatların sözlü açıklamaları dinlenildikten sonra karar için başka güne bırakılmıştı. Bu kez temyiz dilekçesinin süresinde olduğu saptanarak dosya incelendi, gereği konuşulup düşünüldü:

KARAR : Davacı, 15.08.2008 tarihinde davalı bankadan dövize endeksli TL olarak 9.354.000 Japon Yeni tutarında 99.000- TL'lik 60 ay vadeli konut kredisi kullandığını, ancak ekonomik kriz nedeniyle Japon Yeni'nin TL karşısında aşırı değer kazandığını, işlem temelinin çöktüğünü, geri ödeme miktarının arttığını ileri sürerek, sözleşmenin 4077 Sayılı Kanunun 6. maddesine göre standart sözleşme olduğunun ve haksız şartlar içerdiğinin tespitine, Kanunun 10/B maddesi gereğince sözleşme öncesi bilgi formu verilmemesi nedeniyle sözleşmenin geçersiz olup olmadığının tespitine, sözleşmenin geçersiz olduğu tespit edilirse borcun Japon Yeni karşılığı TL olarak verildiği tarihten itibaren yüksek kurdan ödenen fazla miktarın BK.61 ve devamı maddeleri gereğince iadesine veya borçtan mahsubuna, sözleşmenin geçerli olduğu kanaatine varılırsa kredinin aylık taksitlerinin borç verilen tarihteki TL karşılığına çekilmesine ve bu miktarda sabitlenmesine, dosya masrafı olarak ödenen 900-TL'nin de iadesine karar verilmesini istemiştir.

Davalı, davacının kendi iradesi ile döviz cinsinden kredi kullandığını, uyarlama koşullarının bulunmadığını savunarak davanın reddini dilemiştir.

Mahkemece, alınan bilirkişi raporu benimsenmek suretiyle, davacının sözleşme tarihinde TL karşılığında kredi kullanmış olsaydı 143.771,14-TL ödeme yapacağı gerekçesiyle sözleşmenin uyarlanması talebinin kabulüne, davacı tarafından kredinin kullanıldığı tarihten itibaren aylık 2.396,19-TL üzerinde yapılan fazla ödemelerin borcundan mahsubuna ve sonuç olarak toplam 143.771,14-TL borç üzerinde yaptığı ödemenin davalı bankaca geri ödemesinin yapılmasına, 900-TL dosya masrafı iadesi talebinin reddine karar verilmiş; hüküm, taraflarca temyiz edilmiştir.

1-Dosyadaki yazılara, kararın dayandığı delillerle yasaya uygun gerektirici nedenlere ve özellikle delillerin takdirinde bir isabetsizlik bulunmamasına göre davacının tüm temyiz itirazlarının reddi gerekir.

2-Davacının, davalı bankadan 15.08.2008 tarihinde 9.354.000 Japon Yeni tutarında 99.000- TL'lik 60 ay vadeli konut kredisi kullandığı ve ilk taksidin 16.09.2008 tarihinde başladığı hususları tartışmasız olup, davacı Japon Yeni'nin TL karşısında aşırı değer kazandığını ve bu suretle işlem temelinin çöktüğünü ileri sürerek uyarlama talebinde bulunmuştur. Hemen belirtmek gerekir ki taraflar arasında düzenlenmiş bulunan sözleşmeye bağlılık esas olup, sözleşmenin uyarlanması ise uyarlama koşullarının varlığı halinde başvurulması gereken istisnai bir durumdur. Her şeyden önce sözleşmenin imzalanmasından sonra beklenmeyen olağanüstü durumların gerçekleşmesi, sözleşmenin uzun süreli olması, beklenmeyen olağanüstü durumların herkes için geçerli, objektif ve önceden belirlenemeyecek nitelikte bulunması, değişen koşulların sözleşmeyi çekilemeyecek hale getirmesi bu suretle işlem temelinin çökmesi zorunludur. Dava konusu olayda davacının başlangıçta seçme özgürlüğü varken TL yerine döviz bazında kredi kullandığı, bir başka deyişle serbest iradesiyle kredi türünü belirlediği anlaşılmakta olup, davalı banka elemanlarının davacıyı yönlendirdiği iddiası ispatlanamamıştır. Öte yandan ülkemizde zaman zaman ekonomik krizlerin vuku bulduğu ve bu bağlamda dövizle borçlanmanın risk taşıdığı da toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından bilinen bir olgudur. Davacı, bu riski önceden öngörebilecek durumda olmasına rağmen dövizle kredi kullanmış

bulunmaktadır. Kaldı ki, eldeki dava kredi geri ödemesinin başladığı tarihten üç yıl sonra açılmış olup, bu durumda davacının sözleşmeyi benimsediğinin kabulü gerekir. Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde dava konusu olayda uyarlama koşullarının bulunmadığı anlaşılmaktadır. Mahkemece, değinilen bu yönler gözetilerek davanın tümüyle reddine karar verilmesi gerekirken yazılı şekilde karar verilmiş olması usul ve yasaya aykırıdır. Bozmayı gerektirir.

SONUÇ : Yukarıda 1. bentte açıklanan nedenlerle davacının tüm temyiz itirazlarının reddine, 2. bentte açıklanan nedenlerle kararın temyiz eden davalı yararına BOZULMASINA, 990,00 TL duruşma avukatlık parasının davacıdan alınarak davalıya ödenmesine, peşin alınan 1.603,85 TL. temyiz harcının istek halinde davalıya iadesine, HUMK'nun 440/1 maddesi uyarınca tebliğden itibaren 15 gün içerisinde karar düzeltme yolu açık olmak üzere, 12.12.2013 gününde oyçokluğuyla karar verildi.

MUHALEFET ŞERHİ :

Aşırı ifa güçlüğü başlığını taşıyan ve 6010 Sayılı Yasanın 7. maddesi uyarınca devam eden davalarda da uygulanması gereken 6098 Sayılı Yasanın 138. maddesinde "Sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülmeyen ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum ve borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar ve sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir ve borçlu da borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçlenmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olursa borçlu, sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını istemeye bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir. Sürekli edimli sözleşmelerde borçlu kural olarak dönme hakkının yerine fesih hakkını kullanır." hükmü getirilmiş, aynı maddenin 2. fıkrasında ise "Bu madde hükmü yabancı para borçlarında da uygulanır" denilmek suretiyle aşırı ifa güçlüğüne düşülmesi halinde yabancı para borçları bakımından da uyarlama talep edilebileceği açıkça belirtilmiştir. 6098 sayılı Borçlar Kanunu'nun bu açık hükmü karşısında hakim, her somut olayda yabancı para borcundaki dönemsel artışın anılan yasa hükmünde koşulları belirtilen aşırı ifa güçlüğüne yol açıp açmadığını HMK'nun 266. maddesi uyarınca uzman bilirkişiden teknik görüş de almak suretiyle değerlendirmelidir. Somut olayda mahkemece, uzman bilirkişiden rapor aldırılmış ve uzman bilirkişi raporunda davalı bankadan Türk Lirası olarak aynı tutar ve vade ile kredi alınmış olması halinde yapılacak ödemelere ait karşılaştırmalı tablolar hazırlanarak değerlendirme yapılmıştır. Mahkemece uzman bilirkişi raporundaki teknik değerlendirme verilerine dayanılarak Japon Yen'indeki artışın davacı bakımından beklenmeyen hal oluşturduğu, öngörülebilir olmadığı, sözleşmenin kuruluşu sırasında var olan dengenin davacı aleyhine bozulduğu ve uyarlama koşullarının oluştuğu, uyarlamanın sabit faizli Türk Lirası kredilere uygun olarak yapılmasının yerinde olacağı belirtilerek davanın kabulüne karar verilmiştir. Uyarlama konusu borç miktarının aşırı ifa güçlüğüne yol açıp açmadığı taksit tutarlarına ve kişilerin ödeme güçlerine göre değişkenlik göstereceğinden her somut olayda, o olayın özelliklerine göre ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Bu itibarla,

mahkeme kararının onanması gerektiği düşünceyle sayın çoğunluğun görüşüne katılamıyoruz.